

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุ
ในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ

Buddhist innovation to prevent elderly people from being deceived via
online media in Lamphun Province By yonisomanasikāra.

โดย

พระมหาอินทร์วงศ์ อีสสภานี,ดร.

ดร.จันทร์สม์ ตาปูลิง

พระสมุห์กิตติพงษ์ กิตติวิโส

ผศ.ดร.พงษ์ประภาภรณ์ สุระรินทร์

พระครูโสภณปริยัติกิจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

MCU RS 800767091

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุ
ในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ

Buddhist innovation to prevent elderly people from being deceived via
online media in Lamphun Province By yonisomanasikāra.

โดย

พระมหาอินทร์วงศ์ อีสสภานี,ดร.

ดร.จันทร์สม์ ตาปูลิง

พระสมุห์กิตติพงษ์ กิตติวิโส

ผศ.ดร.พงษ์ประภาภรณ์ สุระรินทร์

พระครูโสภณปริยัติกิจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

MCU RS 800767091

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Buddhist innovation to prevent elderly people from being deceived via
online media in Lamphun Province By yonisomanasikāra

By

Phramaha Inwong Issarapanee, Dr.

Dr.Chantarat Tapuling

Phrasamu Kittipong Kittiwangso

Asst. Prof. Dr. Phongraphaporn Suraring

phrakrusophonpariyitkit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Lamphun Buddhist College

B.E.2567

Research Project Funded

By Mahachulalongkornrajavidyalaya University Lamphun Buddhist College

MCU RS 800767091

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำย่อ.....	(ก)
สารบัญ.....	(จ)
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดการการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์.....	๙
๒.๒ แนวคิดเหยื่อวิทยา (Victimology).....	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	๓๘
๒.๔ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ.....	๖๙
๒.๕ บริบทพื้นที่การวิจัย.....	๗๗
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๗
๓.๒ พื้นที่การวิจัย และประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๘๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๙
๓.๕ การวิเคราะห์ผลข้อมูล.....	๙๐

(ฉ)

บรรณานุกรม.....	๙๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๙๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มักจะตกเป็นเหยื่อคนสำคัญของเหล่ามิจฉาชีพในโลกออนไลน์ ข้อมูลจาก FBI ได้เผยว่า การหลอกลวงผู้สูงอายุจากโลกอินเทอร์เน็ต ในปี ๒๐๒๒ เกิดการสูญเสียถึง ๓.๑ พันล้านดอลลาร์ ซึ่งเพิ่มขึ้นเป็น ๘๔% จากปี ๒๐๒๑ ด้วยวัยที่ไม่คุ้นเคยกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากการใช้อินเทอร์เน็ต เวลาตกอยู่ในสถานการณ์จะตื่นตระหนก และเกิดความวิตกกังวลจากคำขู่ของเหล่าสแกมเมอร์ จนหลงกลเข้าสู่แผนการ และหลีกเลี้ยงได้ยากยิ่งขึ้น (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ออนไลน์) จากสถิติศูนย์บริหารการรับแจ้งความออนไลน์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (ตร.) สรุปสถิติคดีอาชญากรรมทางเทคโนโลยีตั้งแต่วันที่

จากรายงานสถิติรับแจ้งความออนไลน์คดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี รอบวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ ถึง ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖ พบว่า สถิติการหลอกลวงสูงสุด ๕ อันดับแรกคือ ๑) หลอกลวงซื้อขายสินค้า จำนวน ๗๔,๗๕๒ คดี คิดเป็น ๓๓.๖๐% ความเสียหาย ๙๙๗,๕๑๔,๔๘๑ บาท ๒) หลอกให้โอนเงินเพื่อหารายได้จากการทำกิจกรรม จำนวน ๓๐,๕๓๘ คดีคิดเป็น ๑๓.๗๓% ความเสียหาย ๓,๓๙๕,๗๖๒,๔๑๔ บาท ๓) หลอกให้กู้เงินแต่ไม่ได้เงิน จำนวน ๒๕,๒๔๕ คดีคิดเป็น ๑๑.๓๕% ความเสียหาย ๑,๐๕๑,๐๘๗,๕๒๐ บาท ๔) หลอกลวงทางโทรศัพท์เป็นขบวนการ (Call Center) จำนวน ๒๐,๕๒๕ คดี คิดเป็น ๙.๒๓% ความเสียหาย ๓,๕๖๙,๕๒๑,๖๓๒ บาท และ ๕) หลอกให้ลงทุน (ที่ไม่เข้าลักษณะฉ้อโกง) จำนวน ๑๖,๖๔๕ คดีคิดเป็น ๗.๔๘% ความเสียหาย ๗,๗๔๑,๗๐๘,๙๘๔ บาท และคดีอื่นๆรวมทั้งหมด ๒๒๒,๔๘๕ คดี มูลค่าความเสียหายรวม ๓๑,๙๕๙,๓๔๕,๕๖๑ บาท (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, ๒๕๖๖) ซึ่งคดีหลอกลวงซื้อขายสินค้าออนไลน์ มีจำนวนคดีมากที่สุด ส่วนคดีที่มีมูลค่าความเสียหายสูงสุด คือ การหลอกให้ลงทุน และจากการสำรวจจนถึงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖ จากระบบรับแจ้งความออนไลน์ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ออนไลน์) พบว่า มีการรับแจ้งความคดีเฉพาะทางออนไลน์ทั้งสิ้น ๓๙๑,๖๓๑ คดี มูลค่าความเสียหายกว่า ๑๐,๑๒๒,๘๒๒,๗๔๖ บาท สถิติคดีออนไลน์ที่รับแจ้งจากทุกช่องทางมากที่สุด ๕ อันดับ ได้แก่ ๑. หลอกลวงซื้อขายสินค้าหรือบริการ จำนวน ๑๖๐,๘๑๙ คดี มูลค่าความเสียหาย ๒,๓๐๖,๔๘๕,๓๙๓ บาท ๒. หลอกให้โอนเงินเพื่อทำงาน จำนวน ๕๐,๕๓๖ คดี มูลค่าความเสียหาย ๖,๓๔๔,๖๙๒,๒๗๗ บาท ๓. หลอกให้กู้เงิน จำนวน ๔๓,๑๙๓ คดี มูลค่าความเสียหาย ๑,๙๒๖,๙๔๘,๖๐๔ บาท ๔. หลอกให้ลงทุนผ่านระบบคอมพิวเตอร์ จำนวน ๓๒,๕๐๑ คดี มูลค่าความเสียหาย ๑๗,๑๙๔,๘๑๐,๓๘๖ บาท และ ๕. ข่มขู่ทางโทรศัพท์ (Call Center) จำนวน ๒๗,๖๒๐ คดี มูลค่าความเสียหาย ๖,๑๕๖,๑๖๓,๑๙๘ บาท ซึ่งในจำนวนประชาชนที่ถูกหลอกมีกลุ่มผู้สูงอายุด้วย (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, ๒๕๖๖, แหล่งข้อมูล <https://mgronline.com>) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคดีในปีที่ผ่านมา ตามจะเห็นได้ว่า มีคดีเพิ่มขึ้นหลายร้อยเท่าตัว

แนวโน้มรูปแบบอาชญากรรมออนไลน์ในปี ๒๕๖๗ คือ การที่คนร้ายนำเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ หรือเอไอ (Artificial Intelligence หรือ AI) มาใช้สร้างเนื้อหาปลอมขึ้นมาเพื่อใช้ในการฉ้อโกง หรือสร้างความเสียหาย การนำเอไอมาใช้สร้างภาพหรือคลิปปลอม เพื่อนำมาแสวงหาประโยชน์ต่างๆ เช่น การสร้างภาพหรือคลิปปลอมเป็นบุคคลอื่น (AI Deep fakes) เพื่อใช้ฉ้อโกง การเลียนเสียงของบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือคนรู้จัก (AI Voice Covers) จากตัวอย่างเสียงเพื่อใช้ฉ้อโกง การสร้างคลิปลามกปลอม (AI Deep fakes) ทำให้บุคคลอื่นเสื่อมเสียชื่อเสียงหรือแสวงหาประโยชน์ การสร้างข่าวปลอม (Fake News) ที่ดูน่าเชื่อถือ ทำให้เกิดความตื่นตระหนก หรือเข้าใจผิด

สถิติช่วงอายุในการแจ้งความผ่านระบบออนไลน์ ปี พ.ศ. ๒๕๖๕

จากเว็บไซต์ <https://droidsans.com/top-๑๔-cyber-online-of-thailand>

จากสถานการณ์ปัจจุบันดังกล่าว ประชากรสูงอายุในประเทศไทยกำลังมีสัดส่วนที่สูงขึ้น เนื่องจากประเทศไทยมีประชากรทั้งหมดประมาณ ๖๖.๒ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นประชากรอายุ ๖๐ปีขึ้นไปมากถึง ๑๐.๒ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ของประชากรทั้งหมด แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ทั้งนี้จากการคาดการณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ ประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๙.๘ ทำให้ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด การเข้าสู่สังคมสูงวัยทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับประเด็นท้าทายต่อคุณภาพชีวิตของประชากรสูงอายุ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ (กิริติ กิจธีระวุฒิมงษ์ และ นิทรา กิจธีระวุฒิมงษ์, ๒๕๖๑) และนอกจากนั้นก็ยังมีความเสี่ยงเกี่ยวกับการหลอกลวงผู้สูงอายุผ่านการใช้สื่อออนไลน์ที่ถือว่าเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน ผู้สูงอายุก็มีโอกาสเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อการถูกหลอกลวงทางไซเบอร์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก ๑) ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งผู้สูงอายุจำนวนมากอยู่บ้านเพียงลำพัง ไม่ได้อยู่กับลูกหลาน จึงทำให้ตกเป็นเหยื่อได้ง่าย ๒) ผู้สูงอายุในปัจจุบันใช้งานอินเทอร์เน็ตมาก จากข้อมูลผลการสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, ๒๕๖๓) เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ที่มีอายุระหว่าง ๕๖-๗๔ ปี (Baby Boomer) มีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึงวันละ ๘ ชั่วโมง ๔๑ นาที และ ๓) เมื่อผู้สูงอายุถูกหลอก มี

จำนวนน้อยมากที่จะไปแจ้งความ หรือติดตามทวงถามเพื่อเอาเงินคืน จากงานวิจัยของ กรรณก นิลดำ และคณะ (๒๕๖๓)

พบว่า มีเพียงร้อยละ ๒๕.๗๕ ของผู้สูงอายุที่ถูกหลอกได้ไปแจ้งความกับตำรวจเพื่อดำเนินคดี และมีเพียง ๖.๕% เท่านั้นที่ติดตามเอาเงินคืน ขณะที่ ๔๖.๗๕% เลือกโพสต์ประจานหรือประกาศลงสื่อสังคมออนไลน์เท่านั้น การที่ผู้สูงอายุไม่แจ้งความดำเนินคดีอย่างจริงจัง อาจเนื่องมาจากความเสียหายคิดเป็นจำนวนเงินไม่มาก คิดว่าการไปแจ้งความไม่คุ้มค่าเสียเวลา ซึ่งทำให้มีจรรยาพลอยนวล ไม่ถูกติดตาม จับกุมดำเนินคดี และกลับมาก่อเหตุซ้ำจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุมีโอกาสตกเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการหลอกลวงทางไซเบอร์ ผู้ที่หลอกลวงจะใช้หลายวิธีเพื่อก่อให้เกิดความเสียหายทางการเงินแก่ผู้สูงอายุ โดยที่มีการพัฒนารูปแบบการหลอกลวงต่างๆมาหลอกลวงผ่านช่องทางออนไลน์มากขึ้น จากผลการศึกษาของ กรรณกนิลดำ และคณะ (๒๕๖๓) พบว่า วิธีการกลโกงที่มีจรรยาพลอยนวลใช้หลอกลวงกลุ่มผู้สูงอายุ อันดับหนึ่ง คือการฉ้อโกงโดยหลอกลวงให้ร่วมลงทุนในลักษณะลูกโซ่ คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๕ รองลงมาคือฉ้อโกงโดยหลอกลวงให้ทำรายการที่ตู้เอทีเอ็มเพื่อให้โอนเงินไปให้ และฉ้อโกงโดยส่งอีเมลมาทำความรู้จักคุ้นเคยและหลอกลวงให้โอนเงินเข้าบัญชีมิจรรยาพลอยนวล คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒๕ และ ๑๑.๗๕ ตามลำดับ (ธัญพิชชา สามารถ และอุนิษา เลิศโตมร สกฤต, ๒๕๖๖: ๑-๑๓)

สถิติคดีออนไลน์ ข้อมูลจากเว็บไซต์ <https://www.naewna.com/local/๖๔๘๘๑๑>

นอกจากนั้น ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักใช้โซเชียลมีเดียเป็นหลัก โดยมีการท่องโลกออนไลน์เพื่อหาข้อมูลข่าวสาร พบปะเพื่อนฝูง และซื้อขายสินค้าทางออนไลน์ และช่องทางที่ผู้สูงอายุถูกหลอกลวงมากที่สุด คือ เฟซบุ๊กร้อยละ ๔๔ รองลงมา คือ ไลน์ร้อยละ ๓๑.๒๕ และอินสตาแกรมร้อยละ ๕.๒๕ จากข้อมูลเห็นว่า ผู้สูงอายุในไทยยังพบปัญหาในการเข้าถึงข้อมูลให้ปลอดภัย เพราะข้อมูลบนออนไลน์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนทำให้มีหลายคนถูกหลอกหรือถูกโกงมาก (มูลนิธิพะเยาเพื่อพัฒนา, ๒๕๖๖, แหล่งข้อมูล <https://www.phayaocivil.org>) จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ จังหวัดลำพูนมี

ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จากจำนวน ๓๙๙,๕๕๗ คน คิดเป็น ๑๘.๗% ของประชากรทั้งหมด

จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยมองว่า ผู้สูงอายุมักมีความยากลำบากในการระบุข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือเท็จ และอาจมีความเชื่อง่ายต่อข้อมูลที่ไม่ถูกต้องบนอินเทอร์เน็ต ดังนั้นผู้วิจัยว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักโยนิโสมนสิการคือการคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วนและลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกต้องวิธี ซึ่งผู้สูงอายุจะได้รับการให้ความรู้และมีผู้คอยแนะนำให้การเสพสื่อออนไลน์ และสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑.๒.๓ เพื่อสร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนด้วยโยนิโสมนสิการ

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพปัญหาการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ กระบวนการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนมีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนด้วย โยนิโสมนสิการเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษา คือ

- ๑) สภาพปัญหาการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน
- ๒) กระบวนการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๓) พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ

๑.๔.๒ ขอบเขตพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การวิจัย ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลเวียงยองและตำบลต้นธงอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

๑.๔.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยพุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มจำนวน ๑๕ คน ได้แก่

(๑) กลุ่มผู้บริหารในท้องถิ่น	จำนวน ๓ คน
(๒) กลุ่มผู้นำการปกครอง	จำนวน ๓ คน
(๓) กลุ่มนักวิชาการด้านพัฒนาสังคม	จำนวน ๓ คน
(๔) กลุ่มประชาชนผู้สูงอายุ	จำนวน ๓ คน
(๕) กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน ๓ คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย คือ ๘ เดือน เริ่มตั้งแต่ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๗ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

๑.๕.๑ ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ทั้งนี้ผู้สูงอายุไม่ได้มีลักษณะเหมือนกันหมด แต่จะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงอายุ และสภาพของความสมบูรณ์ทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งงานวิจัยนี้ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน ๘๐ ปี โดยมีศักยภาพในการใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์

๑.๕.๒ สื่อออนไลน์ หมายถึง แอปพลิเคชันที่ผู้สูงอายุนิยมใช้ ได้แก่ Line , Facebook YouTube เป็นต้น เพื่อเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน

๑.๕.๓ การหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ หมายถึง หลอกขายสินค้าออนไลน์ แต่ไม่ได้รับสินค้า /หรือได้รับสินค้าแต่ไม่ตรงตามโฆษณา ปลอม หรือ แอ็กบัณูชี LINE / Facebook แล้วมาหลอกยืมเงิน เพื่อให้ส่งข้อความขอยืมเงินจากเพื่อนเจ้าของบัญชีตัวจริง ที่หลงเชื่อ ข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งแชร์ข่าวจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ เช่น ข้อความลูกโซ่ที่ส่งต่อกันทางไลน์ เป็นต้น

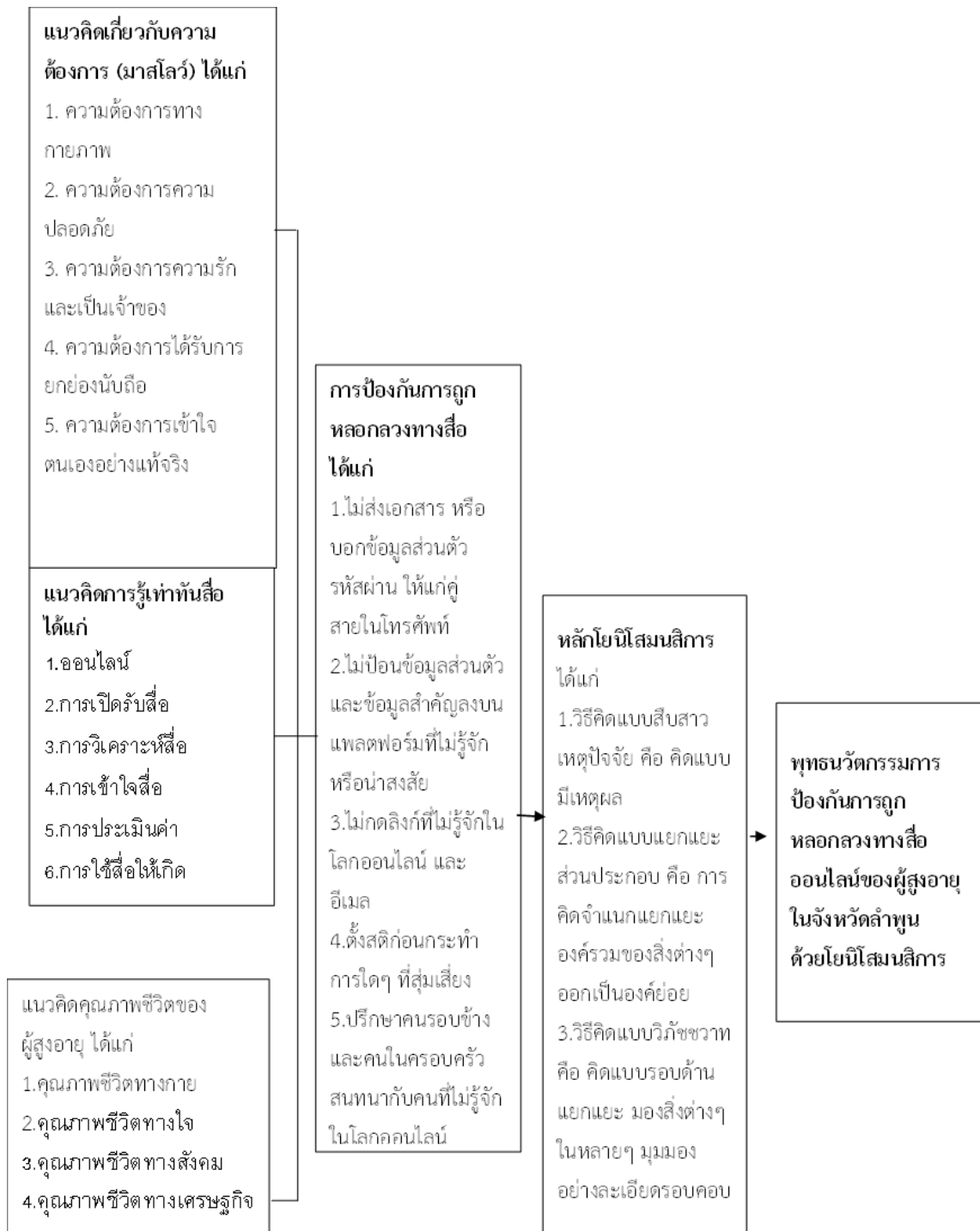
๑.๕.๔ การป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อ หมายถึง กระบวนการในการไม่ให้ถูกหลอกจากมิชชันนารี ได้แก่ ๑.ไม่ป้อนข้อมูลส่วนตัว และข้อมูลสำคัญลงบนแพลตฟอร์มที่ไม่รู้จัก หรือนำส่งเสีย ๒.ไม่กดลิงก์ที่ไม่รู้จักในโลกออนไลน์ และอีเมล ๓.ตั้งสติก่อนกระทำการใด ๆ ที่สุ่มเสี่ยง ๔.ปรึกษาคณะรอบข้าง และคนในครอบครัว สันทนากับคนที่ไม่รู้จักในโลกออนไลน์

๑.๕.๕ การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การรู้ตัว มีสติในการการเปิดรับสื่อ มีวิจารณญาณในการวิเคราะห์สื่อ การเข้าใจสื่อ การประเมินค่า และการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตตามสมควรแก่สภาพของผู้สูงอายุ

๑.๕.๕ หลักโยนิโสมนสิการ หมายถึง วิธีคิดพิจารณาไตร่ตรอง ๑๐ อย่างในพระพุทธศาสนา โดยการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกเพียงแค่ ๓ วิธีคิด ได้แก่ ๑.วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ คิดแบบมีเหตุผล ๒.วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ การคิดจำแนกแยกแยะองค์รวมของสิ่งต่างๆ ออกเป็นองค์ย่อย ๓.วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ คิดแบบรอบด้าน แยกแยะ มองสิ่งต่างๆ ในหลายๆ มุมมองอย่างละเอียดรอบคอบ โดยหลักแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะแนวทางในการแก้ปัญหาการถูกหลอกลวงทางออนไลน์ได้อย่างถูกต้อง

๑.๕.๕ ผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป มีการใช้ออนไลน์ในการติดต่อสื่อสาร หรือเลือกซื้อสินค้าในระบบออนไลน์ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เขตพื้นที่ ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลในเมือง ตำบลต้นธงและตำบลเวียงยอง

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงสภาพปัญหาการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑.๗.๒ ได้ทราบกระบวนการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

๑.๗.๓ ได้รู้รูปแบบพหุชนวัตกรรมการป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ

๑.๗.๔ ได้องค์ความรู้จากงานวิจัย เพื่อป้องกันการถูกละเมิดทางสื่อออนไลน์ให้กับชุมชนต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการดำเนินงานวิจัยเรื่อง พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน เพื่อศึกษากระบวนการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และเพื่อสร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ประเด็นในการวิจัยในเชิงลึกต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดการกระทำผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์
- ๒.๒ แนวคิดเหยื่อวิทยา (Victimology)
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- ๒.๔ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ
- ๒.๕ บริบทพื้นที่การวิจัย
- ๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการกระทำผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์

๒.๑.๑ วิวัฒนาการของการกระทำผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์

วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปมาก ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านความบันเทิง ด้านธุรกิจ ในขณะที่เดียวกันหากมีการนำไปใช้ในการก่อให้เกิดความเสียหายกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการก่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากอาชญากรรมแบบเดิม ๆ เนื่องจากผู้กระทำผิดเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้การตรวจสอบการกระทำผิดกระทำได้อย่างขึ้น

การกระทำผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ ในความหมายของ “อาชญากรรมคอมพิวเตอร์” หมายถึงการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์ ทำให้ผู้ใช้คอมพิวเตอร์นั้นได้รับความเสียหาย เช่น การลักทรัพย์อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการกระทำใดๆที่เป็นความผิดทางอาญา ซึ่งจะต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในการกระทำผิดนั้น เช่น การบิดเบือนข้อมูล การฟอกเงิน การหลอกลวง การฉ้อโกง การถอดรหัสโปรแกรม

คอมพิวเตอร์โดยไม่ได้รับอนุญาตแล้วเผยแพร่ให้ผู้อื่นดาวน์โหลด บางครั้งเรียกว่า การโจรกรรมโปรแกรม (Software Pirating) และการขโมยข้อมูลความลับทางการค้าของบริษัท (Corporate Espionage) เป็นต้น (Shelly & Vermaat, ๒๐๑๐)

อาชญากรรมคอมพิวเตอร์เป็นความผิดที่กระทำขึ้นต่อปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มของปัจเจกบุคคลด้วยเหตุจูงใจทางอาญาที่มีเจตนาในการที่จะทำให้เหยื่อเสื่อมเสียชื่อเสียง เสียทรัพย์สินเงินทอง หรือทำร้ายร่างกายหรือจิตใจของเหยื่อ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม โดยใช้เครือข่ายโทรคมนาคมสมัยใหม่ คือ อินเทอร์เน็ต (ห้องแชต อีเมล กระดานประกาศ และกลุ่มข่าว) และโทรศัพท์เคลื่อนที่ (เอสเอ็มเอส/เอ็มเอ็มเอส) (Halder & Jaishankar, ๒๐๑๒) ปัจจุบันอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ถือเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ หรือ อาชญากรรมทางธุรกิจรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจของประเทศมูลค่ามหาศาล

วิวัฒนาการของการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Lindeman, ๒๐๑๔) ได้อธิบายถึงอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ (Computer Crime) ไว้ว่า อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ครั้งแรกเกิดขึ้นในปี ค.ศ.๑๙๖๙ โดยการประท้วงของกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัย Sir George Williams กรณีที่ศาสตราจารย์คนหนึ่งในมหาวิทยาลัยทำการเหยียดเชื้อชาติ และให้เกรดที่ไม่เป็นธรรม โดยมีความเสียหายจากการทำลายคอมพิวเตอร์ มีมูลค่าความเสียหาย ๒ ล้านดอลลาร์

Whiteside (๑๙๗๘) ได้อธิบายถึงการก่ออาชญากรรมคอมพิวเตอร์ยุคแรก ต้น ค.ศ. ๑๙๗๐เป็นการทำลายคอมพิวเตอร์ทางกายภาพ เช่น ถูกทุบ ถูกทำลาย จากเหตุการณ์ประท้วง การก่อจลาจลการจารกรรม และการวินาศกรรม ทำให้สังคมเริ่มตระหนักถึงความเสียหายจากการทำลายอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และข้อมูล ซึ่งส่งผล ต่อความเสียหาย ต่อคนจำนวนมาก และถูกจัดเป็นการก่ออาชญากรรมประเภทหนึ่ง

Kabay (๒๐๐๘) ได้กล่าวถึงอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ในยุคต่อมา เป็นการขโมยข้อมูล การเปลี่ยนแปลงข้อมูลบุคคล ธุรกิจ ธนาคาร และเริ่มมีการเข้าถึงข้อมูลคอมพิวเตอร์ผ่านเครือข่ายโทรคมนาคมในยุค ๑๙๘๐ ในช่วงปี ค.ศ.๑๙๘๖ โปรแกรมไวรัสคอมพิวเตอร์ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อทำลายหรือก่อวินาศกรรม โดยโปรแกรมไวรัสตัวแรกที่ถูกเขียนขึ้นมาเพื่อการโจมตีเหยื่อหรือก่อวินาศกรรมคือ “Pakistani Brain” ต่อมาในปี ๑๙๙๘ ได้มีการพัฒนาโปรแกรมเวิร์ม (Worm) หรือหนอนอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำลายเครื่องคอมพิวเตอร์ได้จำนวนมากในเวลาสั้น ๆ ในปี ค.ศ.๑๙๙๐ เป็นการเข้าสู่ยุคอินเทอร์เน็ต การทำลายข้อมูลหรืออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ด้วยไวรัส ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ถือกำเนิดขึ้น และกลายเป็นอาชญากรรมไซเบอร์ (Cybercrime) ซึ่งเป็นการทำลายคอมพิวเตอร์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ในวงกว้างมากขึ้น

สาวิตรี สุขศรี (๒๕๖๓) ได้อธิบายถึงวิวัฒนาการของการกระทำความผิดที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ไว้ว่า ปัจจุบันอาชญากรรมเศรษฐกิจ อาชญากรรม

คอมพิวเตอร์ และอาชญากรรมไซเบอร์ ล้วนแล้วแต่เป็นผลพวงด้านลบที่เกิดขึ้น ซึ่งมีการพัฒนาและขยายตัวมาพร้อมๆ กับวิวัฒนาการและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ

๑. การกระทำผิดต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว และข้อมูลส่วนบุคคล

ในช่วงทศวรรษที่ ๖๐ หรือช่วงระหว่างปี ค.ศ.๑๙๖๐ ถึง ๑๙๗๐ เป็นช่วงเวลาแรกๆ ที่เริ่มมีการเห็นถึงอันตรายที่แฝงมากับการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เพราะในยุคนั้นประเทศทางตะวันตกเริ่มนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเก็บข้อมูลกันมากขึ้น รวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนที่จัดเก็บโดยรัฐ นำมาสู่ข้อวิตกกังวลว่าประชาชนอาจถูกติดตาม ฝึามอง จากหน่วยงานของรัฐโดยง่าย ซึ่งในช่วงแรก ความวิตกกังวลเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ยังคงจำกัดอยู่ในเรื่องของ ความเป็นส่วนตัวของบุคคล ที่อาจถูกละเมิดความเป็นส่วนตัวจากข้อมูลส่วนบุคคลบางอย่างที่เป็นความลับ

๒. ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ในฐานะอาชญากรรมเศรษฐกิจ

อาชญากรรมคอมพิวเตอร์หรืออาชญากรรมไซเบอร์ที่เกิดขึ้นมีหลายกรณีที่ผู้กระทำมุ่งหมายก่อให้เกิดผลกระทบต่อเกียรติยศ ชื่อเสียง ต่อชีวิตร่างกาย ต่อระบบรักษาความปลอดภัยสาธารณะหรือต่อสังคมโดยรวม ซึ่งไม่ได้สร้างปัญหาหรือส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยตรง แต่ปัจจุบันความผิดที่มีคอมพิวเตอร์เข้าไปเกี่ยวข้องนี้ ถูกจัดอยู่ในอาชญากรรมเศรษฐกิจ หรือในชื่ออาชญากรรมคอปกขาว (White Collar Crimes) ที่ผู้กระทำผิดเป็นคนชั้นกลางหรือคนชั้นสูง มีหน้าที่การงานดีมีบุคลิกภาพดี หรือมีความรู้ความสามารถ ความหมายของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นการกระทำที่ไม่เพียงแต่สร้างความเสียหายต่อธุรกิจ หรือทรัพย์สินของปัจเจกชน แต่ยังให้ผลเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม

๓. การกระทำผิดที่อาศัยความสามารถ และศักยภาพของเครือข่ายคอมพิวเตอร์

นับจากทศวรรษที่ ๙๐ เป็นต้นมา การกระทำผิดที่อยู่ในขอบเขตความหมายของคำว่า “อาชญากรรมคอมพิวเตอร์” มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล หรือการละเมิดข้อมูลหรือทรัพย์สินที่สร้างความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจเท่านั้น โดยผู้กระทำผิดอาจมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียง เกียรติยศ ประโยชน์สาธารณะ แนวคิด สังคม พัฒนาการของเด็กและเยาวชน กระทั่งต่อชีวิตและร่างกาย ทั้งนี้โดยอาศัยช่องทางจากบริการที่อยู่บนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เครื่องใดเครื่องหนึ่ง ในการกระทำผิดและความเสียหายขยายขอบเขตไปกว้างขวาง สะดวก รวดเร็ว ซับซ้อน และยากต่อการติดตามสืบหาผู้กระทำผิด นอกจากนี้การเชื่อมโยงของเครือข่าย เป็นพื้นที่ใหม่ หรือที่เรียกว่า Cyberspace และบริการรูปแบบใหม่ที่กลายเป็นช่องทางของการกระทำผิด คำว่า อาชญากรรมอินเทอร์เน็ต อาชญากรรมไซเบอร์หรืออาชญากรรมออนไลน์ จึงถูกบัญญัติขึ้นเพื่อใช้อธิบายการกระทำผิดที่มีลักษณะเฉพาะเหล่านี้

สรุปได้ว่า การกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเครือข่าย เริ่มต้นจากก่อนยุคอินเทอร์เน็ตเป็นการสร้างความเสียหายทางกายภาพกับเครื่องคอมพิวเตอร์ เมื่อเริ่มยุคอินเทอร์เน็ตได้มีการกระทำผิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และการสื่อสารและเริ่มเรียกการกระทำผิดนี้ว่า อาชญากรรมไซเบอร์

๒.๑.๒ อาชญากรรมไซเบอร์ (Cyber Crime)

โดยทั่วไปการให้ความหมายของอาชญากรรมไซเบอร์ ให้การนิยามตามพจนานุกรมภาษาต่างประเทศ Oxford Dictionary (Hey and Holloway, ๒๐๑๕) ระบุว่าอาชญากรรมไซเบอร์ เป็นอาชญากรรมที่กระทำขึ้นโดยใช้อินเทอร์เน็ตจากพัฒนาการทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสาร ระบบอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้เข้ามามีบทบาท ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เพื่อที่จะให้เกิดความสะดวกต่อการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การสื่อสาร การค้นหาข้อมูล เป็นต้น เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารข้ามพรมแดน มีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์

จากเทคโนโลยีนี้ได้ การติดต่อสื่อสารอาศัยโครงข่ายอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นโครงข่ายขนาดใหญ่ที่มีการเชื่อมต่อกันระหว่างโครงข่ายหลายๆ โครงข่ายทั่วโลก ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นได้อย่างรวดเร็ว ไม่มีข้อจำกัดทางด้านเวลาและสถานที่ แต่ในอีกมุมก็มีผู้นำไปใช้ในการประกอบอาชญากรรมทางไซเบอร์ โดยใช้เครือข่ายของอินเทอร์เน็ตมาเป็นช่องทางในการก่ออาชญากรรมมีวิวัฒนาการไปจากอาชญากรรมแบบดั้งเดิม คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการกระทำความผิด ความรวดเร็วในการกระทำความผิด และความเสียหายที่เกิดขึ้นในวงกว้าง (สาวิตรี สุขศรี, ๒๕๖๐)

เนื่องจากการใช้โครงข่ายอินเทอร์เน็ตทำให้อาชญากรสามารถเข้าถึงเหยื่อหรือผู้เสียหายที่อยู่ในที่ห่างไกล โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกับเหยื่อหรือผู้เสียหาย อาชญากรก็สามารถที่จะกระทำความผิดและสร้างความเสียหายให้กับเหยื่อได้ โดยการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในการหลบเลี่ยงการตรวจจับ

การที่อาชญากรนำโครงข่ายอินเทอร์เน็ต และการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือในการก่ออาชญากรรม จึงทำให้มีการเรียกอาชญากรรมที่เกิดขึ้นนี้ว่า “อาชญากรรมไซเบอร์” ซึ่งโครงข่ายของอินเทอร์เน็ตมีการเชื่อมโยงถึงกันทั่วโลก จึงทำให้อาชญากรสามารถใช้เทคโนโลยีดังกล่าวก่ออาชญากรรมข้ามชาติ หรือข้ามพรมแดนได้ รวมทั้งการลงมือกระทำความผิดของอาชญากรเพียงครั้งเดียว อาจก่อให้เกิดอาชญากรรมไซเบอร์ได้พร้อมกันในหลายประเทศทั่วโลกและการลงมือกระทำความผิดของอาชญากรเพียงครั้งเดียวสามารถก่อให้เกิดอาชญากรรมไซเบอร์ได้พร้อมกันในหลายประเทศ (Hinnen, ๒๐๐๔) โดยอาจเป็นการกระทำความผิดที่ถูกก่อกำขึ้นในรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐ หรือเป็นการกระทำความผิดที่ถูกก่อกำขึ้นในรัฐหนึ่งหรือประเทศหนึ่ง แต่ความเสียหายไปเกิดขึ้นในอีกรัฐหนึ่งหรือหลายรัฐ หลายประเทศ เป็นต้น ซึ่งอาจจะนำไปสู่ปัญหาการติดตามจับกุมตัวอาชญากร ไซเบอร์ในดินแดนของรัฐหรือประเทศอื่น และปัญหาระหว่างประเทศในการปราบปรามอาชญากรรมไซเบอร์

นันทวี คาคคะเน (๒๕๖๑) ได้สรุปนิยามของอาชญากรรมไซเบอร์จากการนิยามของสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ (ITU) สหภาพยุโรป (EU) และพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ พ.ศ.๒๕๖๒ ระบุว่า อาชญากรรมไซเบอร์ เป็นการกระทำความผิดที่มีวัตถุประสงค์ทางอาญา โดยมีโครงข่ายคอมพิวเตอร์เข้ามาเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด ไม่ว่าจะในฐานะเป็นเครื่องมือ หรือเป้าหมาย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา และมีความ

มุ่งหมายในการกระทำความผิดที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเพื่อผลประโยชน์ทางการเงินในทางส่วนตัว หรือเพื่อคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน

การก่ออาชญากรรมไซเบอร์ เป็นได้ทั้งความผิดอาญาแบบดั้งเดิม และที่ขยายขอบเขตออกไปในวงกว้างคือ การก่ออาชญากรรมไซเบอร์ในปัจจุบัน ยังขยายขอบเขตในการสร้างความเสียหายได้มากกว่าการก่ออาชญากรรมคอมพิวเตอร์ในรูปแบบเดิม อาชญากรรมไซเบอร์สามารถแบ่งวัตถุประสงค์ในการกระทำความผิดและผลกระทบจากการกระทำความผิดดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ในการกระทำความผิด อาชญากรรมไซเบอร์แบ่งแยกวัตถุประสงค์ในการกระทำความผิดได้อย่างชัดเจน ในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่นการก่อการร้ายไซเบอร์มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเสียหายและความวุ่นวายต่อรัฐ ในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ หรือวัตถุประสงค์ในการกระทำความผิดเพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัว โดยมีเป้าหมายเป็นผลประโยชน์ด้านการเงิน การละเมิดลิขสิทธิ์ การล้วงความลับส่วนตัว ที่ไม่ต้องการเปิดเผย เป็นต้น (Kurbalija, ๒๕๕๘)

๒. ผลกระทบจากการกระทำความผิด ผลกระทบจากการก่ออาชญากรรมไซเบอร์นั้นมีความรุนแรงมากกว่าผลกระทบจากอาชญากรรมคอมพิวเตอร์แบบดั้งเดิม เนื่องจากอาชญากรรมไซเบอร์เป็นอาชญากรรมที่ใช้เครือข่ายของอินเทอร์เน็ตในการกระทำความผิด จึงไม่ได้มีผลกระทบเพียงแค່ทางกายภาพ เช่น การเจาะระบบ การขโมย การแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่สำคัญเท่านั้น หากแต่มีผลกระทบต่อวัตถุ (Matter) เช่น การทำลายข้อมูล การแก้ไขข้อมูล การเข้ารหัสข้อมูล เป็นต้น และผลกระทบทางด้านจิตใจ (Mind) ในระดับตัวบุคคล เช่น การหลอกให้หลงรักทางออนไลน์เพื่อมุ่งทรัพย์สิน (Romance Scams) การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การหลอกกลวงทรัพย์สินเงินทอง รวมทั้งการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง เช่น การทำสงครามปฏิบัติการจิตวิทยาบนสื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อปลุกระดมทางการเมือง หรือสร้างอาชญากรรมแห่งความเกลียดชัง เพื่อสร้างความแตกแยกในสังคม ซึ่งอาชญากรรมไซเบอร์ที่มีผลกระทบต่อจิตใจเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่เป็นอาชญากรรมต่อความคิดหรือจิตใจของเหยื่อผ่านทางโครงข่ายอินเทอร์เน็ต (ปรเมศวร์ กุมารบุญ, ๒๕๖๔)

๒.๑.๓ ลักษณะของอาชญากรรมไซเบอร์

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น องค์ประกอบสำคัญของอาชญากรรมไซเบอร์ก็คือ การกระทำผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือกระทำความผิดบนพื้นที่ไซเบอร์ ส่งผลให้อาชญากรรมไซเบอร์มีความแตกต่างไปจากอาชญากรรมในรูปแบบดั้งเดิม (Bandler and Merzon, ๒๐๒๐)

๑. ความซับซ้อน การกระทำความผิดโดยใช้ช่องทางอินเทอร์เน็ตหรือบนพื้นที่ไซเบอร์ มีลักษณะที่ไม่สามารถจับต้องได้ และผู้กระทำความผิดเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ทำให้ลักษณะของอาชญากรรมมีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการกระทำความผิดนี้ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะบางกรณีต้องอาศัยอุปกรณ์ทางด้านเทคนิคในการตรวจสอบรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งต่างจาก

อาชญากรรมพื้นฐานที่มีประจักษ์พยานรู้เห็นการกระทำความผิดชัดเจน และด้วยความซับซ้อนของอาชญากรรมประเภทนี้ส่งผลให้บางกรณีผู้เสียหายรู้ตัวช้าหรืออาจจะผ่านไปแล้วหลายวัน

๒. การก่ออาชญากรรมได้จากกระยะไกล กล่าวคือการก่ออาชญากรรมไซเบอร์นั้น อาชญากรหรือผู้กระทำผิดไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับเหยื่อหรือผู้เสียหาย ซึ่งส่งผลต่อสถานที่ที่การกระทำผิดนั้นเกิดขึ้น การแสวงหาหลักฐานและการนำตัวผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีจะมีความยุ่งยากมากขึ้น

๓. ความเป็นนิรนาม กล่าวคือ การก่ออาชญากรรมไซเบอร์ ผู้กระทำผิดหรืออาชญากรสามารถจะเป็นบุคคลใดก็ได้ และอยู่ที่ใดก็ได้บนโลกนี้ จึงมีผู้ต้องสงสัยในการกระทำผิดจำนวนมาก ประกอบกับความสามารถในการปิดบังตัวตนผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต ทำให้ระบุตัวตนผู้กระทำผิดได้ยากขึ้น

๔. อาชญากรรมค่อนข้างมีขนาดใหญ่ กล่าวคือ อาชญากรรมไซเบอร์มักจะเกิดขึ้นหลายครั้งและมีผู้เสียหายจำนวนมากในวงกว้าง

๒.๑.๔ ประเภทของอาชญากรรมไซเบอร์

ประเภทของอาชญากรรมไซเบอร์ มีความหลากหลาย ในที่นี้จะจำแนกโดยอาศัยบทบาทของคอมพิวเตอร์ที่มีต่อการกระทำความผิด แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ (สาวิตรี สุขศรี, ๒๕๖๓)

๑. ประเภทแรก คือ การนำคอมพิวเตอร์เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเป็นส่วนหนึ่งของการก่ออาชญากรรม (Computer as Incidental to Crime) กล่าวคือ การนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการสนับสนุนผู้กระทำความผิด เช่น ใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างอาชญากร ใช้เพื่อการหลอกลวงเหยื่อผู้เสียหาย ใช้ในการเก็บรักษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด เป็นต้น อาชญากรรมประเภทนี้เป็นอาชญากรรมทั่วไปที่ผู้กระทำผิดหรืออาชญากรนำคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการประกอบการกระทำความผิด

๒. ประเภทที่สอง คือ การใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการก่ออาชญากรรม (Computer as a Tool in The Commission of a Crime) คือ คอมพิวเตอร์จะมีบทบาทสำคัญในการก่ออาชญากรรมกล่าวคือ อาชญากรหรือผู้กระทำผิดใช้คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการก่ออาชญากรรม ซึ่งความผิดจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีคอมพิวเตอร์หรือเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เช่น การฉ้อโกงออนไลน์ การส่งสแปม

๓. ประเภทที่สาม คือ ระบบหรือข้อมูลคอมพิวเตอร์เป็นเป้าหมายในการก่ออาชญากรรม (Computer as The Target of The Crime) กล่าวคือ คอมพิวเตอร์เป็นวัตถุที่ถูกระงับ โดยผู้กระทำความผิดมุ่งที่จะกระทำหรือก่อให้เกิดความเสียหายกับระบบ หรือข้อมูลในคอมพิวเตอร์ของผู้อื่นด้วยมูลเหตุจูงใจที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม อาชญากรรมบางลักษณะอาจเข้าข่ายได้หลายประเภท เช่น การหลอกลวงเหยื่อเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อทำธุรกรรมการเงิน (Phishing) ที่ผู้กระทำมีเป้าหมายเป็นข้อมูลในคอมพิวเตอร์ แต่การกระทำผิดอาศัยระบบคอมพิวเตอร์ในการกระทำความผิด ซึ่งเป็นรูปแบบของประเภทที่สองและประเภทที่สาม

ปัญหาอาชญากรรมไซเบอร์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก จากการเริ่มต้นทำลายคอมพิวเตอร์ และใช้ช่องทางในการสื่อสารอินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการทำลายข้อมูลหรืออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ที่เรียกว่า ความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cyber Security) ในความหมายปัจจุบันยังรวมถึงการนำเทคโนโลยีทางไซเบอร์ไปประกอบอาชญากรรม เช่น การทำให้เข้าใจผิดการหลอกลวง และการฉ้อโกงต่างๆ โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารผ่านเครือข่าย ในปัจจุบันการศึกษาทางด้านอาชญากรรมไซเบอร์ในมุมของอาชญาวิทยา เรียกว่าอาชญาวิทยาไซเบอร์ (Cyber Criminology)

๒.๑.๕ อาชญาวิทยาไซเบอร์ (Cyber Criminology)

อาชญากรรมทางไซเบอร์เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแทบทุกส่วนของโลกที่มีการใช้เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ต โดยที่ไม่อาจชี้ชัดถึงผลกระทบของมันได้อย่างชัดเจน Longe (๒๐๐๙) สรุปโดยอธิบายว่ามีการศึกษาจำนวนหนึ่งได้ทบทวนและตรวจสอบวิวัฒนาการ แนวโน้ม และการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการก่ออาชญากรรม ในขณะที่งานวิจัยนี้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลทฤษฎีทั่วโลกและข้อมูลปฐมภูมิจากประเทศกานา ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า แม้จะมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในอนุภูมิภาคทะเลทรายซาฮารา เทคโนโลยีเหล่านี้กลับนำไปสู่การเป็นช่องทางในการก่ออาชญากรรมและความเจ็บป่วยทางสังคมอื่นๆ ซึ่งถือเป็นสถานการณ์การใช้เทคโนโลยีเพื่อวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากวัตถุประสงค์ที่ได้รับการพัฒนามาในตอนต้น

ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ (The Space Transition Theory) (Jaishankar, ๒๐๐๘) ที่ได้ถูกพัฒนาขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๐๘ (พ.ศ. ๒๕๕๑) โดย Jaishankar ทฤษฎีนี้เป็นหนึ่งในทฤษฎีที่มีอิทธิพลในวรรณกรรมด้านอาชญาวิทยา และทฤษฎีนี้ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาอ้างอิงบ่อยครั้งในสาขาอาชญาวิทยาทุกวันนี้ ทฤษฎีนี้มองว่าการเกิดขึ้นของพื้นที่ไซเบอร์เป็นพื้นที่ของอาชญากรรมรูปแบบใหม่ และอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมในพื้นที่ไซเบอร์ (Jaishankar, ๒๐๐๘) การพัฒนาแบบจำลองการเปลี่ยนพื้นที่ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิวัฒนาการของทฤษฎีอาชญากรรมทางไซเบอร์ นั้นเป็นเพราะการเกิดขึ้นในช่วงที่ไม่มีนักสังคมวิทยาคนใดสามารถอธิบายปรากฏการณ์โดยรวมของอาชญากรรมทางไซเบอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพพออย่างที่ Jaishankar ทำได้ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ สันนิษฐานว่าผู้คนประพาศิตัวในโลกไซเบอร์แตกต่างจากที่เป็นในโลกปกติ ท่ามกลางสมมติฐานอื่นๆ ที่พยายามอธิบายรูปแบบพฤติกรรมของอาชญากรไซเบอร์ (Wall ๒๐๐๑) โดยมีการแบ่งประเภทอาชญากรรมทางไซเบอร์ออกเป็น ๔ ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ การบุกรุกทางไซเบอร์ การหลอกลวงและการโจรกรรมทางไซเบอร์ ภาพลามกอนาจารทางไซเบอร์และความรุนแรงทางไซเบอร์ งานวิจัยนี้พยายามทดสอบสมมติฐานของทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่เพื่อพิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่เป็นไปได้และเชื่อถือได้สำหรับการทำนายหรือกำหนดการเกิดอาชญากรรมทางไซเบอร์หรือไม่

ทฤษฎีนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นบทหนึ่งในหนังสือชื่อ “อาชญากรรมทางอินเทอร์เน็ต” (Crimes of the Internet) ซึ่งถูกตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ Prentice Hall (๒๐๐๘, หน้า ๒๘๓ – ๓๐๑) ตั้งแต่นั้นมา มีการทดสอบเชิงประจักษ์หลายครั้งเพื่อทดสอบประโยชน์ของทฤษฎีนี้ นักวิชาการบางคนชื่นชมความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของ Jaishankar ในการจัดการกับอาชญากรรมทางไซเบอร์

เบอร์ ในขณะที่คนอื่นๆ วิจารณ์ว่าข้อเสนอไม่ก็ข้อในทฤษฎีของเขานั้นค่อนข้างยากที่จะทดสอบและอาจเจาะจงสำหรับอาชญากรรมทางไซเบอร์บางรูปแบบเท่านั้น

ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่อธิบายถึงธรรมชาติของพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกันในพื้นที่ความเป็นจริงและพื้นที่ไซเบอร์ การเปลี่ยนพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของบุคคลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง (เช่น จากโลกแห่งความเป็นจริงไปยังพื้นที่ไซเบอร์และในทางกลับกัน) ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ให้เหตุผลว่า เมื่อคนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง พฤติกรรมของพวกเขาจะแตกต่างกันออกไป

ภาพที่ ๑ แบบจำลองการเปลี่ยนพื้นที่

ที่มา: แบบจำลองการเปลี่ยนพื้นที่จาก Jaishankar (๒๐๐๘) โดย Danquah and Longe (๒๐๑๑)

Jaishankar (๒๐๐๗) ได้อธิบายการขยายขอบเขตการศึกษาอาชญาวิทยาไปสู่อาชญากรรม

ในพื้นที่ใหม่ เรียกว่า “อาชญาวิทยาไซเบอร์” (Cyber Criminology) โดยได้ให้นิยามไว้ว่า “การศึกษาสาเหตุของการก่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นในโลกไซเบอร์ และผลกระทบในพื้นที่ทางกายภาพ” แนวคิดนี้ ได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์ในโลกทางกายภาพ (Physical Space) กับโลกไซเบอร์ (Cyberspace) มีความแตกต่างกัน โดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น พฤติกรรมมักเปลี่ยนไป เมื่อมีการเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกมามีได้ทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกันในระหว่างสองพื้นที่ ประกอบไปด้วย (Danquah & Longe, ๒๐๑๑)

๑. บุคคลที่อึดอันเพราะไม่ได้กระทำความผิดในพื้นที่ทางกายภาพ เพราะเหตุผลด้านสภาพ หรือตำแหน่งหน้าที่ แต่จะกระทำผิดในโลกไซเบอร์ สมมติฐานข้อนี้มาจากแนวความคิด

ที่ว่า บุคคลทั่วไปมักจะชั่งน้ำหนักความเสี่ยงด้านกฎหมาย และสังคม ระหว่างการกระทำความผิดกับการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และมนุษย์ส่วนใหญ่เหมือนกันตรงที่จะมีความกังวลกับสถานะภาพของตนในพื้นที่ทางกายภาพ แต่จะไม่ใส่ใจสิ่งในโลกไซเบอร์

ในข้อเสนอนี้ Jaishankar (๒๐๐๘) ได้นำเอาสมมติฐานของ Arbak (๒๐๐๕) ในการตีความรูปแบบอาชญากรรมและสถานะภาพทางสังคม: a) ผู้รู้สึกตำหนิหรือกล่าวโทษตนเองในระดับที่แตกต่างกันในการมีส่วนร่วมในการกระทำความผิด: b) พวกเขา มักจะกังวลเกี่ยวกับสถานะทางสังคม จากความคิดเห็นของผู้อื่นเกี่ยวกับค่านิยมของพวกเขา และ c) ในการตัดสินใจของพวกเขา พวกเขา คาดการณ์เกี่ยวกับความเสี่ยงในเชิงสังคมและวัตถุในการเป็นอาชญากรต่อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตในฐานะพลเมืองที่ปฏิบัติตามกฎหมาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ที่อ่อนไหวต่อการกระทำความผิด อาจไม่เห็นด้วยกับการใช้ชีวิตแบบอาชญากร การคาดการณ์ความเสียหายต่อสถานะทางสังคม และ ความอับอายที่ตามมาเป็นเหตุให้พวกเขาว่างตัวและทำเหมือนว่า “พวกเขาไม่มีศีลธรรม”

อย่างไรก็ตาม Jaishankar (๒๐๐๘) ตั้งข้อสังเกตว่าแนวโน้มของบุคคลที่จะทำพฤติกรรม ในลักษณะนี้มีความเกี่ยวข้องเฉพาะในโลกความจริงเท่านั้น ถ้าบุคคลคนเดียวกันย้ายมาอยู่ในโลกไซเบอร์ พวกเขาจะไม่กังวลถึงสถานะของตนเพราะไม่มีใครจับตามองและทำให้พวกเขาอับอาย มัน คล้ายกับการซ่อนตัวอยู่ข้างหลังหน้าต่าง หลังจากนั้นก็ไม่ต้องกลัวที่จะต้องเผชิญหน้ากับความอับอายทางสังคมเพราะไม่มีใครสามารถรับรู้ตัวตนที่แท้จริงหลังหน้าต่างได้ ซึ่ง Jaishankar เชื่อว่าจะ แสดงออกในลักษณะของการติดตาม, กลั่นแกล้ง, ลักลอบเข้าถึงข้อมูล และคุกคามในโลกไซเบอร์

นอกจากนี้ Jaishankar ได้ชี้แจงคำว่า พฤติกรรมอดกลั้น ในข้อเสนอของเขาไม่ได้หมายถึง พฤติกรรมในเชิงอาชญากรรมใด ๆ ที่ถูกกดขี่ตั้งแต่วัยเด็ก แต่แสดงถึงเจตนาแอบแฝงของบุคคลที่ไม่สามารถแสดงออกได้ในโลกความจริงเนื่องจากสถานะและตำแหน่งทางสังคม

๒. ความยึดหยุ่นจากการปิดบังตัวตน และการขาดปัจจัยในการป้องกัน ทำให้โลกไซเบอร์เป็นพื้นที่เหมาะสำหรับการกระทำความผิด เหตุผลที่ว่า สมาชิกในสังคมกายภาพส่วนใหญ่ต้องมีความซื่อสัตย์ หรือทำสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน ก็เพราะกลัวการถูกจับได้ เมื่อโลกไซเบอร์เป็นพื้นที่ที่ยากต่อการตรวจจับ จึงทำให้คนกล้าที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกอันไม่พึงประสงค์ อันนำไปสู่การล่วงละเมิดบุคคลอื่น

ในข้อเสนอนี้ Jaishankar (๒๐๐๘) อธิบายพฤติกรรมของคนในโลกออนไลน์ ในขณะที่เขา เน้นย้ำแนวคิดเรื่องความยึดหยุ่นของอัตลักษณ์และการไม่เปิดเผยตัวตนที่แยกจากกันของ Suler (๒๐๐๕) ตามที่ Jaishankar (๒๐๐๘) กล่าวว่า การไม่เปิดเผยตัวตนมีผลต่อการยับยั้งชั่งใจ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ๒ วิธี บางครั้งผู้คนใช้มันเพื่อแสดงความต้องการหรืออารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การล่วงละเมิดผู้อื่น การคุกคามทางเพศเด็กและสตรีผ่านข้อความและสัญลักษณ์ หรือทำให้ผู้คนใช้ ความรุนแรง และเปิดเผยปัญหาส่วนบุคคลที่พวกเขาอาจกลัวที่จะพูดคุยต่อหน้า ในแง่นี้การไม่เปิดเผยตัวตนจึงมีประโยชน์อย่างน่าประหลาดสำหรับคนที่มีความสามารถห้ามยับยั้งชั่งใจได้

นอกจากนี้ เขายังเน้นว่าเมื่อผู้คนมีโอกาสที่จะแยกตัวตนที่แท้จริงโลกความจริงและตัวตนที่สร้างขึ้นมา จะทำให้รู้สึกปลอดภัยจากผลของการกระทำเหล่านั้น และแน่นอนว่าเป็นเช่นนั้น สิ่ง

พวกเขาพูดหรือทำไม่สามารถเชื่อมโยงกับพวกเขาโดยตรงได้ พวกเขาสามารถระบายความรู้สึกขมขื่นได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบการกระทำเหล่านั้น และบางครั้งสิ่งที่น่าสนใจที่สุดคือ ผู้คนสามารถโน้มน้าวตนเองได้เสมอว่าพฤติกรรมเหล่านี้ “ไม่ใช่ฉันเลย” แต่ในทางจิตวิทยาเรียกว่า ความแตกแยกของลักษณะนิสัยบุคคล (Dissociation) (Suler, ๒๐๐๕)

ปัญหาร้ายแรงอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับพื้นที่ไซเบอร์คือไม่มีใครรู้ว่าเขา/เธอกำลังโต้ตอบกับใคร ผู้คนสามารถปลอมตัวตนได้เสมอ (หรือที่เรียกกันว่า “อวทาร์ปลอม”) และยังคงพูดคุยกับคุณเป็นเวลาหลายวัน หลายเดือน ก่อนที่พบว่าคนที่คุณกำลังพูดคุยอยู่กับคุณไม่ใช่คนที่เขาอ้างว่าเป็น อีกนัยหนึ่งคือเราไม่สามารถระบุตัวตนและข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลบนโลกไซเบอร์ได้ ยกตัวอย่างเช่น การถูกหลอกให้แต่งงาน ในกรณีนี้นักต้มตุ๋นมักจะสร้างโปรไฟล์ให้มีภาพลักษณ์ที่น่าสนใจเพื่อหลอกให้เป็นเจ้าสาว/เจ้าบ่าวในอนาคต ดังนั้นจึงไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องของตัวตนและข้อมูลที่ถูกระบุไว้บนเว็บไซต์เหล่านี้ (หรือเว็บไซต์ออนไลน์ใดๆ) ได้เลย

สำหรับสถานการณ์นี้ Silke and Demetriou (๒๐๐๓) อภิปรายว่าการแยกตัวตนออกจากกันเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักของพฤติกรรมเบี่ยงเบนของคนในโลกไซเบอร์ พวกเขาอธิบายว่าการสร้างตัวตนใหม่เป็นสภาวะทางจิตใจที่บุคคลสูญเสียความเป็นตัวตน และความรับผิดชอบส่วนบุคคล ผลจากความผิดพลาดนี้สามารถทำให้ผู้คนเห็นแก่ผู้อื่นน้อยลง มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น และก้าวร้าวมากขึ้น แม้ว่าจะมีหลายสาเหตุที่ทำให้เกิดการแยกตัวตนจากกัน Jaishankar (๒๐๐๘) ระบุว่า การไม่เปิดเผยตัวตน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกตัวตน นอกจากนี้ เขายังตั้งข้อสังเกตว่าการก่ออาชญากรรมหลายล้านครั้งในแต่ละวันนั้น เป็นการก่ออาชญากรรมที่ไม่เปิดเผยตัวตน

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่กระตุ้นให้คนในสังคมประพฤติน้อยอย่างซื่อสัตย์และไม่ใช้ความรุนแรงคือ ความกลัวที่จะถูกจับได้ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการยับยั้งชั่งใจ อย่างไรก็ตามการยับยั้งนี้กำลังลดลงในโลกอินเทอร์เน็ต นั่นเป็นเพราะว่าพื้นที่ในโลกไซเบอร์ช่วยให้อาชญากรโจมตีเหยื่อของพวกเขาจากทางไกลได้ พวกเขาไม่จำเป็นต้องอยู่ใกล้เหยื่อซึ่งต่างจากการโจมตีในโลกความจริง (Jaishankar, ๒๐๑๕) นอกจากนี้ความเสียหายที่เกิดจากการก่ออาชญากรรมทางไซเบอร์จะไม่เกิดขึ้นทันที อาชญากรรมทางไซเบอร์อาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อเหยื่อ ซึ่งบางครั้งอาจส่งผลกระทบต่อด้านสังคม สภาวะทางจิต และการเงินของพวกเขา พวกเขาอาจจะฝ่าฝืนกฎของความสัมพันธ์สมเหตุสมผล และพฤติกรรมที่คาดหวังของพลเมือง อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นลักษณะเฉพาะของโลกไซเบอร์ จึงไม่ถือเป็นกิจกรรมที่เข้าข่ายข้อห้ามทางอาญา (Jaishankar, ๒๐๐๘)

๓. พฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรมในโลกไซเบอร์มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การกระทำผิดในโลกทางกายภาพ ในขณะที่พฤติกรรมอาชญากรรมในโลกทางกายภาพ ก็อาจจะถูกนำไปใช้ในพื้นทีโลกไซเบอร์ได้เช่นเดียวกัน หมายความว่า ผู้ที่มีประวัติเคยกระทำผิดในโลกทางกายภาพมาแล้ว ก็มีแนวโน้มที่จะกระทำผิดในโลกไซเบอร์ได้

ก่อนปีค.ศ.๒๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๓) ผู้ที่กระทำผิดทางไซเบอร์จะกระทำการเพียงลำพัง อาชญากรรมที่พวกเขาทำส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์ในฐานะปัจเจกบุคคล แรงจูงใจที่ผลักดัน

พวกเขาไปสู่การก่ออาชญากรรมคนเดียว คือการมีชื่อเสียงที่อื้อฉาว ไม่ใช่ผลประโยชน์ แต่ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา อาชญากรในโลกไซเบอร์มีความเป็นมืออาชีพมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนหน้านี้ โดยพวกเขาหมกมุ่นอยู่กับการลักลอบเข้าถึงข้อมูลของผู้อื่นและอาชญากรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์ และบางครั้งถึงขนาดได้ประโยชน์ทางการเงิน พวกเขาตระหนักได้ว่าสามารถสร้างรายได้มากมายจากการกระทำผิดกฎหมายผ่านช่องทางออนไลน์ซึ่งมีความเสี่ยงค่อนข้างต่ำ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายพวกเขาได้เริ่มเพิ่มทักษะ ความรู้ และเครือข่าย (การเชื่อมต่อ) ที่จำเป็นต่อการดำเนินงานองค์กรอาชญากรรมขนาดใหญ่ที่มีมูลค่าสูง ซึ่งเมื่อรวมกับทักษะทางคอมพิวเตอร์แล้ว ขอบเขตและความเสี่ยงของอาชญากรรมไซเบอร์ก็ขยายขอบเขตออกไป

การมาถึงของวิธีการสร้างแผนวิเคราะห์อาชญากรรมเพื่อปราบปรามอาชญากรในพื้นที่โลกความจริง กลุ่มคนที่เคยลักขโมย กรรโชกทรัพย์ สะกดรอยตาม การโจรกรรม ฯลฯ ได้ย้ายไปยังพื้นที่ไซเบอร์เพื่อก่ออาชญากรรมแบบเดียวกัน ในความเป็นจริงพวกเขาพบว่าการก่ออาชญากรรมในโลกออนไลน์นั้นให้ผลตอบแทนที่มากกว่าและมีความเสี่ยงน้อยกว่าในการก่ออาชญากรรมแบบเดิม ๆ พื้นที่ในโลกออนไลน์ช่วยให้เหล่าอาชญากรทำงานสะดวกมากขึ้น และปกปิดการกระทำที่ผิดกฎหมายของพวกเขา ทุกวันนี้อาชญากรไซเบอร์สามารถโอนเงินจากบัญชีหนึ่งไปยังอีกบัญชีหนึ่งได้อย่างง่ายดาย และดูเหมือนเป็นเรื่องยากสำหรับผู้บังคับใช้กฎหมายในการติดตามธุรกรรมทางการเงินของอาชญากรเหล่านี้ นอกจากนี้การสร้างตัวตนเสมือนจริงยังช่วยเพิ่มการปกปิดตัวตนให้กับเหล่าอาชญากรเพื่อการก่ออาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นส่วนที่สองของข้อเสนอจึงเห็นว่า พฤติกรรมการทำผิดในโลกจริงของอาชญากรมีแนวโน้มที่จะส่งต่อไปยังพื้นที่ไซเบอร์ซึ่งพบความเกี่ยวข้องที่เพียงพอกับคำอธิบายข้างต้น

ในทางกลับกัน การดูแลเด็กในโลกไซเบอร์เพื่อให้ตกเป็นเหยื่อจากการล่วงละเมิดทางเพศในโลกความจริงเป็นตัวอย่างทั่วไปของวิธีการที่อาชญากรนำพฤติกรรมจากโลกไซเบอร์มาใช้ในโลกความจริง อย่างไรก็ตาม ลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวขัดแย้งกับคำอธิบายก่อนหน้านี้ของ Jaishankar(๒๐๐๘) ว่าพื้นที่ทางไซเบอร์เปิดกว้างน้อยกว่าสำหรับอาชญากรไซเบอร์ ถึงกระนั้นก็ตาม ไม่ว่าลักษณะของการก่ออาชญากรรมจะเป็นเช่นไร ความจริงที่ว่าอาชญากรใช้พื้นที่ในโลกความจริงและโลกออนไลน์อย่างเท่าเทียมกันในการกระทำความผิดนั้นสอดคล้องกับข้อเสนอข้างต้นอย่างมาก

๔. กิจกรรมบนโลกไซเบอร์มีความลื่นไหลไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) การที่มนุษย์ไม่ได้อาศัยหรือใช้ชีวิตบนโลกไซเบอร์ตลอดเวลา อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ในการเข้าไปทำกิจกรรม แล้วก็กลับออกมาจึงทำให้โลกไซเบอร์นั้นไม่หยุดนิ่ง และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงเป็นการยากลำบากที่จะระบุหรือกำหนดสถานที่เกิดเหตุได้อย่างชัดเจน รวมทั้งยังมีโอกาสให้ผู้กระทำความผิดสามารถหลบหนีหรือเปลี่ยนที่ในการทำกิจกรรมความผิดได้ง่ายอีกด้วย

พื้นที่ไซเบอร์เป็นสถานที่สำหรับการติดต่อสื่อสารสำหรับคนส่วนใหญ่ รวมถึงผู้กระทำความผิด ผู้คนไม่ได้อาศัยอยู่ในโลกไซเบอร์ พวกเขาเข้ามาและออกไปเหมือนที่พวกเขาทำในสถานที่อื่นๆ ธรรมชาติของโลกออนไลน์นี้ทำให้อาชญากรไซเบอร์สามารถย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง (เปลี่ยนที่อยู่บนอินเทอร์เน็ต) และมีส่วนร่วมในเซิร์ฟเวอร์ฟรีอ็อกซี (ปิดบังตำแหน่งจริงของพวกเขา) ซึ่ง

ทำให้โลกไซเบอร์เป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับพวกเขาในการก่ออาชญากรรมแล้วหลบหนี (Jaishankar, ๒๐๐๘)

นอกจากนี้ ลักษณะของอาชญากรรมทางไซเบอร์อาจแตกต่างไปจากอาชญากรรมแบบเดิม ๆ เนื่องจากอาชญากรรมทางไซเบอร์นั้นแทบไม่มีการยึดโยงอยู่กับข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ ในแง่ของอาชญากรรมหมายความว่า บุคคลสามารถโจมตีเหยื่อได้ในระยะไกล จังหวะเวลาของอาชญากรรมบนอินเทอร์เน็ตก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน เนื่องจากอาชญากรไซเบอร์สามารถก่ออาชญากรรมในช่วงเวลาที่จำกัดและอาจเกิดขึ้นได้ในระยะไกล (Jaishankar, ๒๐๐๘) เนื่องจากลักษณะแบบไดนามิกของโลกอินเทอร์เน็ตจึงเป็นเรื่องยากที่จะติดตามแผนการก่ออาชญากรรมในโลกออนไลน์ ดังนั้น อาชญากรรมทางไซเบอร์ได้ลดความสำคัญของภูมิศาสตร์ลงอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่จะระบุสถานที่ตั้งของการก่ออาชญากรรม

๕. คนแปลกหน้าจะรวมตัวกันในโลกไซเบอร์เพื่อประกอบอาชญากรรมในโลกทางกายภาพและการสมาคมในโลกทางกายภาพ จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมในโลกไซเบอร์ ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สื่อกลางที่มีประสิทธิภาพในการหาแนวร่วมในการประกอบอาชญากรรม หรือเผยแพร่เทคนิคการกระทำผิดให้กับคนที่มีความชอบเหมือนกัน อย่างไรก็ตามมีงานศึกษาที่พบว่า อาชญากรในโลกไซเบอร์ส่วนใหญ่จะร่วมกระทำผิดกับคนที่รู้จักกันในโลกทางกายภาพมากกว่า และยังขาดความเชื่อใจคนที่รู้จักกันแค่ในโลกออนไลน์ จนเกิดความลังเลที่จะร่วมกระทำผิดด้วย

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสื่อกลางที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเข้าสู่การเป็นอาชญากรและเผยแพร่เทคนิคของอาชญากร (Mann & Sutton, ๑๙๙๘) การรับสมัครกลุ่มก่อการร้าย ISIS ทางออนไลน์เป็นตัวอย่างที่มักถูกหยิบยกมากล่าวถึง โดยที่ชายหนุ่มชาวมุสลิมหลายพันคนที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับกรกระทำผิดทางสังคมและอาชญากรรมจะได้เข้าร่วมกลุ่มรัฐอิสลาม (ไอเอส) เพื่อมีส่วนร่วมในการใช้ความรุนแรงด้วยอาวุธ สิ่งนี้ทำให้เกิดความเกี่ยวข้องของข้อเสนอ (a) ในสถานการณ์จริงที่ผู้คนมีความคิดเห็นเหมือนๆ กันรวมตัวกันทางออนไลน์เพื่อเผยแพร่ความรุนแรงในโลกความจริง

ในทางกลับกัน Jaishankar (๒๐๐๘) ระบุว่าภัยคุกคามจากภายในเป็นหนึ่งในปัญหาหลักในโลกไซเบอร์ เขาเชื่อว่าพนักงานที่ไม่พอใจอาจทำลายอนาคตของบริษัทได้ด้วยการสอดแนมกวีนากรรม หรือเปิดเผยข้อมูลที่สำคัญ ในการกระทำเช่นนั้นอาจนำพวกเขาไปสู่โลกไซเบอร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเพียงพอกับข้อเสนอ (b) ดังนั้น การโจมตีทางดิจิทัลบนเว็บไซต์ของอินเดียจึงเป็นตัวอย่างที่โดดเด่น ซึ่งตอกย้ำแนวคิดที่ว่าอาชญากรรมรวมตัวในความเป็นจริงเพื่อก่อให้เกิดอาชญากรรมทางออนไลน์

๖. ผู้คนที่อยู่ในสังคมปิด (Close Societies) มีแนวโน้มที่จะประกอบอาชญากรรมในโลกไซเบอร์ได้ง่ายกว่าผู้ที่อยู่ในสังคมเปิด (Open Societies) ข้อเสนอของ Jaishankar นี้อยู่บนสมมติฐานที่ว่าผู้ที่ชอบเข้าสังคมมีตัวเลือกมากมายในการระบายความรู้สึก เช่น ความโกรธ ในรูปแบบของการประท้วงและการเดินขบวน แต่ในทางกลับกันผู้คนที่ปฏิเสธการเข้าสังคมไม่มีช่องทางดังกล่าว

ในการบรรยายอารมณ์ Jaishankar (๒๐๐๘) กล่าวว่าคนพวกนี้จะได้รับความสะดวกใจในโลกไซเบอร์ เนื่องจากพวกเขามีส่วนร่วมในการก่ออาชญากรรมทุกรูปแบบ ไม่จำกัดเฉพาะข้อความแสดงความเกลียดชังออนไลน์ทั่วไป (ซึ่งมักเป็นการยั่ว) ในโซเชียลมีเดีย การปลุกกระดมให้เกิดการก่อการร้ายทางไซเบอร์ และการโพสต์ภาพลามกแก่คนรักเก่า ฯลฯ

๗. ความขัดแย้งกันระหว่างมาตรฐานและคุณค่าของโลกทางกายภาพ กับมาตรฐานและคุณค่าของโลกไซเบอร์อาจนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมไซเบอร์ได้

ในข้อเสนอนี้ Jaishankar (๒๐๐๘) ให้เหตุผลว่าโลกไซเบอร์มีบรรทัดฐานและค่านิยมของตนเองซึ่งอาจขัดแย้งกับบรรทัดฐานและค่านิยมของบุคคลกลุ่มต่างๆ ในขณะที่โลกไซเบอร์เป็นพื้นที่ระหว่างประเทศที่มีผู้คนจากหลากหลายประเทศมารวมตัวกัน Jaishankar (๒๐๐๘) สังเกตว่าพฤติกรรมของคนในพื้นที่ไซเบอร์นั้นไม่เหมือนกัน – มันแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล เขาเชื่อกันว่าพฤติกรรมที่แตกต่างกันนี้สามารถนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้คนในพื้นที่ไซเบอร์ ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่อาชญากรรมไซเบอร์

ข้อสรุปที่ได้เกี่ยวกับทฤษฎีการเปลี่ยนเชิงพื้นที่ของอาชญากรรมไซเบอร์และอภิปรายทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ของอาชญากรรมทางไซเบอร์นั้น “ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการหลายคนในฐานะผลงานที่โดดเด่นในด้านอาชญาวิทยาโดยทั่วไป และโดยเฉพาะอาชญาวิทยาในโลกไซเบอร์” (Ngo & Jaishankar, ๒๐๑๗ p.๕) ทฤษฎีนี้ได้รับการอ้างถึงมากกว่า ๖๘ ครั้ง และนักวิชาการยังชื่นชมว่า “มันน่าสนใจที่ได้เห็นว่าทฤษฎีนี้ดำเนินการทดสอบเชิงประจักษ์อย่างไร แม้การพัฒนาเพียงทฤษฎีก็เป็นสิ่งที่ Jaishankar ควรได้รับการยกย่อง (Moore, ๒๐๑๒ p.๒๘๒) Moore (๒๐๑๒, p.๒๓) เพิ่มเติมอีกว่า “บางทีการพัฒนาที่น่าสนใจที่สุดในด้านอาชญาวิทยา (อาชญาวิทยาทางไซเบอร์) อาจเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาทฤษฎีใหม่และนวัตกรรมที่พยายามอธิบายอาชญากรรมที่เฉพาะเจาะจงสำหรับพื้นที่ไซเบอร์ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่นั้น แม้จะยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนา ก็ดูเหมือนว่าจะพยายามทำอย่างนั้น ทฤษฎีใหม่นี้ดูเหมือนจะมีข้อเสนอหลายข้อที่ดูเหมือนจะอธิบายพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับไซเบอร์บางประการ และทฤษฎีนี้น่าจะได้รับการทดสอบเชิงประจักษ์ในอนาคต” Holt, Bossler and Spellar, (๒๐๑๕, pp.๓๐๙-๓๑๓) รู้สึกว่า “ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่เป็นหนึ่งในไม่กี่ทฤษฎีที่สร้างขึ้นเพื่อจัดการกับอาชญากรรมทางไซเบอร์โดยเฉพาะ...” นอกจากนี้ ทฤษฎีนี้อาจสร้างแรงบันดาลใจให้นักวิชาการคนอื่นๆ สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางไซเบอร์โดยเฉพาะ... เป็นไปได้ว่า อาชญากรรมทางไซเบอร์ที่มีลักษณะเฉพาะทั้งหมดนั้นจะกระตุ้นทฤษฎีใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น เช่น ทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ของอาชญากรรมไซเบอร์ของ Jaishankar (๒๐๐๘)” Wada, Longe and Danquah (๒๐๑๒) ชื่นชมว่า : “เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุด”

ทฤษฎีนี้ได้รับการทดสอบเชิงประจักษ์โดยนักวิชาการ ดังนี้ : Zhang (๒๐๐๙), Danqua and Longe (๒๐๑๑) และทดสอบล่าสุดโดย Kethineni, Cao and Dodge (๒๐๑๗), Danqua and Longe (๒๐๑๑) ทดสอบทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ในประเทศกานา “พวกเขาพบว่าทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่เหมาะ สำหรับการบุกรุกทางไซเบอร์ การหลอกลวงทางไซเบอร์และการโจรกรรม และสื่อลามกอนาจารทางไซเบอร์มากกว่าความรุนแรงทางไซเบอร์” (Kethineni, Cao & Dodge, ๒๐๑๗ p.๗)

Kethineni, Cao and Dodge (๒๐๑๗ pp.๑๓-๑๔) ทดสอบทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ จากการศึกษา พบว่ามีข้อสนับสนุนทฤษฎีนี้ พวกเขากล่าวว่า “การศึกษาในปัจจุบันสนับสนุนคำอธิบายเชิงทฤษฎีที่เสนอโดยทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การระบอบความยืดหยุ่น การไม่เปิดเผยตัวตน การเชื่อมต่อแบบออนไลน์ที่ง่าย และการขาดการยับยั้งชั่งใจ นำอาชญากรแบบดั้งเดิมมาสู่โลกอินเทอร์เน็ตมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้แนวคิดที่ว่าเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างบรรทัดฐานและค่านิยมของโลกความจริงและบรรทัดฐานและค่านิยมในโลกไซเบอร์ อาชญากรจะเลือกพื้นที่ไซเบอร์ซึ่งได้รับการสนับสนุนในการศึกษานี้”

แม้ว่าทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่จะได้รับการทดสอบจากนักวิชาการจำนวนหนึ่ง แต่ก็ยังมีปัญหาบางอย่างเกี่ยวกับความยากในการทดสอบทฤษฎีนี้ และได้รับการเน้นย้ำโดยนักวิชาการหลายคน (Holt, Bossler, & Spellar, ๒๐๑๕; Holt & Bossler, ๒๐๑๖) เป็นที่น่าสังเกตว่าการรับข้อมูลของอาชญากรทางไซเบอร์นั้นเป็นงานที่ยุ่งยาก และด้วยเหตุนี้จึงเกิดความยากในการทดสอบทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่ ถึงแม้ว่า Kethineni, Cao and Dodge (๒๐๑๗ pp.๑๓-๑๔) จะกล่าวไว้ว่า “แม้ว่ากรณีศึกษาจะให้การสนับสนุนทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่อยู่บ้าง แต่จำเป็นต้องมีข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อทดสอบข้อเสนอนี้ทั้งหมดด้วยการทดสอบเชิงประจักษ์” การหาอาชญากรรมทางไซเบอร์จำนวนมากเป็นเรื่องยากในชั้นนี้ และปัญหานี้อาจได้รับการแก้ไขในอนาคต อาชญากรรมทางไซเบอร์จะเพิ่มขึ้นในอนาคต และขอบเขตระหว่างอาชญากรแบบออนไลน์และออฟไลน์จะแคบลง ซึ่งจะทำให้มีอาชญากรในโลกไซเบอร์เพิ่มมากขึ้น และการทดสอบทฤษฎีการเปลี่ยนพื้นที่จะเป็นไปได้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒.๑.๖ การหลอกลวงทางไซเบอร์

ปัจจุบันการใช้การสื่อสารผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไป และก็เป็นช่องทางให้กับผู้ไม่ประสงค์ดีใช้ช่องทางนี้ในการหลอกลวงด้วยเช่นเดียวกันการหลอกลวงทางไซเบอร์ เป็นการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อการประกอบอาชญากรรม (Criminal Communication Technology หรือ Criminal Cyber Technology) เป็นการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อนำไปประกอบอาชญากรรมประเภทต่างๆ ซึ่งมีใช้เพียงแค่เทคโนโลยีที่ผลิตขึ้นมาเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการใช้นวัตกรรมที่มีใช้กันอยู่ทั่วไปในการหลอกลวง ดังนั้นการหลอกลวงทางไซเบอร์จึงเป็นอาชญากรรมไซเบอร์ประเภทหนึ่งในปัจจุบัน การหลอกลวงทางไซเบอร์ที่มีการหลอกลวงมากที่สุดคือ การหลอกลวงแบบฟิชซิง (Phishing) การหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์ และการขโมยข้อมูลส่วนบุคคล (เวิร์คพอยส์ทูเดย์, ๒๕๖๔)

๑. การหลอกลวงแบบฟิชซิง (Phishing)

ฟิชซิง (Phishing) เป็นภัยคุกคามด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ประเภทการฉ้อโกง หรือการหลอกลวงเพื่อผลประโยชน์ที่มีวัตถุประสงค์ในการลักขโมยข้อมูลสำคัญของผู้เสียหาย เช่น รหัสผู้ใช้ รหัสผ่าน ข้อมูลสำคัญทางธนาคาร ข้อมูลสำคัญของบัตรเครดิต เป็นต้น โดยใช้วิธีการหลอกลวงให้ผู้เสียหายใช้บริการของระบบที่ปลอมแปลงขึ้น โดยผู้เสียหายไม่ทราบว่าระบบที่กำลังใช้งานอยู่นั้นไม่ใช่ระบบของเจ้าของผู้ให้บริการ คำว่าฟิชซิง (Phishing มาจากคำว่า Password + Harvesting + Fishing) (พิชยุตม์ คุณทอง, ๒๕๕๐) วิวัฒนาการของการทำฟิชซิง (วิษณุศุทธิ์ เมาระพะพงษ์, ๒๕๕๒) มี

การพัฒนาหลายรูปแบบ โดยพุ่งเป้าไปที่ผู้เสียหายตัวจริงก็คือผู้เสียหายที่หลงเชื่อข้อความที่หลอกลวง และตกเป็นเหยื่อโดยเป็นผู้ส่งข้อมูลให้ฟิชเชอร์ หรือผู้หลอกลวง รูปแบบของการทำฟิชซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น การส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือ อีเมล การสร้างเว็บไซต์ปลอมที่เลียนแบบผู้ให้บริการของจริง การทำฟิชซึ่งผ่านโทรศัพท์ (Vishing) ปัจจุบัน ฟิชซึ่ง มีชื่อเรียกตามรูปแบบการโจมตี ๘ รูปแบบ (ไทยแวร์, ๒๕๖๓) ประกอบด้วย

๑. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งด้วยการหว่านหรือปูพรม (Email Phishing) เป็นรูปแบบการหลอกลวงที่พบได้บ่อย และบุคคลทั่วไปมีโอกาสที่จะได้พบการหลอกลวงประเภทนี้ การหลอกลวงด้วย Email Phishing เป็นการทำให้ฟิชซึ่งด้วยการส่งอีเมลออกไปจำนวนมาก แบบ “Spray and Pray” (การโจมตีแบบปูพรมแล้วหวังผลแต่ให้มีเหยื่อหลงเชื่อ) เนื้อหาของอีเมลจะไม่มีการเจาะจงไปที่เหยื่อรายใดรายหนึ่งเป็นพิเศษ ใช้เทคนิคการส่งอีเมลไปหาผู้ใช้ครั้งละจำนวนมากๆ แล้วหวังผลว่าจะให้มีคนหลงเชื่อคลิกลิงก์ ดาวน์โหลดไฟล์ หรือกระทำตามที่เนื้อหาหลอกลวงในอีเมล

๒. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งโดยพุ่งเป้าเจาะจง (Spear Phishing) เป็นการทำให้ฟิชซึ่งที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยจะมีการโจมตีกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง โดยเนื้อหาในการหลอกลวงจะมีการระบุตัวบุคคลแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้มากขึ้น และทำให้มีผู้ตกเป็นเหยื่อได้ง่ายขึ้น

๓. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่ง ที่พุ่งเป้าเจาะจงไปที่บุคคลสำคัญ (Whaling Phishing) เป็นการทำให้ฟิชซึ่งแบบที่มีความซับซ้อนสูงคล้ายกับ Spear Phishing โดยใช้การพุ่งเป้าหมายถึงบุคคลเพียงคนเดียว และมักจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งสำคัญหรืออยู่ในระดับสูงขององค์กร เช่น ผู้จัดการ หรือ ผู้บริหารรับสูงขององค์กร โดยในเนื้อหาของหลอกลวงจะมีการอ้างถึงเหตุการณ์ที่มีผลกระทบรุนแรง เช่น เป็นพยาน หรือเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วนเนื่องจากผิดกฎหมาย

๔. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งผ่านทางเสียงหรือการสนทนา (Vishing Phishing) คำว่า Vishing มาจากคำว่า Voice Phishing เป็นการทำให้ฟิชซึ่งรูปแบบหนึ่ง โดยการใช้การสนทนาเป็นการหลอกลวงเหยื่อ หรือที่คุ้นเคยกันว่า “แก๊งคอลเซนเตอร์” โดยจะมีการหลอกลวงในหลายรูปแบบ เช่น อ้างว่าเป็นเจ้าหน้าที่ อ้างว่าเป็นเจ้าหน้าที่ธนาคาร อ้างว่าเป็นคนรู้จักของเหยื่อ จากนั้นจะใช้วิธีหลอกลวงข้อมูลส่วนตัว เช่น หมายเลขบัตรเครดิต ข้อมูลทางธนาคาร หรือหลอกลวงให้เหยื่อจ่ายเงินบางส่วนก่อนที่จะได้รับรางวัลใหญ่ หรืออาจจะหลอกลวงให้เหยื่อโอนเงินให้แบบตรง ๆ ซึ่งยังคงเป็นวิธีการที่ใช้ได้ผลในปัจจุบัน

๕. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งผ่านข้อความสั้น SMS (Smishing Phishing) คำว่า Smishing มาจากคำว่า SMS Phishing เป็นรูปแบบการฟิชซึ่งที่โจมตีผ่านทางข้อความสั้น หรือ SMS (Short Message Service) โดยผู้ส่งจะพยายามโน้มน้าวให้อ่านคลิกลิงก์ที่แนบมาพร้อมกับข้อความ SMS หรือให้แอดไลน์เพื่อติดต่อ เพื่อหลอกลวงข้อมูลจากเหยื่อจากการให้กรอกข้อมูลส่วนตัวที่สำคัญ

๖. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งชนิดสังเกตพฤติกรรมทางโซเชียล (Angler Phishing) เป็นเทคนิคการทำฟิชซึ่ง ในยุคที่สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ได้รับความนิยม โดยมีฉวยจะใช้

การเฝ้าจับตาพฤติกรรมกรรมการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ของเหยื่อ แล้วสวมรอยเป็นเจ้าหน้าที่มาทำการหลอกลวงเหยื่อให้หลงเชื่อ เช่น เมื่อผู้ใช้เฟซบุ๊กเขียนข้อความว่า “ได้รับบริการที่ไม่ดีจากธนาคาร” มิฉฉาก็จะทำการปลอมตัวเป็นเจ้าหน้าที่ธนาคาร โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากเฟซบุ๊ก เข้ามาหลอกลอบเอาข้อมูลที่สำคัญ หรือส่งลิงก์ให้ยืนยันตัวตน

๗. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งโดยใช้บุคคลสำคัญเป็นตัวล่อ (CEO Fraud Phishing) เทคนิคการทำ CEO Fraud Phishing เป็นเทคนิคที่คล้ายกับ Whaling โดยเป้าหมายของมิฉฉาฟิชคือผู้บริหารหรือบุคคลสำคัญขององค์กร แต่รูปแบบการโจมตีจะใช้บุคคลสำคัญเป็นตัวล่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อเพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ลักษณะการหลอกลวงจะใช้การสวมรอยเป็นผู้บริหารระดับสูง แล้วแจ้งไปยังผู้ร่วมงานหรือลูกน้องให้ทำการโอนเงินแบบเร่งด่วน หรือหลอกลวงข้อมูลที่สำคัญที่เป็นความลับขององค์กร

๘. การหลอกลวงแบบฟิชซึ่งที่สร้างความน่าเชื่อถือจากเครื่องมือค้นหา (Search Engine Phishing) เป็นการทำให้ฟิชซึ่งที่วางเหยื่อล่อเป้าหมายผ่านผลลัพธ์จากการค้นหาของเครื่องมือ (Search Engine) โดยลักษณะการหลอกลวงจะสร้างเว็บไซต์ที่มีข้อเสนอส่วนลด บริการ แจกฟรี หรือประกาศรับสมัครงาน และใช้เทคนิค SEO หรือ Search Engine Optimization ในการทำให้เว็บไซต์ปลอมที่สร้างขึ้นมาติดอยู่ในรายการค้นหาของเครื่องมือสืบค้น (Search Engine) เพื่อให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อหลงเชื่อและเข้าไปกรอกข้อมูลที่สำคัญ

จะเห็นได้ว่า การทำฟิชซึ่งนั้นมีหลายเทคนิคในการหลอกลวง มีหลายรูปแบบที่มิฉฉาฟิชใช้เป็นช่องทางในการหลอกลวง เป็นวิธีที่ใช้ต้นทุนน้อย ดำเนินการง่าย และได้ผลคุ้มค่า ปัจจุบันจึงพบว่าการทำฟิชซึ่งมีการเติบโตและขยายวงกว้างมากขึ้นเรื่อยๆ โดยรูปแบบนอกจากจะเป็นการได้ไปซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลที่สำคัญแล้ว ยังทำให้เสียทรัพย์สิน หรืออาจจะส่งผลต่อการเกิดอาชญากรรมอื่นๆ ตามมาด้วย

๒.๑.๗ การหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์

การสื่อสารของมนุษย์ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร ข้อมูล และผู้รับสาร ไม่ว่าจะสื่อสารในรูปแบบใดหรือวิธีการใด เป้าหมายของการสื่อสารคือการที่ผู้ได้รับสารได้รับข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน และทันเวลาซึ่งปัจจุบันสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น และผู้คนใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ การสื่อสารข้อมูลในรูปแบบเก่าๆ อาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการของการสื่อสารข้อมูลของมนุษย์ได้ จนทำให้สื่อสังคมออนไลน์ เข้ามามีบทบาท และเป็นทางเลือกหนึ่งของการสื่อสารข้อมูลในรูปแบบที่มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้อง จนกลายเป็นการสื่อสารข้อมูลที่มีความหลากหลาย เหมาะสมกับช่วงเวลาในปัจจุบัน และโลกอนาคต

๑) ความหมายของสื่อออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์เป็นสื่อรูปแบบใหม่ ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่เปลี่ยนไปของคนในสังคม ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงจากการติดต่อสื่อสารโดยโทรศัพท์ เป็น

การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การค้นหาข้อมูล การเปิดรับข้อมูล การแชร์ข้อมูลให้กับบุคคลอื่น

สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) คือ สื่อที่อยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีลักษณะสร้างให้ผู้ใช้เกิดการแลกเปลี่ยน พูดคุยกันระหว่างผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลด้วยตัวผู้ใช้เอง การแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือความคิดเห็นกับผู้ใช้รายอื่น มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทาง การมีส่วนร่วม การสนับสนุนให้เกิดการให้ข้อมูลแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ผู้สื่อสารบนสื่อสังคมออนไลน์มีสถานะเป็นทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร มีการเปิดกว้างให้มีพื้นที่ในการแสดงตัวตน ความคิดเห็น และความรู้สึกอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ และเปิดพื้นที่ให้มีการตอบโต้ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้อย่างกว้างขวาง ซึ่ง พิชิต วิจิตรบุญยรัตน์ (๒๕๕๔) ได้ให้ความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ไว้ว่า สื่อที่ผู้ส่งสารสามารถแบ่งปันสารในรูปแบบต่างๆ ไปยังผู้รับสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ และสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยกันเอง

๒) ประเภทของสื่อออนไลน์

เราจะมักพบว่าในสังคมออนไลน์ออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่

๑. บล็อก (Blogging) มาจากคำว่า Web และคำว่า Log ย่อเหลือคำว่า Blog คือ ประเภทของระบบการจัดการเนื้อหา ข้อมูลต่างๆ ที่สามารถให้ผู้ใช้เขียนสามารถเผยแพร่และแบ่งปันบทความของตนเอง และสามารถแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนได้ โดยจุดเด่นของบล็อก คือ การสื่อสารอย่างเป็นกันเองระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน และการแสดงความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล

๒. ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Microblogging) เป็นบล็อกรูปแบบหนึ่งที่มีการจำกัดขนาดของการเผยแพร่ข้อมูลในแต่ละครั้ง ซึ่งการจำกัดในแต่ละครั้งได้ไม่เกิน ๑๔๐ ตัวอักษร ซึ่งปัจจุบันทวิตเตอร์เป็นที่นิยมใช้งานของผู้คน โดยจุดเด่นของทวิตเตอร์ คือ การติดต่อสื่อสารหรือการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสาร มีลักษณะที่มีความรวดเร็ว ใช้เวลาไม่มากนัก รวมถึงการใช้งานง่ายสะดวก

๓. เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) เป็นเว็บไซต์ที่มีผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกับเพื่อนทั้งที่รู้จักในชีวิตประจำวัน หรือรู้จักทางออนไลน์ ซึ่งมีส่วนประกอบหลัก คือ โพรไฟล์ (Profiles) เพื่อแสดงข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้งานบัญชีนั้น รวมถึงการส่งข้อความที่มีลักษณะส่วนตัว หรือข้อความสาธารณะโดยมีเฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมสูงสุดในปัจจุบัน

๔. การแบ่งปันสื่อสังคมออนไลน์ (Media Sharing) เว็บไซต์ที่ให้บริการสามารถทำการอัปโหลด (Upload) รูปภาพ สไลด์ วิดีโอ ไฟล์สื่อต่างๆ ขึ้นสู่เว็บไซต์ เพื่อแบ่งปันข้อมูลแก่ผู้ใช้ทั่วไป ซึ่งปัจจุบันที่ได้รับความนิยมมาก คือ ยูทูบ (Youtube)

การแบ่งประเภทของสื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบันถือเป็นช่องทางการสื่อสารที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ใช้บริการของสื่อสังคมออนไลน์ เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดกับระบบอินเทอร์เน็ต ด้วยสื่อสังคมออนไลน์ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในกลุ่มวัยรุ่นนั้น และมีความหลากหลายประเภททางสื่อสังคมออนไลน์ จูทามณี คายะนันท์ (๒๕๕๔) ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายสังคมออนไลน์ไว้ ๗ ประเภท ดังนี้

๑. ประเภทแหล่งข้อมูลหรือความรู้ (Data or Knowledge) เป็นเว็บไซต์ที่รวบรวมข้อมูลความรู้ต่างๆ ที่มีเนื้อหาในด้านวิชาการ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สินค้า หรือบริการ ซึ่งมุ่งเน้นให้บุคคลที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ สามารถเข้ามาเขียน แนะนำหรือแสดงความรู้ ส่วนใหญ่มักจะเป็น นักวิชาการ นักวิชาชีพ หรือผู้เชี่ยวชาญ เช่น Wikipedia , Google Earth , ThaiLis, Dig ฯลฯ

๒. ประเภทชุมชนออนไลน์ (Community) เป็นเครือข่ายชุมชนที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ ทั้งเพื่อนเก่า และการหาเพื่อนใหม่ รวมถึงสามารถส่งข้อความแลกเปลี่ยนเรื่องราว ถ่ายทอด ประสบการณ์ชีวิต หรือการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Hi๕, Facebook, Instagram, Twitter, Myspace, Tumblr ฯลฯ

๓. ประเภทเกมออนไลน์ (Online Games) เป็นเกมที่สามารถสร้างตัวตนในโลกเสมือนจริง และใช้ชีวิตอยู่ในโลกออนไลน์ สามารถทำการติดต่อสื่อสารหรือกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้อื่น เช่น Ragnarok Mobile, ROV ฯลฯ

๔. ประเภทรูปภาพ (Photo Management) เป็นเว็บไซต์ที่สามารถฝากรูปภาพออนไลน์ สามารถจัดการภาพถ่ายจากกล้องดิจิทัล อีกทั้งยังสามารถแบ่งปันรูปภาพหรือการเปิดซื้อ-ขายรูปภาพ ได้ เช่น Flickr, Photoshop Express ฯลฯ

๕. ประเภทสื่อ (Media) มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิดีโอ ภาพยนตร์ แบ่งปันภาพ เพลง ต่างๆ เพื่อความบันเทิง เช่น YouTube, Yahoo Video, Bebo , Line TV ฯลฯ

๖. ประเภทธุรกิจขนาดเล็ก (Business Commerce) เป็นการทำธุรกิจผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อทำการซื้อ-ขาย ประมูลสินค้าออนไลน์ เพื่อผู้บริโภคสามารถเลือกสรรสินค้าด้วยตนเองผ่านทางเครือข่ายออนไลน์ เช่น Amazon, eBay, Tarad ฯลฯ

๗. ประเภทอื่นๆ เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีความแตกต่างจาก ๖ ประเภทดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะแบบสาธารณะและสามารถแสดงความคิดเห็น หรือการนำเสนอข่าวสารข้อมูลต่างๆ เช่น Blogger, Gotoknow.org, Exteen ฯลฯ

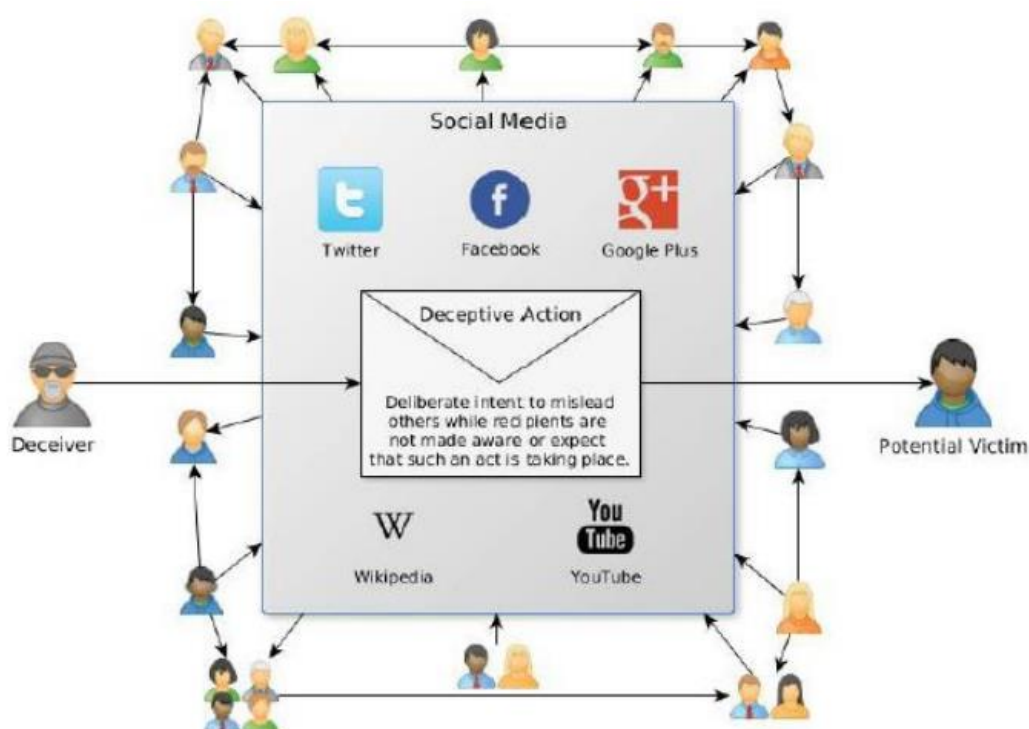
สรุปการแบ่งประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ ๑) ประเภทแหล่งข้อมูลหรือความรู้ ๒) ประเภทชุมชนออนไลน์ ๓) ประเภทเกมออนไลน์ ๔) ประเภทรูปภาพ ๕) ประเภทสื่อ ๖) ประเภทธุรกิจขนาดเล็ก และ ๗) ประเภทอื่นๆ เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีความแตกต่างจาก ๖ ประเภท ซึ่งทำให้ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์รู้จักความหลากหลาย และความแตกต่างของแต่ละประเภทสื่อสังคมออนไลน์

เครือข่ายสังคมออนไลน์ปัจจุบันมีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกวัน เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ใช้ในปัจจุบันในการติดต่อสื่อสารกัน เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), ไลน์ (LINE) และยูทูป (YouTube) เนื่องจากมีผู้ใช้จำนวนมากบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ และเป็นการติดต่อสื่อสารกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้ผู้ที่ไม่ประสงค์ดีหรือมิฉฉาชีพใช้ช่องทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ในการหลอกลวงผู้อื่น เช่น การหลอกซื้อของออนไลน์ในลักษณะซื้อของแล้วไม่ได้ของ หรือซื้อของแล้วได้ของไม่เป็นไปตามรูปแบบที่สั่ง(ของไม่ตรงปก) หลอกให้ลงทุนโดยอ้างว่าได้ผลตอบแทนสูงในระยะเวลาสั้นๆ ชักชวนให้ผู้อื่นเข้าใจผิดหรือโฆษณาชวนเชื่อเกินความเป็นจริง หรือหลอกให้ซื้อสินค้าโดยใช้บัญชีปลอม เป็นต้น

ปัจจุบันการหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเครือข่ายสังคมออนไลน์เปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถใช้งานได้อย่างอิสระ โดยไม่มีการตรวจสอบข้อมูลของผู้ใช้ ทำให้มีโอกาสในการเพิ่มความเสี่ยงในการถูกหลอกลวงเพิ่มขึ้น และนอกจากนี้เครือข่ายสังคมออนไลน์อนุญาตให้มีการนำเสนอข้อมูลต่างๆ ผ่าน สื่อสังคมออนไลน์แบบสาธารณะ ทำให้ข้อมูลเหล่านี้แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการหลอกลวงก็จะทำได้ในวงกว้างขึ้นด้วยเช่นกัน ระดับความยากในการทำให้การหลอกลวงออนไลน์สำเร็จนั้นถูกกำหนดจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้หลอกลวง ได้แก่ บริการสื่อสังคมออนไลน์ การกระทำในการหลอกลวง และผู้ที่อาจตกเป็นเหยื่อ ปัจจัยเหล่านี้จะกำหนดว่าผู้หลอกลวงจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการหลอกลวงออนไลน์ได้ง่ายหรือยากเพียงใด ความยากระดับสูงในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จอาจขัดขวางผู้ที่มีแนวโน้มจะเป็นผู้หลอกลวง ในขณะที่ความยากระดับต่ำอาจถูกมองว่าเป็นโอกาสที่ง่ายในการหลอกลวงผู้อื่น

ปัจจัยที่ทำให้การหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์ประสบความสำเร็จ

Tsikerdekis and Zeadally (๒๐๑๔) ได้ทำการสรุปถึงปัจจัยที่ทำให้การหลอกลวงออนไลน์ประสบความสำเร็จ ดังแผนภาพที่ ๒

ภาพที่ ๒ แสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการหลอกลวงออนไลน์

ที่มา: Tsikerdekis and Zeadally (๒๐๑๔)

๑. ผู้หลอกลวง ปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกับผู้หลอกลวงจะเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของการหลอกลวงทางออนไลน์ ปัจจัยเหล่านี้รวมถึงความคาดหวัง เป้าหมาย แรงจูงใจ ความสัมพันธ์กับเป้าหมาย และระดับความสงสัยของเป้าหมาย ความคาดหวังเป็นปัจจัยที่กำหนดแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการหลอกลวง ข้อความที่ซับซ้อนมากขึ้นนำไปสู่อุปสรรคที่จะประสบความสำเร็จ

สูงขึ้น เป้าหมายและแรงจูงใจเป็นตัวกำหนดความยากของการหลอกลวง เป้าหมายมีขอบเขตที่กว้างกว่าและใช้ในระยะเวลา ในขณะที่แรงจูงใจประกอบด้วยวัตถุประสงค์ระยะสั้นที่เฉพาะเจาะจง ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการเลือกและประเภทของการกระทำในการหลอกลวง การแบ่งประเภทของแรงจูงใจรูปแบบหนึ่งที่พัฒนาโดย Buller and Burgoon (๑๙๙๖) อธิบายแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ๓ประการสำหรับการหลอกลวงดังนี้ ประการที่ ๑ เชิงเครื่องมือที่สามารถระบุการหลอกลวงตามเป้าหมาย เช่น การให้ข้อมูลเท็จเกี่ยวกับข้อมูลและประวัติการทำงานบนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้ได้รับการเสนองานมากขึ้น ประการที่ ๒ เชิงสัมพันธ์ (หรือที่รู้จักกันว่าทุนทางสังคม) เช่น การมุ่งที่จะรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบเครือข่ายสังคมออนไลน์ และ ประการที่ ๓ อัตลักษณ์ เช่น การรักษาชื่อเสียงจากเหตุการณ์ที่น่าอับอายในโปรไฟล์ออนไลน์ของพวกเขา ปัจจัยกระตุ้นที่กล่าวข้างต้นจะเป็นตัวกำหนดต้นทุน (เช่น ระดับความยากในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จ) ของการหลอกลวงสำหรับผู้หลอกลวง ตัวอย่างเช่น ผู้หลอกลวงที่มีแรงจูงใจในการปลอมแปลงตัวตนของเขาหรือเธอจะต้องใช้ความพยายามแบบออฟไลน์มากขึ้นจึงจะประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากการมีอยู่ของตัวบ่งชี้ที่ยากต่อการปลอมแปลงมีมากกว่าในรูปแบบออนไลน์ที่มีการบ่งบอกเกี่ยวกับตัวตนหลายประการ (เพศ อายุ เป็นต้น) ซึ่งอาจอยู่ในรูปของตัวบ่งชี้ทั่วไป (เช่น การเพิ่มข้อมูลเหล่านี้ไปยังหน้าโปรไฟล์โดยไม่ต้องมีการตรวจสอบ) ความยากในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จยังถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์ของผู้หลอกลวงกับเป้าหมาย ความคุ้นเคยกับเป้าหมายและเครือข่ายสังคมที่ใกล้ชิดทำให้ง่ายต่อการได้รับความไว้วางใจและลดความยากในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จ ผู้ใช้หลายคนคาดว่าเทคโนโลยีจะสามารถช่วยเพิ่มความปลอดภัยและทำให้เกิดความไว้วางใจผู้อื่นทางออนไลน์ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ระดับความไว้วางใจที่บุคคลมอบให้กับผู้หลอกลวงจะลดระดับความสงสัยที่มีต่อเขาหรือเธอซึ่งจะทำให้โอกาสในการถูกหลอกเพิ่มมากขึ้น ต้นทุนทางศีลธรรมยังเพิ่มความยากในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จ คุณธรรมสามารถมีอิทธิพลอย่างมากต่อสิ่งที่ผู้หลอกลวงถือว่าผิดศีลธรรมในการปกปิดข้อมูลหรือแม้กระทั่งการโกหก ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นความฉ้อโกงของการมีปฏิสัมพันธ์อาจทำให้บางคนหลอกลวงได้มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามในกรณีของสภาพแวดล้อมแบบออนไลน์ระยะห่างและการไม่เปิดเผยตัวตนมีส่วนทำให้เกิดการสูญเสียความยับยั้งชั่งใจ ดังนั้นต้นทุนทางศีลธรรมจึงต่ำลงสำหรับผู้หลอกลวง โดยสรุปผู้หลอกลวงจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ

๑.๑ การหลอกลวงแบบมีวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นการหลอกลวงในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เมื่อผู้หลอกลวงได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการแล้ว ก็จะหยุดทำการหลอกลวง

๑.๒ การหลอกลวงแบบมีแรงจูงใจ เป็นการหลอกลวงที่เกิดจากสิ่งเร้าภายใน เช่น ส่งประวัติปลอม เพื่อให้ได้งานที่ตนเองต้องการ การหลอกลวงเพื่อรักษาชื่อเสียงของตน หรือของผู้อื่น

๒. สื่อสังคมออนไลน์สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ต้องขยายมุมมองเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับและผู้ส่งในระหว่างการหลอกลวงว่ามีการรับรู้อย่างไร ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการหลอกลวงระหว่างบุคคล (Interpersonal Deception Theory: IDT) ระบุว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งและผู้รับเป็นเกมของการตรวจสอบซ้ำและการปรับเปลี่ยนเพื่อให้แน่ใจว่าการหลอกลวงจะประสบความสำเร็จ

Donath (๑๙๙๙) ได้แนะนำว่าหากการหลอกลวงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในระบบ (เช่น กลุ่มสังคมใน Facebook) โอกาสในการประสบความสำเร็จจะลดลง ซึ่งทำให้สมเหตุสมผลว่าการแพร่หลายของการหลอกลวงในกลุ่มสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยที่กำหนดความยากในการทำให้การ

หาลอกลงสำเร็จด้วยเช่นกัน บริการสื่อสังคมออนไลน์ที่พบว่ามีการหาลอกลงในระดับที่สูงจะนำไปสู่การเป็นชุมชนที่น่าสงสัยมากขึ้น สิ่งนี้จะเพิ่มจำนวนครั้งของความพยายามหาลอกลงที่ล้มเหลว นอกจากนี้ความสงสัยที่สูงขึ้นในหมู่กลุ่มเป้าหมาย นับเป็นความยากลำบากซึ่งเพิ่มการขัดขวางผู้หาลอกลงให้ออกจากชุมชนไปและในที่สุดก็จะไปถึงจุดสมดุลได้ อย่างไรก็ตามเหตุผลนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนที่มีความซุกซนของการหาลอกลงในระดับต่ำมีแนวโน้มที่จะเสี่ยงต่อการถูกโจมตีมากกว่าเนื่องจากความสงสัยในหมู่ของผู้มีโอกาสตกเป็นเหยื่อจะยังคงอยู่ในระดับต่ำ การพิจารณาความซุกซนของกาหาลอกลงในชุมชนยังคงเป็นงานที่ทำหาย ในทำนองเดียวกัน การออกแบบซอฟต์แวร์พื้นฐานของสื่อสังคมออนไลน์อาจส่งผลต่อระดับความสงสัยได้เช่นกัน ระดับการรับรู้ในแง่ความปลอดภัยสำหรับเหยื่อจะเพิ่มโอกาสสำเร็จให้กับผู้หาลอกลง การออกแบบซอฟต์แวร์ทำให้เกิดการสันนิษฐานหลายประการโดยผู้ใช้เกี่ยวกับระดับความปลอดภัยที่ซอฟต์แวร์มีให้ บางแง่มุมของการออกแบบสามารถทำให้ผู้ใช้รู้สึกคลายกังวลมากขึ้นและตระหนักถึงความเสี่ยงที่อาจถูกหาลอกลงน้อยลง ตัวอย่างเช่นบุคคลอาจสันนิษฐานอย่างผิด ๆ ว่าข้อมูลโซเชียลบนเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเรื่องยากที่จะปลอมแปลงเนื่องจากวิธีการตรวจสอบที่เพิ่มเติมเข้ามา เช่น การยืนยันทางอีเมล นอกจากนี้กลไกการรับประกันและความไว้วางใจในระบบจะกำหนดระดับความเชื่อถือระหว่างผู้ส่งและผู้รับ กลไกการรับประกันอาจลดความน่าจะเป็นในการเกิดการหาลอกลงที่ประสบความสำเร็จหรือไม่ก็เพิ่มบทลงโทษสำหรับผู้หาลอกลง

บทลงโทษที่สูงจะเพิ่มความยากลำบากให้กับผู้หาลอกลงโดยเฉพาะเมื่อมีโอกาสถูกจับได้สูง กลไกการรับประกันถือได้ว่ามีประสิทธิผลในบางบริบทที่มีการโต้แย้งว่าความจำเป็นสำหรับความไว้วางใจสามารถลดลงได้อย่างสมบูรณ์ ในกรณีของสื่อสังคมออนไลน์นั้น กลไกการรับประกันยากยิ่งกว่าในการนำไปใช้ และเนื่องจากบทลงโทษดังกล่าวและโอกาสในการถูกจับได้อาจหรือดูเหมือนว่าจะต่ำกว่าในรูปแบบออฟไลน์ อีกทั้งต้นทุนในการหาลอกลงนั้นต่ำกว่ามาก และประการสุดท้ายความสมบูรณ์ของสื่อยังเป็นอีกปัจจัยที่กำหนดความยากในการทำให้การหาลอกลงสำเร็จอีกด้วย ในบริบทนี้ Galanxhi and Nah (๒๐๐๗) ค้นพบจากการศึกษาเกี่ยวกับการหาลอกลงในโลกไซเบอร์ของพวกเขาว่า ผู้หาลอกลงจะพบกับความวิตกกังวลมากขึ้นเมื่อต้องสื่อสารกับเหยื่อผ่านข้อความมากกว่าการพูดคุยที่มีระบบรองรับตัวตนเสมือนจริง

๓. การหาลอกลง ข้อจำกัดด้านเวลาและจำนวนเป้าหมายของการโจมตีเป็นปัจจัยที่กำหนดความยากในการทำให้การหาลอกลงออนไลน์สำเร็จ เวลาที่มีและเวลาที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการโจมตีที่ประสบความสำเร็จนั้นมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริการสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการสื่อสารแบบไม่ประสานเวลาเกิดขึ้น นอกจากนี้เวลาที่ใช้ในการตรวจจับการหาลอกลงยังเป็นตัวกำหนดประสิทธิผลของวิธีการหาลอกลงที่ใช้อีกด้วย สำหรับกรณีที่การหาลอกลงจะต้องไม่ถูกพบนั้น ต้นทุนในการดำเนินการตามวิธีการหาลอกลงอาจมีมูลค่ามากกว่าผลประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีบทลงโทษสูง พื้นที่ทางสังคมที่มีการหาลอกลงและจำนวนเป้าหมายผู้ใช้ออนไลน์ที่ต้องถูกหาลอกลงส่งผลต่อระดับความยากในการดำเนินการตามวิธีการหาลอกลง นักการเมืองที่ต้องการหาลอกลงผู้มีสิทธิเลือกตั้งทุกคนเกี่ยวกับโซเชียลมีเดียของตนจะต้องเผชิญกับความท้าทายที่ยากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่หาลอกลงบุคคลเพียงคนเดียว ประเภทของการกระทำในการหาลอกลงก็เป็นอีก

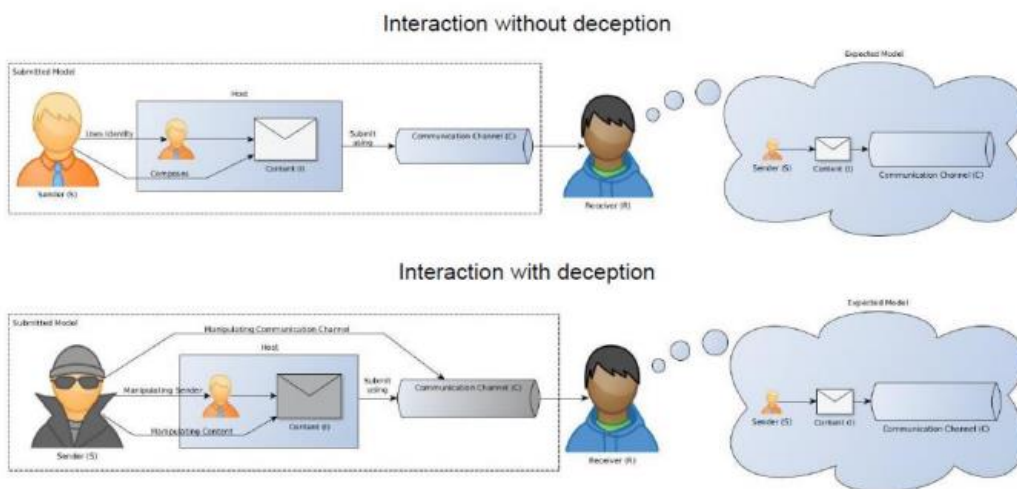
ปัจจัยสำคัญเช่นกัน การกระทำในการหลอกลวงที่ซับซ้อนซึ่งถูกชี้แนะโดยจุดประสงค์หลายอย่าง (เช่น เอกลักษณ์และเครื่องมือ) จะทำให้สำเร็จได้ยากกว่า

๔. ผู้ที่อาจตกเป็นเหยื่อ ในรูปแบบดั้งเดิมนั้น ความสามารถของเป้าหมายในการตรวจจับ การหลอกลวงอาจเป็นปัจจัยที่กำหนดความยากในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จ การหลอกลวงในรูปแบบออนไลน์ดูเหมือนจะยากกว่ามากที่จะตรวจพบได้โดยผู้ใช้ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาการฉ้อโกงทางอินเทอร์เน็ตโดยใช้เทคนิคการหลอกลวงหน้าเพจ แม้แต่ผู้ใช้ที่มีประสบการณ์ก็ยังล้มเหลวในการตรวจหาความไม่สอดคล้องกันที่มีอยู่ ยกเว้นเพียงไม่กี่คนที่สามารถตรวจพบการหลอกลวงซึ่งแสดงให้เห็นจากข้อมูลในลักษณะที่เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นในสื่อสังคมออนไลน์ความสามารถของเป้าหมายในการตรวจจับการหลอกลวงนั้นก็ขึ้นอยู่กับขอบเขตความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ของบุคคลด้วย ผู้หลอกลวงจะต้องประเมินความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้ที่อาจเป็นเหยื่อ บุคคลที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสูงจะมีความได้เปรียบอย่างมีนัยยะสำคัญเหนือผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไป ดังนั้นการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์สำหรับการโจมตีด้านวิศวกรรมทางสังคมอาจสูงกว่าในกรณีนี้ ผู้หลอกลวงสามารถพิจารณากลุ่มเป้าหมายที่จะทำการหลอกลวงได้ง่ายบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ เนื่องจากผู้ใช้ส่วนใหญ่มักจะแสดงข้อมูลของตนเองแบบสาธารณะ ทำให้ผู้ที่ไม่ประสงค์ดีหรือมิฉฉาชีพสามารถเข้ามาดูข้อมูลและอาจจะตกเป็นเหยื่อของผู้หลอกลวงได้โดยง่าย และนอกจากนี้ ผู้หลอกลวงสามารถปลอมข้อมูลที่เห็นที่จบบนเครือข่ายออนไลน์ ซึ่งทำให้ยากที่จะตรวจสอบ สำหรับความสามารถในการตรวจจับการหลอกลวงของผู้ที่ถูกหลอกลวงนั้น ขึ้นอยู่กับความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารข้อมูลของผู้ถูกหลอกลวงด้วย

เทคนิคการหลอกลวงในสภาพแวดล้อมของสื่อสังคมออนไลน์ มีรายงานเกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ปรากฏในวรรณกรรมที่สามารถใช้เพื่อหลอกลวงผู้อื่นในสภาพแวดล้อมของสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งรวมถึง การข่มขู่ให้กลัว การลอกเลียน (เช่น การลอกเลียนเว็บไซต์) การปลอมแปลง (เช่น การทำเว็บไซต์ปลอม) การโกหกเพื่อให้อีกฝ่ายรู้สึกดี การหลบเลี้ยง การพูดเกินจริง การเปลี่ยนเส้นทางหน้าเว็บไซต์ (เช่น การทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดไปยังหน้าโพรไฟล์ปลอม) และการปกปิด (เช่น การซ่อนข้อมูลจากโพรไฟล์ของตน) เราใช้รูปแบบการสื่อสารที่นำเสนอโดย Madhusudan (๒๐๐๓) เพื่อจำแนกเทคนิคการหลอกลวงในสื่อสังคมออนไลน์และประเมินประสิทธิผลในการทำให้การหลอกลวงสำเร็จ

๑) รูปแบบการหลอกลวง

แบบจำลอง (ดังภาพที่ ๔) ประกอบด้วยผู้ส่ง (S) เนื้อหาหรือข้อความ (I) ช่องทางที่การสื่อสารเกิดขึ้น (C) และผู้รับ (R) เมื่อแบบจำลองที่คาดหวังของผู้รับ (รูปสามเหลี่ยม S, I, C) แตกต่างจากแบบจำลองที่ได้รับ การหลอกลวงก็จะเกิดขึ้น ซึ่งก็สอดคล้องกับนิยามของการหลอกลวงที่ให้โดย Ekman (๑๙๙๗) ที่ได้แย้งว่าผู้รับจะต้องไม่ได้คาดหมายเกี่ยวกับการหลอกลวง โดยการจัดองค์ประกอบของ S, I, C หรือการรวมกันของการหลอกลวงเหล่านี้ที่สำเร็จ เรานำเสนอภาพรวมของสื่อสังคมออนไลน์และระบุปัจจัย (S, I, C) กับประเภทสื่อสังคมออนไลน์ที่การหลอกลวงสามารถเกิดขึ้นได้โดยใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อย (เช่น ต้นทุนต่ำ) และในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้เกิดอัตราความสำเร็จในการหลอกลวงที่ค่อนข้างสูง (แสดงในตารางที่ ๑)

ภาพที่ ๓ แสดงปฏิสัมพันธ์โดยปราศจากการหลอกลวง/การหลอกลวง
 ที่มา: Tsikerdekis and Zeadally (๒๐๑๔)

ตารางที่ ๑ แสดงการจัดการข้อมูลประจำตัวของผู้ส่ง (S) เนื้อหา (I) และช่องทางการสื่อสาร (C)

Social Media Type	Low difficulty	High deception success
Blogs	S, I	S, I
Collaborative projects	I	-
Microblogging	S, I	S, I
Social news sites	S, I	S, I
Social networking sites	S, I, C	S, I, C
Content communities	I	I
Virtual social worlds	S, I, C	S, I, C
Virtual game worlds	I, C	C

ที่มา: Tsikerdekis and Zeadally (๒๐๑๔)

๒) การหลอกลวงในเชิงเนื้อหา

การจัดการควบคุมในเชิงเนื้อหา น่าจะเป็นวิธีหลอกลวงผู้อื่นที่พบบ่อยที่สุด ในสื่อสังคมออนไลน์สามารถทำได้โดยการปลอมแปลงข้อมูล สื่อสังคมที่เน้นเนื้อหาเป็นหลัก เช่น บล็อก กลุ่มชุมชนออนไลน์ที่เกี่ยวกับเนื้อหา เว็บไซต์ข่าวโซเชียล และบล็อกแบบสั้น ๆ (ไมโครบล็อก) มีความเสี่ยงสูงต่อการหลอกลวงดังกล่าว เทคโนโลยีในปัจจุบันช่วยให้การจัดการควบคุมไฟล์มัลติมีเดียได้ในระดับที่สูงกว่าปกติการปลอมแปลงรูปภาพซึ่งทำได้ง่าย เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการโกหกเกี่ยวกับเนื้อหา เช่น การแสดงให้เห็นว่าบุคคลหนึ่งเดินทางไปทั่วโลกในรูปถ่ายของตนโดยการเปลี่ยนแปลงหรือแต่งภาพ และเผยแพร่ภาพเหล่านั้นโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์กลยุทธ์ดังกล่าวอาจช่วยให้ผู้หลอกลวง

ยกระดับสถานะทางสังคมของตน ทำให้ดูน่าเชื่อถือและได้รับความไว้วางใจจากเหยื่อและทำให้ หลอกลวงข้อมูลเพิ่มเติมจากเหยื่อได้ง่าย นอกจากนี้วิดีโอและรูปภาพแล้ว ความง่ายในการจัดการ ควบคุมเนื้อหาซึ่งบางครั้งใช้ข้อความเพียงอย่างเดียวทำให้การหลอกลวงมีต้นทุนในการหลอกลวงต่ำ และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูง เนื่องจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความรู้ด้านข้อมูลของผู้รับต่ำ (เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินในเชิงวิเคราะห์) การขาดความคาดหวังในการตรวจสอบแม้แต่ความ น่าเชื่อถือของข้อมูล นอกจากนี้สื่อสังคมออนไลน์ยังเปิดช่องให้มีการจัดการโพรไฟล์สำหรับผู้ใช้งาน เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์และโลกโซเชียลเสมือนจริงก็จะมีความเสี่ยงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี ที่มีการโฆษณาเกี่ยวกับการเริ่มต้นความสัมพันธ์ใหม่ๆ ผู้หลอกลวงที่มีความสามารถในการเขียนในเชิง สื่อสารอารมณ์ความรู้สึกอาจมีข้อได้เปรียบอย่างมากในสื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้

ในทางตรงกันข้าม โครงการความร่วมมือ เช่น วิกิพีเดียมีโอกาสน้อยที่จะได้รับผลกระทบ จากการหลอกลวงประเภทนี้ (เช่น การจัดการควบคุมข้อมูล) ความยากในการทำให้การหลอกลวง สำเร็จมีโอกาสน้อย และโอกาสในการประสบความสำเร็จ (อย่างน้อยในระยะยาว) ก็ต่ำด้วยเช่นกัน เนื่องจากการออกแบบซอฟต์แวร์ของสื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้รองรับการสื่อสารแบบคนหมู่มากต่อ คนหมู่มาก ทำให้ผู้คนจำนวนมากสามารถตรวจทานเนื้อหาได้ ตัวอย่างของการหลอกลวงเชิงเนื้อหา สามารถเห็นได้ในวิกิพีเดียซึ่งทำที่สุดแล้วไม่เพียงแต่จะตรวจพบตัวผู้ก่อการ (ผู้ที่เปลี่ยนเนื้อหาโดยมี เจตนาที่จะหลอกลวงผู้อื่น) เท่านั้น แต่ยังมีผู้ที่สวมบทบาทในการต่อสู้กับบุคคลเหล่านั้นอีกด้วย นอกจากนี้ กลไกการรับประกัน เช่น ข้อกำหนดเกี่ยวกับการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (การ ติดตามเนื้อหากลับไปไปยังแหล่งที่มา) ถูกสร้างไว้ในระบบเพื่อให้แน่ใจว่าการหลอกลวงในเชิงเนื้อหาจะ ถูกพบเห็นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกตัวอย่างหนึ่งของการหลอกลวงในเชิงเนื้อหาในสื่อสังคม ออนไลน์ประเภทนี้คือ ซอฟต์แวร์แบบโอเพนซอร์สที่จัดการโดยผู้ใช้หลายรายซึ่งจะมีความยากกว่า มากในการเพิ่มเนื้อหาที่เป็นอันตรายและประสบความสำเร็จในการหลอกลวง เนื่องจากบุคคลหลาย คนจะประเมินรหัสก่อนที่จะเผยแพร่ออกไป โลกของเกมเสมือนจริงก็ยังมีโอกาสน้อยที่จะประสบ ความสำเร็จในการหลอกลวงเนื่องจากมีองค์ประกอบที่บรรยายไว้อย่างชัดเจน เช่น มีบทบาทเฉพาะที่ บังคับให้ผู้เล่นต้องกระทำการในลักษณะเฉพาะเจาะจง

๓) การหลอกลวงในเชิงผู้ส่ง

การหลอกลวงในเชิงผู้ส่งทำได้โดยการจัดการควบคุมข้อมูลที่ระบุตัวตนของผู้ส่ง (S) การ แอบอ้างเป็นบุคคลอื่นเป็นตัวอย่างทั่วไปซึ่งมักจะส่งผลให้เกิดการหลอกลวงเกี่ยวกับข้อมูลระบุตัวตน การหลอกลวงนี้จัดอยู่ในหมวดหมู่ของการขโมยข้อมูลระบุตัวตนในการหลอกลวงเกี่ยวกับข้อมูลระบุ ตัวตน ในกรณีนี้ผู้หลอกลวงอาจเข้าถึงข้อมูลระบุตัวตนและใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อให้ได้รับข้อมูลเพิ่มเติม จากคนรอบข้าง เช่น ที่อยู่ วันเดือนปีเกิด และหมายเลขโทรศัพท์มือถือ ความล้มเหลวในการ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผู้ส่งจะนำไปสู่การหลอกลวงที่ประสบความสำเร็จ การออกแบบสื่อ สังคมออนไลน์ที่ให้มีการนำเสนอตนเองและการเปิดเผยตนเองในระบบในระดับสูงจะช่วยให้เกิดการ หลอกลวงในเชิงผู้ส่งได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำ บล็อกและไมโครบล็อกสามารถนำไปสู่การขโมยข้อมูลระบุ ตัวตนได้เนื่องจากไม่มีกลไกในการควบคุมเพื่อตรวจสอบผู้ใช้รายใหม่หรือชื่อที่ใช้ชื่ออะไรก็ตามความ เสี่ยงภัยที่เกิดจากการหลอกลวงบนสื่อสังคมออนไลน์ประเภทนี้ก็มีแนวโน้มที่จะยังคงอยู่ในระดับต่ำ เช่นกันและอาจไม่รับประกันความสำเร็จในระยะยาว เจ้าของข้อมูลระบุตัวตนนั้นอาจรับรู้ถึงการ

โจรกรรมหรือบุคคลอื่นที่คุ้นเคยกับเจ้าของข้อมูลนั้นอาจเริ่มระบุพฤติกรรมที่แสดงออกได้ว่าไม่ตรงกับตัวตนจริง ในกรณีของเครือข่ายสังคมออนไลน์และโลกโซเชียลเสมือนจริง ต้นทุนในการหลอกลวงจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากในแง่การรับรู้ นั้น ผู้หลอกลวงจะต้องทำให้เกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมกับตัวตนที่เขาหรือเธอแอบอ้าง อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ที่ได้รับดูเหมือนจะสูงขึ้นมากในบริบทของสื่อสังคมออนไลน์เพราะการเข้าถึงเครือข่ายสังคมของบุคคลสามารถนำไปสู่ความสามารถที่เพิ่มขึ้นในการได้รับความไว้วางใจจากผู้คนภายในเครือข่ายและได้รับข้อมูลจากพวกเขา เป้าหมายในกรณีเหล่านี้ อาจไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่ถูกขโมยข้อมูลระบุตัวตน แต่เป็นบุคคลอื่นภายในเครือข่ายสังคมของเขาหรือเธอ จากการไม่มีกลไกควบคุมสำหรับการระบุแหล่งที่มาที่แน่นอนอาจสรุปได้ว่าบุคคลที่ไม่ได้ลงทะเบียนซึ่งไม่มีบัญชีสำหรับบริการอาจถูกเปิดเผยมากกว่าผู้ใช้ที่ลงทะเบียนสำหรับบริการสื่อสังคมออนไลน์ที่อธิบายไว้ข้างต้น

สื่อสังคมออนไลน์(เช่น โครงการความร่วมมือหรือโลกของเกมเสมือนจริง) ที่มีการนำเสนอตัวตนและการเปิดเผยตัวตนน้อยมักจะได้รับการคุ้มครองมากกว่าในแง่ของการโจรกรรมข้อมูลที่ระบุตัวตน ส่วนหนึ่งอาจมาจากระบบการทำงานที่คาดหวังไว้ โครงการความร่วมมือ ชุมชนที่เกี่ยวข้อง เนื้อหา และโลกของเกมเสมือนจริงนั้นอิงตามภารกิจอย่างมาก ผู้ใช้ที่ต้องการเข้าถึงเครือข่ายสังคมของบุคคลที่ถูกแอบอ้างจะต้องดำเนินการเช่นเดียวกับบุคคลที่ถูกแอบอ้างในภารกิจและ "ทำหน้าที่ในส่วนที่ได้รับมอบหมาย" ต้นทุนจึงมีแนวโน้มที่จะสูงและความสำเร็จของการหลอกลวงอยู่ในระดับต่ำและระยะสั้น

จุดร่วมที่กึ่งกลางระหว่างการหลอกลวงในเชิงเนื้อหาและการหลอกลวงในเชิงผู้ส่งเกี่ยวข้องกับจัดการควบคุมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ถูกแอบอ้าง การโจมตีด้วยการหลอกลวงเหล่านี้สามารถจัดประเภทเป็นการปกปิดตัวตนโดยที่ส่วนหนึ่งของข้อมูลสำหรับตัวตนของบุคคลที่ถูกแอบอ้างจะถูกปกปิดหรือเปลี่ยนแปลง จากนั้นจะปลอมแปลงข้อมูลระบุตัวตนต่างๆ และสร้างตัวตนใหม่ที่ถูกปลอมแปลงขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ผู้คนอาจพยายามปลอมแปลงข้อมูลบางส่วนในโปรไฟล์ของตนเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจหรือแสดงตัวตนในรูปแบบที่ต่างออกไป ในเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ของลูกค้า อาจมีคนปกปิดข้อมูลเพื่อที่จะได้รับข้อเสนอต่างๆ ที่ตนได้ประโยชน์

๔) การหลอกลวงในเชิงช่องทางการสื่อสาร

การจัดการควบคุมช่องทางการสื่อสารต้องใช้ระดับทักษะทางเทคนิคที่สูงขึ้นซึ่งจะเป็นการเพิ่มต้นทุนในการหลอกลวง การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารรวมถึงการแก้ไขข้อความระหว่ำการจัดส่ง การกำหนดเส้นทางการรับส่งข้อมูลใหม่ การดักฟัง ฯลฯ การสื่อสารที่ถูกจำกัดถูกนำมาใช้ในในโลกของเกมเสมือนจริง Podhradsky et al. (๒๐๑๓) ได้แย้งว่าเกมคอนโซลที่มีผู้เล่นหลายคนนั้นสามารถถูกเจาะเข้าระบบเพื่อให้เข้าถึงที่อยู่อินเทอร์เน็ตโปรโตคอลของผู้ใช้ได้ เมื่อผู้บุกรุกเข้าถึงโฮสต์ได้ เขา/เธอสามารถไล่ผู้เล่นออกและดำเนินการหลอกลวงด้วยการขโมยข้อมูลระบุตัวตน ในกรณีนี้เป้าหมายของผู้หลอกลวงอาจไม่ใช่เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล แต่เพื่อสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงของเหยื่อ เป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การชี้ให้เห็นว่ามีเส้นบางๆ ระหว่างการตัดการเชื่อมต่อโดยไม่ได้ตั้งใจและการออกไปของผู้เล่นในวิดีโอเกมโดยเจตนา เส้นนี้จะไม่มีความชัดเจนเลยเมื่อผู้เล่นอยู่ในฝั่งที่แพ้และจากไปในทันที เป็นผลให้ความน่าเชื่อถือและชื่อเสียงของผู้เล่นรายนี้ได้รับความเสียหายจากผู้หลอกลวงที่มองไม่เห็น ข้อได้เปรียบที่การหลอกลวงในเชิงช่องทางการสื่อสารมีก็คือการสันนิษฐาน

โดยปริยายว่ามนุษย์สร้างเทคโนโลยีดิจิทัลที่ไม่สมบูรณ์และสิ่งต่างๆ อาจทำงานได้ไม่เท่าในโลกแห่งความเป็นจริง พฤติกรรมที่ไม่ใช่คำพูด เช่น การเคลื่อนไหวของร่างกายหรือรูปแบบการพูดสามารถเปิดใจผู้ล่อลวงได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ล่อลวงอาจสร้างความไม่ชัดเจนหรือความล่าช้าในวิดีโอหรือเสียงของตน เพื่อปกปิดการล่อลวงของพวกเขาซึ่งเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ เหตุที่อยู่อีกด้านหนึ่งของการเชื่อมต่อจะมีช่วงเวลาที่ยากลำบากในการแยกแยะระหว่างการเชื่อมต่อที่ไม่เสถียร/ซ้ากับการกระทำที่เป็นการล่อลวง

เนื่องจากการล่อลวงในเชิงช่องทางการสื่อสารมักจะเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี บริการสื่อสังคมออนไลน์ทั้งหมดจึงอาจมีความเสี่ยงต่อการถูกโจมตี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้เทคโนโลยีหรือระบบการสื่อสารชุดเดียวกัน บริการที่มีการพึ่งพาแอปพลิเคชันของลูกค้ายิ่งกว่ามักจะถูกโจมตีในขณะที่บริการที่พึ่งพาแอปพลิเคชันของเซิร์ฟเวอร์อาจจะปลอดภัยกว่า บริการที่มีความสมบูรณ์ของสื่อสังคมมักจะพึ่งพาซอฟต์แวร์ของลูกค้ายิ่งกว่า เช่นเดียวกับโลกโซเชียลเสมือนจริงและโลกของเกมเสมือนจริง การล่อลวงโดยการใช้ประโยชน์จากช่องทางการสื่อสารเป็นเรื่องปกติ ในบริการดังกล่าว แอปพลิเคชันฝั่งเซิร์ฟเวอร์ เช่น เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่มีแนวโน้มน้อยกว่าที่จะเกิดการล่อลวงจากช่องทางการสื่อสารเนื่องจากการหาประโยชน์นั้นอาศัยช่องโหว่ของเว็บเบราว์เซอร์และเว็บเซิร์ฟเวอร์ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแน่นหนาและมีความปลอดภัยสูงกว่า ต้นทุนของการล่อลวงประเภทนี้ค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามโอกาสในการประสบความสำเร็จก็สูงเช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการโจมตีที่มีการวางแผนมาอย่างดี

๕) เทคนิคการล่อลวงแบบผสมผสาน

เทคนิคการล่อลวงแบบผสมผสานเกี่ยวข้องกับการจัดการควบคุมองค์ประกอบหลายอย่าง (S, I, C) ในแบบจำลอง SIC ที่อธิบายไว้ก่อนหน้านี้และอาจมีประสิทธิผลมากขึ้นในการโจมตีด้วยการล่อลวง ตามที่ Madhusudan (๒๐๐๓) ได้อธิบายไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง S, I และ C ทำให้เกิดมุมมองที่สอดคล้องกันสำหรับผู้รับ หากองค์ประกอบหนึ่งในแบบจำลอง SIC แสดงพฤติกรรมที่แตกต่างเล็กน้อย สิ่งนี้อาจให้เบาะแสเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างสององค์ประกอบ (เช่น S และ I) ตัวอย่างเช่น ข้อความที่ได้รับและลงนามโดยญาติอาจสูญเสียความน่าเชื่อถือถ้าหากว่าข้อมูลต้นทางของข้อความไม่ตรงกับข้อมูลของญาติคนนั้น มีการรายงานเทคนิคการล่อลวงแบบผสมผสานที่หลากหลายซึ่งจัดการควบคุมเนื้อหาและข้อมูลของผู้ส่งในวรรณกรรมซึ่งรวมถึงตัวอย่าง เช่น การปลอมแปลง การส่งข้อความล่อลวง การปลอมแปลงข้อมูลที่ระบุตัวตน การปลอมแปลงเว็บ การส่งอีเมลฉ้อโกง เทคนิคเหล่านี้มีประสิทธิผลสูงในสื่อสังคมออนไลน์เช่น เว็บไซต์เครือข่ายสังคม โลกโซเชียลเสมือนจริง ไมโครบล็อกและบล็อก ซึ่งเน้นย้ำถึงตัวตนของผู้ใช้และจัดให้มีการสื่อสารแบบตัวต่อตัวหรือแบบที่ไปสู่คนหมู่มาก

การโจมตีด้วยการล่อลวงทางออนไลน์เหล่านี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่ามีประสิทธิภาพ แต่ผลที่ตามมายังสามารถนำไปสู่ผลร้ายต่างๆ รวมถึงการเสียชีวิต เช่น ในความเป็นจริงเด็กชายคนนี้เป็นแม่ของอดีตเพื่อนคนหนึ่งที่ใช้การล่อลวงเพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากเธอ และต่อมาได้ส่งข้อความที่โหดร้ายและทำร้ายจิตใจไปยังเด็กผู้หญิง บริการที่ออกแบบมาสำหรับผู้ที่ต้องการเริ่มต้นความสัมพันธ์ใหม่และขาดการตรวจสอบทั้งสองฝ่ายนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ร้ายแรง การล่อลวงออนไลน์อาจส่งผลกระทบทางการเงินเช่นเดียวกับการปลอมแปลงเว็บ (เช่น การสร้างเว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือปลอม)

การปลอมแปลงเว็บที่เกี่ยวข้องกับการจัดการควบคุมข้อมูลของผู้ส่งและเนื้อหา อีกทั้งการปลอมแปลงเว็บมีความเชื่อมโยงกับบริการสื่อสังคมออนไลน์เนื่องจากแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของการรวมแอปพลิเคชันหรือวิดเจ็ต (Widget) ที่ผู้ใช้พัฒนาขึ้นในหลายบริการ แม้ว่าจะผ่านกลไกการตรวจสอบภายในที่มีประสิทธิภาพในการตรวจหาซอฟต์แวร์ที่เป็นอันตรายมาแล้ว แต่ช่องโหว่ก็อาจยังคงปรากฏอยู่โดยไม่คาดคิดในแอปพลิเคชันสื่อสังคมออนไลน์เหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์มีหลายรูปแบบ และมีลักษณะที่แตกต่างกัน ในขณะที่มีข่าวการหลอกลวงในรูปแบบต่างๆ ผ่านสื่อจำนวนมาก แต่การถูกหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์ก็ยังมีเกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่า ยังมีเหยื่อจำนวนมากที่ไม่รู้เท่าทันการหลอกลวงทางสื่อสังคมออนไลน์ของเหล่ามิจฉาชีพที่แฝงตัวอยู่ในโลกออนไลน์จำนวนมาก

จะเห็นได้ว่าการหลอกลวงผ่านสื่อสังคมออนไลน์จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ผู้หลอกลวงมักใช้ข้อความหลอกลวงส่งผ่านช่องทางการหลอกลวงถึงผู้ถูกหลอก ซึ่งเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้การหลอกลวงประสบความสำเร็จสูงในวงกว้าง เนื่องจากปัจจุบันมีผู้ใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์จำนวนมาก ผู้หลอกลวงสามารถใช้ข้อมูลที่เป็นเท็จเพื่อให้การหลอกลวงประสบความสำเร็จ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางป้องกันการหลอกลวงที่จะเกิดขึ้นบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ ทำให้มีนักวิจัยหลายคนพยายามที่จะหาวิธีการป้องกันการหลอกลวงที่จะเกิดขึ้นบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ งานวิจัยของ Tsikerdekis and

Zeadally (๒๐๑๔) สะท้อนให้เห็นว่า การตรวจสอบการหลอกลวงบนเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยผู้ใช้งานจะประสบความสำเร็จน้อยกว่า ๕๐% ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการนำเสนอวิธีการตรวจสอบการหลอกลวง หรือนำเสนอรูปแบบการป้องกันการหลอกลวงผ่านสื่อสังคมออนไลน์

๖) การขโมยข้อมูลส่วนบุคคล

การขโมยข้อมูลส่วนบุคคล หมายถึง การที่บุคคลใช้ข้อมูลส่วนตัวของบุคคลอื่น เช่น ชื่อ นามสกุล หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน หมายเลขบัญชีธนาคาร โดยไม่ได้รับอนุญาต เพื่อแสวงหาประโยชน์อันมิชอบ เช่น ประกอบการกระทำผิดโดยการฉ้อโกง หรือกระทำผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมอื่นๆ (Chawki & Abdel Wahab, ๒๐๐๖) โดยใช้ในการติดต่อ การทำการค้า หรือการทำธุรกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งต้องใช้ข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อใช้ในการยืนยันตัวตนของคุณ

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้มีการจัดเก็บข้อมูลส่วนบุคคลในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น ทำให้การเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลทำได้ง่ายขึ้น อีกทั้งการที่ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ถูกโจรกรรม หรือถูกขโมยไป เจ้าของข้อมูลก็ไม่สามารถรับรู้ได้ ดังนั้น การโจรกรรมข้อมูลนี้จึงเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ ทั้งการโจรกรรมข้อมูลแบบทั่วไปโดยการลักทรัพย์หรือชิงทรัพย์ รวมไปถึงการโจรกรรมข้อมูลที่ต้องอาศัยความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพิเศษซึ่งนอกจากมิจฉาชีพจะนำไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเงินแล้ว ยังเป็นการกระทำผิดอันเป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมร้ายแรงอื่นๆ อีกด้วย

การนำข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลไปใช้แสวงหาผลประโยชน์โดยทุจริตจากการโจรกรรมข้อมูลในข้างต้น คือการได้มาซึ่งข้อมูลแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลที่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงการได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายแต่มีเจตนา นำข้อมูลมาใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์

โดยทุจริต ดังนั้นการนำข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลไปใช้แสวงหาผลประโยชน์โดยไม่สุจริตนั้น เกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เนื่องจากมีฉฉฉฉฉฉมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการโจรกรรมข้อมูลอยู่เสมอ ตามสถานการณ์ ซึ่งทำให้การโจรกรรมข้อมูลมีการพัฒนาเกิดรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ ซึ่งในที่นี้สามารถ แบ่งแยกรูปแบบของการโจรกรรมข้อมูลได้ ๘ รูปแบบ (NAIC, ๒๐๒๑) คือ

๑) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์บุคคลเกี่ยวกับการเงิน (Financial Identity Theft) การโจรกรรมข้อมูลในรูปแบบนี้เป็นรูปแบบเริ่มแรกของการโจรกรรมข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งแสดงเอกลักษณ์บุคคล แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ การใช้ข้อมูลของเหยื่อเพื่อเปิดบัญชีใหม่ และการใช้ข้อมูลของเหยื่อเพื่อสวมรอยในบัญชีที่เปิดไว้แล้ว (Hoofnagle, ๒๐๐๗)

๒) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์บุคคลเกี่ยวกับการประกันภัย (Insurance Identity Theft) เป็นการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้อื่น มาใช้เพื่อให้ได้รับการรักษาพยาบาล หรือบริการทางการแพทย์ โดยการแอบอ้างสิทธิของเหยื่อไปใช้ประโยชน์ ซึ่งทำให้ ประวัติการประกันภัยของเหยื่อเสียหาย

๓) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์บุคคลเกี่ยวกับการแพทย์ (Medical Identity Theft) ลักษณะของการโจรกรรมข้อมูลชนิดนี้ คือ มีฉฉฉฉฉฉนำข้อมูลของเหยื่อไปใช้บริการทางการแพทย์ และมีการเรียกเก็บค่ารักษาพยาบาลกับเหยื่อ ทำให้ประวัติทางการแพทย์ไม่ถูกต้อง ตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดความเสียหาย และสูญเสียทรัพย์สิน และยังเป็นอันตรายต่อผู้ตกเป็นเหยื่อ เนื่องจากประวัติการรักษาไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งปกติแพทย์จะใช้ประวัติในการรักษานี้เป็นข้อมูลที่ สำคัญที่จะให้บริการทางการแพทย์หรือรักษาผู้ป่วย

๔) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์บุคคลเกี่ยวกับอาชญากรรม (Criminal Identity Theft) เป็นการโจรกรรมข้อมูลแล้วนำข้อมูลของผู้บริสุทธิ์ไปใช้ประกอบอาชญากรรม ซึ่งอาจจะส่งผล ให้เจ้าของข้อมูลซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์กลายเป็นผู้ต้องหาถูกดำเนินคดี ซึ่งต้องไปใช้เวลาในการพิสูจน์ความ บริสุทธิ์ของเหยื่อในขณะที่เหยื่อได้ถูกดำเนินคดีและเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแล้ว

๕) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลเกี่ยวกับใบอนุญาตขับขี่ (Driver's License Identity Theft) รูปแบบของการโจรกรรมนี้ เป็นการนำใบขับขี่ของเหยื่อไปสวม รอยให้กับบุคคลที่มีใบหน้าที่คล้ายเหยื่อ ซึ่งผู้ที่ซื้อใบอนุญาตขับขี่นี้สามารถที่จะนำหลักฐานใบขับขี่ของ เหยื่อไปใช้เพื่อขอออกหลักฐานอื่นๆ ต่อไปได้ในนามของเหยื่อ

๖) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลเกี่ยวกับหมายเลขประกันสังคม (Social Security Identity Theft) หมายเลขประกันสังคม ในประเทศไทยนั้นมีการเปลี่ยนมาใช้ หมายเลขบัตรประชาชน แต่สำหรับในบางประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา หมายเลข ประกันสังคมมีความสำคัญมาก ซึ่งเป็นหมายเลขที่ถูกอ้างอิงและใช้ในเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ ผู้ที่กระทำ ความผิดเกี่ยวกับการโจรกรรมหมายเลขประกันสังคมก็คือ ผู้ที่ไม่อยากที่จะจ่ายภาษีให้กับรัฐ หรืออาจ เป็นพวกที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย

๗) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของเด็ก (Child Identity Theft)

การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของเด็ก เนื่องจากเด็กมีหมายเลขประกันสังคมและ สติบัตรที่สามารถทำธุรกรรมได้เมื่อเติบโต ดังนั้นการโจรกรรมข้อมูลที่เป็นเอกลักษณ์ของเด็ก ในการ นำไปใช้ทำในเรื่องเสื่อมเสียต่างๆ ทำให้ประวัติของเด็กผู้บริสุทธิ์ต้องมึคคคคคค หรืออาจจะนำข้อมูล

เอกลักษณ์ของเด็กไปขายให้กับผู้ที่เข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย เพื่อนำไปเปิดบัญชีธนาคาร หรือขอทำใบอนุญาตขับขี่ (Biegelman, ๒๐๐๙)

๘) การโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลแบบสังเคราะห์ หรือ ปลอม (Synthetic Identity Theft) เป็นการโจรกรรมข้อมูลโดยนำข้อมูลของบุคคลหลายๆ คนที่โจรกรรมมาได้มาใช้ปะปนกันเพื่อให้เกิดข้อมูลของบุคคลใหม่ขึ้นมา ดังนั้นเมื่อมีการใช้ข้อมูลนั้นๆ ก็จะทำให้ผลกระทบกับเหยื่อที่ถูกโจรกรรมข้อมูลมาทุกรายด้วย

ถึงแม้ว่าการขโมยข้อมูลส่วนบุคคล จะเป็นวิธีการดั้งเดิมที่มีมานานมาก แต่ก็ยังส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อเจ้าของข้อมูล ซึ่งข้อมูลส่วนบุคคลเปิดเผยทางออนไลน์ได้ง่ายเนื่องจากความประมาทของเจ้าของข้อมูลหรือการปฏิบัติด้านความปลอดภัยที่ไม่ดีขององค์กรที่เก็บข้อมูล ทำให้ข้อมูลรั่วไหล หรือถูกขโมย และนำไปสู่การก่อปัญหาอาชญากรรมขึ้นมาได้ความเสียหายที่เกิดจากการโจรกรรมข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคล

การโจรกรรมข้อมูลซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบุคคล คือการขโมยข้อมูลส่วนบุคคลของบุคคลอื่นไปใช้แสดงหาประโยชน์โดยมิชอบ เพื่อตนเอง หรือผู้อื่น ซึ่งการกระทำนั้นย่อมมีผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อผู้เป็นเจ้าของข้อมูล และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และความเชื่อมั่นต่อสถาบันการเงิน หรือองค์กรต่างๆ ที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการโจรกรรมข้อมูล โดยจำแนกความเสียหายออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

๑) ความเสียหายที่มีผลกระทบต่อด้านการเงิน (Financial Effects) เมื่อข้อมูลส่วนบุคคลถูกขโมยและไปก่อปัญหาทางด้านการเงินให้กับเจ้าของข้อมูล ทำให้ประวัติทางการเงินเสียหาย ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อก็คือเจ้าของข้อมูลมีประวัติทางการเงินที่ไม่ดี หรืออาจจะถูกปฏิเสธการขอสินเชื่อขอคำขอบัตรเครดิตอันเป็นผลเนื่องมาจากความผิดที่เหยื่อไม่ได้กระทำ

๒) ความเสียหายที่มีผลกระทบต่อการบันทึกประวัติอาชญากรรม (Criminal Effects) เมื่อมีการขโมยข้อมูลส่วนบุคคล มีจรรยาบรรณไม่น้อยที่นำข้อมูลของเหยื่อไปประกอบอาชญากรรมเพื่อให้ตนเองไม่ต้องถูกดำเนินคดี ทำให้เหยื่อเกิดความเสียหาย และถูกดำเนินคดี ซึ่งต้องใช้เวลาในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเหยื่อในชั้นที่ถูกดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมไปแล้ว

๓) ความเสียหายที่มีผลกระทบต่อด้านความรู้สึก อารมณ์ หรือจิตใจ (Emotional Effects) การที่เหยื่อถูกนำข้อมูลไปประกอบอาชญากรรม ซึ่งทำให้ประวัติของเหยื่อเสื่อมเสีย ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้ดำเนินคดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเหยื่อ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้อารมณ์ความรู้สึก และจิตใจของเหยื่อตกต่ำลง เกิดความเครียด และไม่พอใจต่อความวุ่นวายในการดำเนินชีวิตตามปกติ

๔) ความเสียหายที่ส่งผลกระทบในด้านอื่นๆ (Additional Effects) เมื่อมีจรรยาบรรณได้โจรกรรม ข้อมูลซึ่งแสดงเอกลักษณ์ของบุคคลไปกระทำความผิดในหลายลักษณะ ทำให้เกิดผลกระทบกับเหยื่ออีกในหลายๆ ด้าน เช่น เหยื่อถูกปฏิเสธการจ้างงาน หรือการเลื่อนตำแหน่ง หรือชื่อของเหยื่ออยู่ในสถานะรายชื่อบุคคลเฝ้าระวัง ซึ่งเป็นเรื่องที่กระทบสถานะทางสังคมของเหยื่อ รวมทั้งถูกปฏิเสธการทำประกันสุขภาพ เนื่องจากถูกบันทึกการรักษาโรคร้ายแรง ซึ่งเหยื่อไม่ได้เป็น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันแบบปกติสุขของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อได้ทั้งสิ้น

๕.๑.๘ รูปแบบของการหลอกลวงทางไซเบอร์

ปัจจุบันรูปแบบของการหลอกลวงทางไซเบอร์ที่เกิดขึ้นมีหลากหลายรูปแบบ จากการรวบรวมข้อมูลรายงานสถิติรับแจ้งความออนไลน์คดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี ซึ่งได้เปิดศูนย์รับแจ้งความออนไลน์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕ จนถึง ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖ พบว่า ในสถิติการรับแจ้งความออนไลน์มีการจำแนกประเภทของคดีไว้ ๒๒ ประเภท ใน ๒๒ ประเภทนี้มีการแบ่งประเภทการหลอกลวงทางไซเบอร์ไว้ ๑๗ ประเภท คือ ๑)หลอกลวงซื้อขายสินค้า ๒)หลอกให้โอนเงินเพื่อหารายได้จากการทำกิจกรรม ๓)หลอกให้กู้เงินแต่ไม่ได้เงิน ๔)หลอกลวงทางโทรศัพท์เป็นขบวนการ (CallCenter) ๕)หลอกให้ลงทุน (ที่ไม่เข้าลักษณะฉ้อโกง) ๖)หลอกลวงซื้อขายสินค้า (เป็นขบวนการ) ๗)หลอกเป็นบุคคลอื่นเพื่อยืมเงิน ๘)หลอกให้โอนเงิน (ไม่เป็นขบวนการ) ๙)หลอกให้รักแล้วลงทุน ๑๐)หลอกให้ลงทุน (ที่เข้าลักษณะแชร์ลูกโซ่) ๑๑)หลอกลวงซื้อขายบริการ ๑๒)หลอกให้โอนเงินเพื่อรับรางวัล ๑๓)หลอกให้รักแล้วโอนเงิน ๑๔)หลอกลวงเกี่ยวกับเงินดิจิทัล ๑๕)ข่าวปลอม (Fake news) ๑๖)หลอกให้ลงทุน (ที่เข้าลักษณะฉ้อโกงประชาชน) ๑๗)หลอกลวงไปทำงานต่างประเทศ (คณะทำงานสร้างเสริมภูมิคุ้มกันภัยอาชญากรรมทางเทคโนโลยี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, ๒๕๖๖) จากคดีออนไลน์ที่เข้าข่ายการหลอกลวง ๑๗ รูปแบบ จาก ๒๒ รูปแบบคดี รวม ๒๐๒,๕๙๙ คดี โดยคดีที่มีจำนวนมากที่สุด ๕ ลำดับแรก คือ ๑)หลอกลวงซื้อขายสินค้า ๒)หลอกให้โอนเงินเพื่อหารายได้จากการทำกิจกรรม ๓)หลอกให้กู้เงินแต่ไม่ได้เงิน ๔)หลอกลวงทางโทรศัพท์เป็นขบวนการ (Call Center) และ ๕)หลอกให้ลงทุน (ที่ไม่เข้าลักษณะฉ้อโกง)

จะเห็นได้ว่าการหลอกลวงทางไซเบอร์นั้น มีหลายรูปแบบ ในแต่ละรูปแบบมีวิธีการที่แตกต่างกัน และมีการพัฒนาวิธีการในการหลอกลวงแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าจะอาชญากรหรือผู้หลอกลวงจะใช้รูปแบบใดในการหลอกลวง สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ อาชญากรหรือผู้หลอกลวงจะใช้ช่องทางไซเบอร์เป็นสื่อในการเข้าถึงเหยื่อหรือผู้ถูกหลอกลวง ซึ่งการใช้ช่องทางไซเบอร์ในการหลอกลวงก็เป็นอาชญากรรมไซเบอร์รูปแบบหนึ่ง อาชญากรหรือผู้หลอกลวงจะใช้กลวิธีต่างๆ ในการหลอกลวงเหยื่อ เช่น หลอกลวงให้เกิดความกลัว ให้เกิดความโลภ และทำให้เกิดความหลงรัก โดยทำให้ผู้ถูกหลอกลวงเกิดความเข้าใจผิดว่าสิ่งที่กำลังถูกหลอกลวงนั้นเป็นของจริง เมื่อผู้ถูกหลอกลวงหลงเชื่อ ก็จะนำไปสู่การหลอกลวงเอาทรัพย์สินเงินทองไปจากเหยื่อ จะเห็นได้ว่า อาชญากรหรือผู้หลอกลวงจะใช้กลวิธีใดใน

การหลอกลวงล้วนมีเป้าหมายปลายทางของการหลอกลวงก็คือ การหลอกลวงเอาทรัพย์สินเงินทองจากผู้ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวง ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับผู้ถูกหลอกลวงหรือเหยื่อได้ในวงกว้าง

๕.๒ แนวคิดเหยื่อวิทยา (Victimology)

๕.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับเหยื่อวิทยา

การศึกษาศาสตร์ว่าด้วยเหยื่อวิทยา เป็นปรากฏการณ์ทางวิชาการที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๔๐ ถึง ๑๙๕๐ โดยมี Han Von Hentig นักอาชญาวิทยาชาวเยอรมันได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเหยื่อในคดีอาชญากรรม ข้อค้นพบในการศึกษาดังกล่าวนำมาสู่การศึกษาเรื่องของเหยื่อที่มากขึ้น อันเป็นการทำให้เกิดกระแสใหม่ในอาชญาวิทยา โดยเป็นการศึกษาที่เน้นการ

สำรวจความสัมพันธ์ของผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย (เหยื่ออาชญากรรม) หรือผู้ถูกทำร้ายมากขึ้น (Daigle, ๒๐๒๑) ผลที่ตามมาทำให้เกิดการศึกษาเรื่องของเหยื่อในเหตุอาชญากรรมมากขึ้น

ความก้าวหน้าครั้งสำคัญของการศึกษาเรื่องเหยื่อวิทยา ก็คือ การเรียกร้องให้มีการขยายแนวคิดเรื่องของ “เหยื่อ” ให้เกินขอบเขตและข้อจำกัดแบบเดิมๆ เพื่อให้ประเด็นแนวคิดเรื่องของเหยื่อขยายขอบเขตไปถึงการตกเป็นเหยื่อจากความหลากหลายทางเชื้อชาติภายใต้อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม (Hop, ๒๐๐๗) โดยมีผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ เช่น ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อขององค์กร ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำความผิดด้านสิ่งแวดล้อม ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการฉ้อโกงของผู้บริโภค ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาที่ก่อให้เกิดอาชญากรรม ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของธรรมชาติและมนุษย์ทำให้เกิดภัยพิบัติ เป็นต้น (Daigle, ๒๐๒๑; Asli, ๒๐๑๓)

เหยื่ออาชญากรรม หมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายทางร่างกาย และจิตใจ หรือได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชญากรรม หรือการเสื่อมเสียสิทธิจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา เช่น ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกข่มขืน ถูกลักทรัพย์ ถูกฆ่าถูกชิงทรัพย์ ถูกปล้น เป็นต้น (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ๒๕๕๑) การศึกษาเรื่องเหยื่อยังคงเป็นการสะท้อนข้อเท็จจริงที่ว่าเหตุการณ์ของการตกเป็นเหยื่อนั้นมีการกระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน บางส่วนของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อที่มีความเสี่ยงมากขึ้นให้การได้รับอันตรายและการถูกทำร้ายมากขึ้น เช่น ผู้หญิง เด็ก ผู้สูงอายุ คนยากจน และคนที่ไร้อำนาจ เป็นต้น ซึ่งพวกเขาเหล่านี้มีอัตราการตกเป็นเหยื่อที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเนื่องจากมีสถานะที่ค่อนข้างอ่อนแอและสามารถตกเป็นเหยื่อได้โดยง่าย (Hentig, ๑๙๔๘) ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ ต่อไปนี้

๕.๒.๒ คำนิยามของเหยื่อและเหยื่ออาชญากรรม

สำหรับคำว่า Victimology นั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินที่ว่า ‘vitima’ มีความหมายว่าเหยื่อ กับภาษากรีกที่ว่า ‘logos’ ที่หมายถึง การศึกษาหรือความรู้ เมื่อผนวกรวมกันจึงกลายเป็น การศึกษาหาความรู้เรื่องเกี่ยวกับเหยื่อ ผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรม ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการท่านอื่นๆ ที่ได้มีการให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

Oxford English Dictionary (๒๐๒๒) ได้ให้ความหมายของ “เหยื่อ” ว่า บุคคลผู้ถูกทำร้าย ได้รับบาดเจ็บ หรือถูกฆาตกรรม อันเป็นผลมาจากอาชญากรรม ความเจ็บป่วย หรืออุบัติเหตุ ในขณะที่ Collins English Dictionary (๒๐๒๒) ให้ความหมายของ “เหยื่อ” ว่า บุคคลหรือสิ่งของที่ได้รับอันตราย เสียหาย หรือเสียชีวิต จากบุคคลอื่น หรือจากการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ในสถานการณ์ต่างๆ หรืออย่างการให้ความหมายของ “เหยื่อ” ตาม Merriam-Webster's Unabridged Dictionary (๒๐๒๒) ว่า บุคคลที่ถูกทำร้าย เสียชีวิต หรือได้รับบาดเจ็บจากผู้อื่น ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ เช่น เหยื่อจากโรคมะเร็ง เหยื่อจากอุบัติเหตุรถชน เหยื่อผู้ถูกฆาตกรรม เป็นต้น หรือบุคคลผู้ได้รับการกดขี่ ความทุกข์ทรมาน หรือการทารุณกรรม เช่น เหยื่อจากการโจมตีทางการเมือง เป็นต้น หรือบุคคลที่ได้รับการหลอกลวงและหลอกล่อ เช่น เหยื่อจากมิจฉาชีพและนักต้มตุ๋น เป็นต้น

The U.N. Declaration on Justice to Victims of Crimes and Victims of Abuse of Power (๑๙๘๕) ได้ให้ความหมายของ “เหยื่อ” ว่า “บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับ ความเสียหาย ไม่

ว่าจะเป็นการบาดเจ็บทางร่างกายหรือจิตใจ เกิดความทุกข์ทรมานทางอารมณ์ เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเป็นการกระทำความผิดทางอาญาภายใต้ประเทศหรือกฎหมายอื่น ๆ ที่มีการห้ามในการใช้อำนาจโดยมิชอบทางกฎหมาย” นอกจากนี้ปณิญาดังกล่าวของ U.N.ยังครอบคลุมครอบครัวปัจจุบันหรือผู้ที่อุปการะของผู้เสียหายและบุคคลที่ได้รับอันตรายจากการให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายที่กำลังประสบเหตุหรือในการป้องกันการตกเป็นเหยื่อภายใต้นิยามของ “เหยื่อ” ใน Declaration on Justice to Victims of Crimes and Victims of Abuse of Power นี้ด้วย (สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ, ๒๕๖๔)

นอกจากนี้ในมุมมองของนักวิชาการไทยที่มีต่อการนิยามให้ความหมายเกี่ยวกับ “เหยื่อ” ก็มีความหลากหลาย อย่างเช่น สุตสงวน สุธีสร (๒๕๔๓) ให้ความหมายของ “เหยื่อ” ว่า “บุคคลที่ได้รับความเสียหาย ความสูญเสีย ความลำบากเดือดร้อนจากการกระทำต่างๆ ซึ่งอาจจะเกิดจากคนหรือธรรมชาติได้ เช่น เหยื่อจากอุบัติเหตุ เหยื่อจากอุบัติเหตุทางธรรมชาติ เหยื่อจากโรคร้ายไข้เจ็บ เหยื่อจากภัยสงคราม เหยื่อจากการเมืองการปกครอง เป็นต้น” หรือใน ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (๒๕๓๑) ที่มีการให้ความหมายที่แตกต่างออกไป กล่าวว่า “เหยื่อ” คือ “ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการก่ออาชญากรรมของผู้กระทำความผิด ซึ่งมีได้หมายความถึงผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการก่ออาชญากรรมเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึง ผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบจากการเสียหายด้วย” หรือในมุมมองของ “เหยื่อ” ในเชิงอาชญากรรม โดย วัชรินทร์ ปัจเจกวิญญูสกุล (๒๕๔๒) ได้ให้ความหมายว่า เหยื่ออาชญากรรม คือ “เหยื่อที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญาและการกระทำความผิดนั้น จะต้องเกิดความเสียหายรุนแรงต่อเหยื่อ เช่น ถูกฆ่า ถูกทำร้าย ถูกข่มขืน ถูกลักทรัพย์ถูกชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์ เป็นต้น และที่สำคัญ คือ เหยื่อจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วยหรือเรียกว่า เหยื่อหรือผู้เสียหายที่แท้จริง (Innocent Victim)” หรือของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (๒๕๕๑) ให้ความหมายเหยื่ออาชญากรรมว่า “บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจหรือได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือได้รับผลกระทบใดๆ จากการประกอบอาชญากรรมหรือเสื่อมเสียสิทธิจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา ตัวอย่างเช่น ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกข่มขืน ถูกลักทรัพย์ ถูกชิงทรัพย์ หรือปล้นทรัพย์ เป็นต้น” หรือของ สิริรัตน์ บำรุงกรณ์ (๒๕๕๒) ระบุว่า เหยื่ออาชญากรรม คือ บุคคล กลุ่ม หรือผู้ซึ่งเจ็บปวดหรือสูญเสียอันเป็นผลของการกระทำที่ผิดกฎหมาย อาการ บาดเจ็บ อาจเป็นทางกาย ทางจิตใจ หรือทางเศรษฐกิจ โดยในทางกฎหมายนั้น เหยื่อจะหมายถึง บุคคลซึ่งได้รับการบาดเจ็บโดยตรงหรือถูกกระทำทางกายถูกกีดกันทางอารมณ์ หรือเป็นผู้สูญเสียทางด้านการเงิน อันเป็นผลจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม”

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า “เหยื่อ” และ “เหยื่ออาชญากรรม” นั้นเป็นบุคคล หรือกลุ่มบุคคล หรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้เสียหาย ที่ได้รับบาดเจ็บทางร่างกายและจิตใจรวมถึงการถูกทำร้ายจนถึงขั้นเสียชีวิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นความหมายที่เป็นที่เข้าใจตรงกันของสังคมโดยทั่วไป แต่สำหรับเหยื่อหรือเหยื่ออาชญากรรมแล้ว ถูกขยายขอบเขตให้ครอบคลุมการก่อเหตุต่างๆ มากขึ้นให้สอดคล้องกับกฎหมายหรือกฎระเบียบของแต่ละรัฐหรือประเทศ ที่ครอบคลุมถึงการก่อเหตุที่สร้างความเสียหายให้กับทรัพย์สินด้วย ไม่ว่าจะเป็นการถูกลักทรัพย์ ถูกชิงทรัพย์ ถูกปล้นทรัพย์ ถูกหลอกลวง หรือถูกคดโกง เป็นต้น

๕.๒.๓ ขอบข่ายของการศึกษาเหยื่อวิทยา

การศึกษาศาสตร์ว่าด้วยเหยื่อวิทยา นับว่าเป็นวิชาแขนงหนึ่งในสาขาอาชญาวิทยา มีขอบข่ายการศึกษาว่าด้วยการทำความเข้าใจตัวผู้เสียหาย (เหยื่ออาชญากรรม) หรือผู้ถูกทำร้ายว่าเหยื่อได้รับหรืออาจได้รับอันตรายหรือทารุณกรรมอย่างไร รวมถึงเหยื่อจะได้รับอำนาจ ความช่วยเหลือ และการฟื้นฟูอย่างไรบ้าง โดยในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาเหยื่อวิทยาถูกมุ่งเน้นไปที่แง่มุมทางอาชญาวิทยาเป็นหลัก เช่น ผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายจากอาชญากรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้การความกว้างใหญ่ของการศึกษาเหยื่อวิทยา สามารถกำหนดมุมมองได้สามมุมมองดังต่อไปนี้

๑. มุมมองแบบอนุรักษ์นิยม (Conservative Perspective)

การศึกษาเหยื่อวิทยาผ่านมุมมองของอนุรักษ์นิยม จากตัวอย่างของการศึกษาอาชญากรรมบนท้องถนน สมมติฐานขั้นต้นของมุมมองนี้ สามารถคาดเดาการกระทำและการตัดสินใจได้อย่างง่ายรวมถึงข้อผิดพลาดต่างๆ และความล้มเหลวนั้น เกิดมาจากความประมาทและการกระทำที่ชั่วร้ายที่กระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาที่รุนแรง หมายความว่า ภายใต้การศึกษาเหยื่อวิทยาตามมุมมองของอนุรักษ์นิยม มีความเห็นว่า บุคคลควรจะมีหน้าที่รับผิดชอบส่วนบุคคลในการป้องกัน หลีกเลี้ยง และต่อต้านจากการกระทำความผิดทางอาญา เพื่อปกป้องตนเอง ครอบครัว และบ้านของตนเอง มุมมองอนุรักษ์นิยมนี้ยังมองว่าระบบยุติธรรมทางอาญานั้นเป็นหลักประกันให้กับเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายหรือผู้เสียหาย ว่าผู้กระทำความผิดกำลังถูกลงโทษในความผิดนั้นๆ

๒. มุมมองแบบเสรีนิยม (Liberal Perspective)

การศึกษาเหยื่อวิทยาผ่านมุมมองของเสรีนิยม เป็นมุมมองที่มีขอบเขตที่เหนือไปกว่าการก่ออาชญากรรม จากตัวอย่างของการก่ออาชญากรรมบนท้องถนน รวมถึงการทำร้ายความผิดทางอาญาที่กระทำต่อบุคคลโดยผู้กระทำความผิด ความคิดพื้นฐานของเสรีนิยม ก็คือ การสร้างหลักประกันตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองที่เท่าเทียมกัน เหยื่อทุกประเภททุกสาขาอาชีพจึงมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน หลักสำคัญของมุมมองนี้ก็คือ เพื่อให้แน่ใจว่าจะมีบทบาทปฏิบัติ “เครือข่ายความปลอดภัย (Safety Net)” ที่เป็นสวัสดิการของรัฐที่ครอบคลุมช่องว่างที่มีอยู่ในโครงสร้างสวัสดิการของรัฐ เพื่อให้เกิดการถูกนำมาใช้สำหรับการชดเชยการสูญเสียให้กับผู้ที่ตกเป็นเหยื่อหรือผู้เสียหาย อันเนื่องมาจากความโชคร้าย รวมถึงอาชญากรรม เพื่อเป็นการคืนสถานะผู้เสียหายในตำแหน่งก่อนหน้า (Previous Position) และจะต้องได้รับการบริการที่เพียงพอ ซึ่งรวมไปถึงกองทุนชดเชยของรัฐ การประกันอาชญากรรมที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล และศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ เป็นต้น

๓. มุมมองแบบ (Radical-Critical Perspective)

การศึกษาเหยื่อวิทยาตามมุมมอง Radical-Critical มองว่าขอบเขตของข้อมูลที่เกิดขึ้นไม่ควรถูกจำกัดเพียงเพราะการศึกษาศาเหตุของอาชญากรรมและการสอบสวนจะต้องขยายออกไปเพื่อให้เกิดความครอบคลุมถึงที่มาของความทุกข์ทรมานและการได้รับอันตราย อย่างเช่น ผู้ก่อกบฏพิชในภาคอุตสาหกรรม เจ้าของบริษัท ผู้จัดการสถานที่ที่มีความอันตราย กองกำลังของตำรวจที่โหดร้าย สถาบันที่มีการเลือกปฏิบัติ และอื่นๆ ที่มีอำนาจและสิทธิพิเศษ ในกรณีดังกล่าวนี้ ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจึงไม่ใช่เพียงแค่บุคคล แต่เป็นบุคคลทั้งกลุ่ม เช่น คนงานในโรงงาน ชนกลุ่มน้อย ผู้บริโภค หรือผู้อาศัยใน

ละแวกใกล้เคียง หรือหน่วยงานขนาดเล็ก เช่น บริษัทขนาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งสิ่งสำคัญที่กลายมาเป็นสาระสำคัญของมุมมอง Radical-Critical ก็คือ คนที่ได้รับความทุกข์ทรมานคนใดที่ถูกกำหนดให้กลายเป็นเหยื่ออาชญากรรม และทำไมบางคนถึงไม่ตกเป็นเหยื่อ เพราะอะไร เนื่องจากผู้ที่ตกเป็นเหยื่อตามมุมมอง Radical-Critical มีการกล่าวโทษไปที่ความไร้ประโยชน์ของระบบโครงสร้างทางสังคม วิธีการจัดระเบียบสังคม และการดำเนินการของสถาบันทางสังคม มองว่าระบบยุติธรรมทางอาญาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เพราะมีการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มที่มีอำนาจในสังคม มากกว่าที่จะสนใจสาเหตุที่แรงจูงใจหรือความขัดแย้ง

๕.๒.๓ ประเภทของเหยื่ออาชญากรรม

Hentig (๑๙๔๘) มีการกำหนดประเภทของเหยื่ออาชญากรรม ตามลักษณะของเหยื่อออกเป็น ๑๓ ประเภท คือ

๑. ผู้เยาว์ (The Young) ผู้เยาว์เป็นผู้ที่อ่อนแอและขาดประสบการณ์ ง่ายต่อการถูกทำร้ายร่างกาย ร่างกายยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ความรู้สึกทางศีลธรรมยังมีไม่มากพอ หากผู้เยาว์เป็นผู้หญิงด้วยแล้ว ก็อาจจะตกเป็นเหยื่อในทางเพศอย่างที่เราพบเห็นกันในปัจจุบัน

๒. ผู้หญิง (The Female) ผู้หญิงเป็นเหยื่ออาชญากรรมที่มีความอ่อนแอ หญิงวัยรุ่นมากมายต้องตกเป็นเหยื่อของการฆาตกรรมในบางคราว หลังจากถูกระงับการกระทำร้ายได้รับทุกขทรมาน เพราะต้นทุนราคาของอาชญากรรม ส่วนผู้หญิงแก่ๆ ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์สิน อาจจะเพราะเป็นคนมั่งคั่งร่ำรวย ผู้เป็นอาชญากรรมนั้น ส่วนมากเป็นผู้ชาย จึงย่อมมีกำลังเหนือกว่าผู้หญิง

๓. คนแก่ (The Old) คนแก่มักจะตกเป็นเหยื่อเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทอง มีการสะสมความมั่งคั่ง ร่ำรวย และมีการใช้อำนาจเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง แต่คนแก่ก็มีความอ่อนแอในทางร่างกายบางที่จิตใจก็อ่อนแอไปด้วย คนอ่อนแอที่มีความมั่งคั่งย่อมล่อแหลมเป็นเหยื่อที่เหมาะสมที่สุด

๔. คนที่บกพร่องทางจิตและวิกลจริต (The Mentally Defective and Other Mentally Deranged) คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งที่น่าจะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เช่น พวกวิกลจริต พวกเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง พวกติดยาเสพติด พวกเป็นโรคประสาทหรือพวกที่มีจิตบกพร่องในลักษณะอื่นๆ เป็นต้น เป็นพวกที่อยู่ในฐานะที่เป็นเหยื่อของพวกอาชญากรรม

๕. ผู้อพยพมาจากที่อื่น (The Immigrants) พวกนี้เป็นพวกที่ง่ายแก่การถูกทำร้าย เพราะขาดประสบการณ์ มีความยากจน ปรับตัวในวัฒนธรรมใหม่ได้โดยยาก มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับผู้อื่น อาจจะถูกลักขโมยจากอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ได้

๖. พวกชนกลุ่มน้อย (The Minorities) ชนกลุ่มน้อยก็มีฐานะแบบเดียวกันกับผู้อพยพเข้ามาใหม่ ได้รับความไม่เท่าเทียมกันกับประชากรส่วนใหญ่ในแง่กฎหมายและในแง่ความเป็นจริง โอกาสที่จะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมก็มีมากขึ้น

๗. พวกที่เป็นคนโง่โดยกำเนิด (The Dull Normals) คนพวกนี้เกิดมาเพื่อเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยแท้ พฤติกรรมของคนโง่โดยกำเนิดนั้นก็มีความคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของพวกที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ และพวกชนกลุ่มน้อย

๘. พวกที่มีใจหดหู่ (The Depressed) คนพวกนี้ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เพราะ ภาวะทางจิตใจ ทักษะคติของตนหดหู่ มักจะเฉยเมย และยอมจำนน ขาดคุณสมบัติในการต่อสู้ขาดการ ต่อต้าน จึงเปิดโอกาสให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้

๙. พวกโลภ (The Acquisitive) คนพวกนี้จัดเป็นเหยื่ออาชญากรรมชั้นเลิศ เนื่องจาก ความโลภนั้นอาจจะทำให้เกิดอาชญากรรมและอาจจะทำให้เป็นเหยื่ออาชญากรรมได้จากพวกองค์กร อาชญากรรม พวกข่มขู่เอาเงิน พวกนักการพนัน พวกต้มตุ๋น และคนชั่วประเภทอื่นๆ ที่ฉกฉวย ประโยชน์จากความโลภของเหยื่อนั่นเอง

๑๐. พวกเสเพล (The Wanton) คนพวกนี้นับเป็นเหยื่ออาชญากรรมอีกพวกหนึ่ง แต่ก็ไม่ อาจจะให้เหตุผลได้ชัดเจนดีนัก ไม่ว่าจะมองในแง่กฎหมายหรือในแง่ประเพณีของสังคม

๑๑. พวกโดดเดี่ยวและพวกอกหัก (The Lonesome and the Heartbroken) การตก เป็นเหยื่อของคนพวกนี้ไม่ได้เป็นไปเพื่อเงินทอง แต่เพื่อความสุขและการเป็นเพื่อนร่วมทางคนพวกนี้ นอกจากจะเป็นเหยื่อของการฆาตกรรมแล้ว ยังจะตกเป็นเหยื่อของการโจรกรรม การฉ้อโกง และการ ข่มขู่เอาเงินอีกด้วย

๑๒. พวกที่ตกอยู่ในความทุกข์ทรมาน (The Tormentor) ลักษณะของเหยื่อ อาชญากรรมประเภทนี้ก็คือการขาดความมีไหวพริบอย่างคนธรรมดาสามัญ เป็นพวกที่ทำให้ สถานการณ์ตึงเครียดได้ ต้องตกเป็นเหยื่อในบรรยากาศของความตึงเครียดที่เขาก่อขึ้นด้วยตนเอง

๑๓. พวกที่ถูกตัดโอกาส ถูกละเลย และต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของตนเอง (The Blocked Exempted, and Fighting) เหยื่อที่ถูกตัดโอกาสก็คือบุคคลซึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่ประสบความสำเร็จ สูงสูญเสีย ไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต่อสู้ เหยื่อประเภทนี้ขัดขืนต่อสู้จึงตกเป็นผู้เสียหาย

Schafer (๑๙๗๗) มีการจำแนกประเภทของเหยื่ออาชญากรรม ออกเป็น ๗ ประเภท ดังนี้

๑. เหยื่ออาชญากรรมที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากร (Unrelated Victims) ผู้เสียหาย ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดเลย

๒. เหยื่อที่กระตุ้นให้เกิดอาชญากรรม (Provocative Victims) ผู้เสียหายได้ทำบางอย่าง ต่อผู้กระทำผิด ผู้กระทำผิดจึงได้ตอบโต้การยั่วยุคนั้น

๓. เหยื่อที่จงใจให้เกิดอาชญากรรม (Precipitate Victims) ผู้เสียหายไม่ได้กระทำต่อ อาชญากร แต่ได้กระทำบางประการที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิด เช่น การเดินคนเดียวในที่เปลี่ยว การ แต่งตัวของผู้หญิง ผู้เสียหายควรรับผิดชอบในบางส่วน เป็นต้น

๔. เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางชีวภาพ (Biologically Weak Victims) เช่น ผู้ป่วยและเด็ก ซึ่งถ้าจะต้องมีผู้รับผิดชอบในอาชญากรรมก็ต้องเป็นสังคมหรือรัฐ ซึ่งไม่เตรียมการป้องกันที่เพียงพอ

๕. เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางสังคม (Socially Weak Victims) ผู้ซึ่งอยู่ในสังคมในฐานะที่ เสียเปรียบ เช่น คนกลุ่มน้อย คนชายขอบ ซึ่งผู้ที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันต่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับ เขา คือ ผู้กระทำผิดและสังคม เนื่องจากสังคมมีความลำเอียงที่มีต่อพวกเขา

๖. ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของตนเอง (Self-victimizing Victims หรือ Victimless Crimes) เช่น ยาเสพติด การพนัน ซึ่งผู้กระทำผิดเป็นผู้เสียหายเอง ก็ต้องรับผิดชอบเองทั้งหมดไม่มีการแบ่ง ความรับผิดชอบให้ผู้อื่น

๗. เหยื่อการเมือง (Political Victims) ผู้ซึ่งได้รับผลจากสงครามอุดมการณ์การปฏิวัติ ผู้เสียหายไม่ควรต้องรับผิดชอบในอาชญากรรมที่เกิดขึ้นต่อเขา

๕.๒.๔ สาเหตุการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

สาเหตุของการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมนั้น ต้องพิจารณาจาก “เหยื่อ” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” โดยพิจารณาจากประเภทของเหยื่ออาชญากรรม และแยกการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ดังนี้ (สุดสงวน สุธีสร, ๒๕๔๓)

๑. พฤติกรรม เหยื่ออาชญากรรมอาจช่วยๆ เชื่อเชิญ หรือเป็นต้นเหตุของการกระทำผิด ทำให้พฤติกรรมของเหยื่อมีส่วนในการกระทำผิด หรือวิถีชีวิตของเหยื่อ เป็นสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อเหยื่ออาชญากรรมส่วนมากคือผู้ที่มีบุคลิกภาพอ่อนแอ คนที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เห็นตนเองเป็นคนมีปมด้อย มักยอมจำนนต่อทุกคนทุกสถานการณ์ มีความคิดในแง่ลบกับตนเอง ทำให้มีโอกาสที่จะตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้

๒. ลักษณะทางชีวภาพ เด็ก ผู้หญิง คนชรา เป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากทั้ง ๓ กลุ่ม มีความอ่อนแอตามธรรมชาติ เด็กมักจะถูกเป็นเหยื่ออาชญากรรมประเภทลักพาตัว เพราะไม่สามารถที่จะขัดขืนหรือป้องกันการจับกุมตัวของผู้ร้ายได้ในทำนองเดียวกัน ผู้หญิงมักถูกมองในแง่ของกามารมณ์ เพราะสรีระที่บอบบางกว่าผู้ชาย จึงทำให้มีโอกาสตกเป็นเหยื่อของการข่มขืน และสำหรับคนชรา มีความอ่อนแอของสภาพร่างกาย เคลื่อนไหวช้า จึงมีโอกาสที่จะตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมประเภทลักทรัพย์ได้

๓. สถานที่ สถานที่ที่เป็นเหตุที่ทำให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ โดยยึดเอาสถานที่ที่เป็นหลักเกณฑ์ในการเกิดเหตุ ซึ่งไม่ว่าใครก็ตามไปในสถานที่ดังกล่าว ก็จะมีโอกาสในการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมได้

๔. สภาพเศรษฐกิจและสังคม สังคมที่มีสถิติอาชญากรรมน้อย แสดงว่า เหยื่ออาชญากรรมก็น้อยด้วย ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจและสังคม ย่อมเป็นปัจจัยกำหนดที่สำคัญต่อสาเหตุการกระทำผิดของคนในสังคม

๕. การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากการประกอบอาชญากรรมมากขึ้น การดำเนินการในการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษล่าช้า บางครั้งขาดความเป็นธรรม ซึ่งผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมจะเกิดความรู้สึกท้อแท้ต่อระบบงานยุติธรรม หรือบางครั้งเหยื่อไปแจ้งเหตุอาชญากรรมให้เจ้าหน้าที่ทราบเพื่อดำเนินงานและหาทางป้องกันเหตุดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำ แต่เมื่อมีการดำเนินคดีในชั้นศาลแล้ว กลับได้รับการลงโทษที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้นอาชญากรรมที่รบกวนถึงช่องว่างของกฎหมาย ทำให้เกิดความกล้าที่จะกระทำผิด เพราะไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษจากระบบงานยุติธรรม

สาเหตุของการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เกิดได้จากหลายปัจจัย เช่นพฤติกรรมของเหยื่อบุคลิกภาพที่อ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ และสภาพร่างกายที่ถดถอย เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ง่าย จากการพูดชักชวน และหลอกลวง โดยเฉพาะคนชราหรือผู้สูงอายุจากสภาพที่มีความอ่อนแอทางธรรมชาติ ซึ่งจะถูกชักจูงให้ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงทางออนไลน์ได้ง่าย สภาพเศรษฐกิจและสังคม ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ง่าย

๕.๒.๕ ผลกระทบจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

วีระพล ตั้งสุวรรณ (๒๕๓๙) ได้กล่าวถึง ผลกระทบจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมว่า ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมจะมีหลายประเภท หลายลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ต้องเผชิญกับโอกาสและความเสี่ยงในการก่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้น จึงต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชญากรรม อันสามารถจำแนกผลกระทบจากการตกเป็นเหยื่อดังต่อไปนี้

๑. ผลกระทบต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยตรง

๑.๑ ผลกระทบต่อชีวิตและร่างกาย ผู้ตกเป็นเหยื่อบางรายได้รับอันตรายแก่ร่างกายบางรายได้รับอันตรายสาหัส หรือบางรายก็อาจจะถึงแก่ความตาย หรือการได้รับบาดเจ็บ หรือมีแผลเป็นติดตัว ความพิการอาจส่งผลให้ไม่สามารถประกอบอาชีพปกติได้ตลอดชีวิต เป็นภาระแก่คนอื่นที่จะต้องเลี้ยงดูต่อไป

๑.๒ ผลกระทบต่อทรัพย์สิน พิจารณาได้หลายกรณี คือ หนึ่ง เหยื่ออาชญากรรมต้องสูญเสียทรัพย์สินจากการกระทำของอาชญากร สอง เหยื่ออาชญากรรม อาจได้รับบาดเจ็บจึงต้องใช้เงินในการรักษาตัว จำเป็นจะต้องใช้ประกันชีวิตหรือการประกันสังคมหรือการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น และสาม เหยื่ออาชญากรรม เป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรม อาจต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินคดีต่างๆ

๑.๓ ผลกระทบต่อจิตใจ เหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความเสียหายจากการประกอบอาชญากรรมส่งผลกระทบในลักษณะรุนแรง ร้าวราน และรบกวนจิตใจ ผังแน่นอยู่ในก้นบึ้งแห่งความรู้สึกเป็นเวลานานนับปีหรืออาจตลอดชีวิต

๒. ผลกระทบต่อญาติพี่น้องและผู้ที่เกี่ยวข้องในแวดวงของเหยื่ออาชญากรรม บุคคลกลุ่มนี้จะได้รับผลกระทบด้านสังคม จิตใจ และได้รับผลกระทบ อันเนื่องมาจากการที่มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นแก่ญาติพี่น้อง ในครอบครัวเดียวกัน และบางครั้งอาจได้รับผลกระทบอาจถึงขั้นโยกย้ายถิ่นฐานบ้านพักอาศัยหนีจากสังคมเดิมไปอยู่สังคมใหม่ที่ไม่มีใครทราบเรื่องราว

๓. ผลกระทบต่อพยานผู้เห็นเหตุการณ์หมายถึง เฉพาะพยานที่เป็นประจักษ์พยาน ผู้บังเอิญไปอยู่ ณ จุดและช่วงเวลาที่เกิดเหตุ พยานอาจได้รับผลกระทบจากการตกเป็นเหยื่อของกระบวนการยุติธรรมที่บกพร่องใน ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนที่ยังไม่เบิกความ กรณีชี้ตัวผู้กระทำผิดและผู้กระทำผิดได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และเป็นผู้มีอิทธิพล เป็นช่วงที่ค่อนข้างเสี่ยง อาจเกิดกำจัดพยานได้โอกาสที่ผู้กระทำผิดจะหลุดพ้นจากคดีที่ถูกกล่าวหา และขั้นตอนที่ ๒ ขั้นตอนภายหลังจากที่พยานเบิกความแล้ว กรณีพยานเบิกความมีน้ำหนักให้ศาลพิพากษาลงโทษ อาจทำให้ผู้กระทำผิดเกิดความโกรธและตามไปแก้แค้น หรือส่งคนไปแก้แค้นก่อให้เกิดอันตรายแก่พยานได้

๔. ผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ส่งผลทั้งในแง่ลบและแง่บวก กล่าวคือ ผลในแง่ลบ เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในชุมชนใด ก็จะทำให้ความกลัวขึ้นในชุมชนนั้นหรือหากมีอาชญากรรมเกิดขึ้นทั่วไปในเกือบทุกชุมชน ก็ทำให้เกิดความหวาดกลัวขึ้นในสังคม ความกลัวอาชญากรรมอาจทำให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และแนวทางการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป ส่วนผลในแง่บวก แม้ว่าอาชญากรรมและผลพวงจากการเกิดเหยื่ออาชญากรรมและเหยื่อของกระบวนการยุติธรรมจะก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างมากมายหลายประการก็ตาม แต่ขณะเดียวกันการมีเหยื่ออาชญากรรม

จำนวนหนึ่งน่าจะทำให้เป็นไปในสิ่งที่พึงประสงค์ เช่น เป็นการเตือนให้สังคมรับรู้อันตรายที่มีต่อสังคม เป็นการทำให้เกิดการพัฒนาในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อค้นหาว่าอาชญากรคือใคร ตกเป็นเหยื่อได้อย่างไร มีอะไรเป็นสาเหตุ จะแก้ไขได้อย่างไร หรือทำให้เกิดการสร้างสรรคงานทางด้านศิลปะ และงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นต้น

๕.๒.๖ การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ยังไม่มีมาตรการที่ชัดเจนว่า ควรเป็นรูปแบบใด สุดสงวน สุธีสร (๒๕๔๓) ได้เสนอรูปแบบการป้องกันอาชญากรรม เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. การป้องกันการเกิดอาชญากรรมโดยตนเอง หมายถึง การระมัดระวังไม่ให้ตนเองตกไปอยู่ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อ เช่น ไม่เดินตามลำพังในที่เปลี่ยว ไม่เที่ยวสถานบริการที่มักจะมีเหตุทะเลาะวิวาท เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เน้นที่ จารณญาณของแต่ละบุคคลว่าจะไรควรทำมากน้อยเพียงใด การกระทำใดสมควร การกระทำใดไม่สมควร ดังนั้น การขัดเกลากายทางสังคม (Socialization) จึงมีส่วนต่อแนวความคิดนี้เป็นอย่างมาก เช่น พ่อแม่ อบรมสั่งสอนลูกไม่ให้คบกับคนที่ไม่ดี เพราะการคบกับคนที่ไม่ดีย่อมมีโอกาสนำไป สู่ สถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

๒. การป้องกันอาชญากรรมโดยเพื่อนบ้าน หรือชุมชน หมายถึง การปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนบ้านหรือชุมชน ให้มีความร่วมมือร่วมใจกัน ดูแลเพื่อนบ้านซึ่งกันและกัน แนวคิดนี้หากเพื่อนบ้านหรือชุมชนให้ความช่วยเหลือกันและกัน จะช่วยปิดช่องโอกาสที่มีฉฉฉฉจะกระทำผิดได้

๓. การป้องกันการตกเป็นเหยื่อโดยรัฐ หมายถึง การที่รัฐจัดหาบริการในด้านการป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมให้แก่สมาชิกในสังคม โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเพศ อายุ หรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

ด้านหน่วยงาน การปฏิบัติงานด้านการป้องกันในพื้นที่ หมายถึง การป้องกันอาชญากรรม ซึ่งรัฐได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเป็นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ให้มีหน้าที่โดยตรงในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

ด้านตัวอาชญากร มุ่งเน้นให้กรมราชทัณฑ์ได้ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดให้สามารถกลับตัวเป็นคนดี และอยู่ในสังคมโดยปฏิบัติตามเงื่อนไขของสังคมได้ตามปกติ

ด้านเหยื่ออาชญากรรม ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับตัวเหยื่อในการป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม คือ การเรียนรู้ถึงวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และพยายามหลีกเลี่ยงการเกิดเหตุการณ์ซ้ำ การที่เหยื่ออาชญากรรมต้องเรียนรู้ที่จะป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้น เหยื่อต้องยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเผชิญกับความเป็นจริง

๔. การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยลักษณะการผสมผสาน คือ การนำเอาแนวทางข้างต้นมาผสมผสานกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการป้องกันการตกเป็นเหยื่อ เช่น รัฐบาลกับชุมชนร่วมมือจัดทำโครงการร่วมกันในการป้องกันอาชญากรรม หรือป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

โดยสรุป การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ยังไม่มีแนวทางที่เป็นมาตรการอย่างชัดเจน แต่สามารถแบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ การป้องกันการเกิดอาชญากรรมโดยตนเอง การ

ป้องกันการเกิดอาชญากรรมโดยเพื่อนบ้าน หรือชุมชน การป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ และการป้องกันการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมแบบผสมผสาน

๕.๒.๗ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเหยื่อวิทยา

๑. ทฤษฎีรูปแบบของวิถีชีวิต (Live Style Theory)

ทฤษฎีรูปแบบของวิถีชีวิต กล่าวว่า อาชญากรรมมีการกำหนดเป้าหมายหรือเหยื่ออาชญากรรมเป็นเฉพาะบุคคล เนื่องจากมีการเลือกรูปแบบในการใช้ชีวิตของเหยื่อ ดังนั้น รูปแบบการดำเนินชีวิตจึงเป็นตัวสะท้อนความสนใจ ความคิดเห็น และลักษณะการดำเนินชีวิต ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ กลุ่มเพื่อน ครอบครัว บุคคลสำคัญในชีวิต และจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ โดยแต่ละบุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของตน ถ้าสามารถรู้ถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคคลใดก็มีความเป็นไปได้สูงที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลนั้นได้ (ศุภกิจ เจริญเวช, ๒๕๕๓)

นักอาชญาวิทยา ชื่อ Gary Sensen and David Brownfield เชื่อว่า รูปแบบของการดำเนินวิถีชีวิตของคนทำให้คนนั้นตกเป็นผู้เสียหาย หรือเหยื่ออาชญากรรมได้ เขาอ้างอิงจากข้อมูลสถิติ แสดงว่าสาเหตุการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมเกิดจากการอยู่เป็นโสด การคบกับชายหนุ่ม ไปเที่ยวตามสวนสาธารณะยามวิกาล และการอาศัยอยู่แถบชานเมือง การหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่ออาจทำได้โดยการอยู่บ้านในเวลากลางคืน การพักผ่อนในตัวเมือง การไม่ไปเที่ยวตามที่สาธารณะและการมีคู่ครอง (ศุภกิจ เจริญเวช, ๒๕๕๓)

๒. ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activity Theory)

ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการก่อเหตุอาชญากรรม โดยทฤษฎีนี้มีความแตกต่างจากการศึกษาอาชญาวิทยาค่อนข้างมาก เนื่องจากเน้นไปที่การอธิบายว่า ทำไมคนบางคนถึงก่ออาชญากรรม มีแรงจูงใจอะไรที่ต้องทำเช่นนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการวิจัยและการป้องกันการก่อเหตุอาชญากรรม โดยที่ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันจะแสดงให้เห็นว่ากิจวัตรประจำวันปกติสามารถสร้างโอกาสในการก่ออาชญากรรมได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กิจกรรมที่ทุกคนทำเป็นประจำทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปกลับที่ทำงานหรือโรงเรียน การพบปะสังสรรค์ ร้านค้าที่ไปซื้อของบ่อยๆ และอื่นๆ ต่างมีอิทธิพลอย่างมากต่อช่วงเวลา สถานที่ และผู้คนที่ในการเกิดขึ้นของอาชญากรรม (Miro, ๒๐๑๔) กิจวัตรประจำวันเหล่านี้สามารถทำให้การเกิดขึ้นของอาชญากรรมเป็นเรื่องง่ายและมีความเสี่ยงต่ำ หรือเป็นเรื่องยากและมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดขึ้นของอาชญากรรม ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการก่ออาชญากรรมผ่านช่วงเวลา สถานที่ และผู้คนที่ น่าจะเป็นของการก่อเหตุอาชญากรรม ดังนั้น ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันจึงสามารถอธิบายผ่านโอกาสที่หลากหลายที่อาจเป็นสาเหตุให้เกิดอาชญากรรมขึ้น และมีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโอกาสที่สามารถก่อให้เกิดอาชญากรรมได้ เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดขึ้นของเหตุอาชญากรรมในอนาคต (Seigel, ๒๐๐๖)

ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activities Theory) ถูกพัฒนาขึ้นโดย Cohen and Felson (๑๙๗๙) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่นักอาชญวิทยานิยมนำมาอธิบายสาเหตุของอาชญากรรมไซเบอร์ ทฤษฎีนี้เสนอแนวคิดที่ว่า การที่มนุษย์มีกิจวัตรประจำวันหรือมีกิจกรรมที่ได้กระทำบ่อยครั้งจน

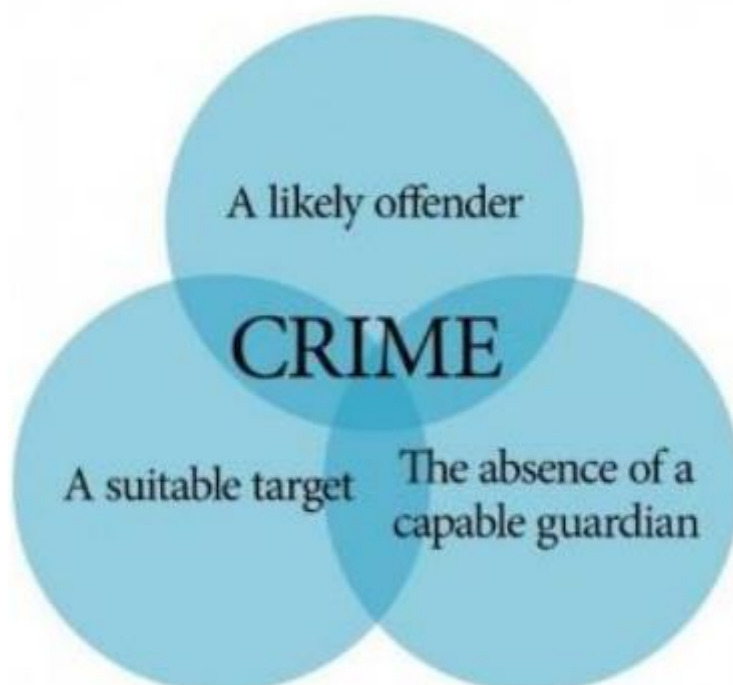
เกิดเป็นกิจวัตรประจำที่ทำสม่ำเสมอ จะเป็นการเปิดช่องทางให้อาชญากรที่คอยสังเกตอยู่ สามารถวางแผนกระทำความผิดต่อบุคคลนั้นได้

ในปี ๑๙๗๙ Cohen และ Felson ได้มีการตั้งคำถามว่า ทำไมอัตราการเกิดขึ้นของอาชญากรรมในเมืองจึงเพิ่มสูงขึ้นในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ซึ่งอาชญากรรมที่รุนแรงที่เกิดขึ้นอาจคิดได้ว่าเป็นผลมาจากสภาวะทางเศรษฐกิจที่ถดถอย จนนำมาสู่การก่อเหตุอาชญากรรม สำหรับ Cohen and Felson (๑๙๗๙) เสนอว่า อาชญากรรมที่เกิดขึ้นควรถูกมองว่าเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะเจาะจงในสถานที่และช่วงเวลาที่เกิดเหตุ โดย Cohen และ Felson ได้เสนอว่า การก่อเหตุอาชญากรรมจำเป็นต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการที่ทำให้เกิดเหตุอาชญากรรม ได้แก่

(๑) ผู้กระทำมีแนวโน้มหรือแรงจูงใจที่จะกระทำความผิด (An Offender) โดยเหยื่ออาจมีลักษณะ แรงจูงใจ หรือเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดลงมือก่อเหตุอาชญากรรม

(๒) เหยื่อหรือเป้าหมายที่เหมาะสมในการเกิดอาชญากรรม (A Suitable Target) โดยเหยื่ออาจมีลักษณะอ่อนแอทางร่างกายและจิตใจ เช่น ผู้หญิง เด็ก ผู้สูงอายุ หรือคนที่มีปัญหาทางจิต เป็นต้น อาจถูกทำร้ายเพื่อแย่งชิงสิ่งของมีค่าหรือสิ่งของที่หยิบฉวยได้ง่าย

(๓) ภาวะของการขาดการป้องกันที่มีประสิทธิภาพ (The Absence of a Guardian) โดยเหยื่อเป็นผู้ขาดผู้ดูแลหรือผู้ดูแลไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถป้องกันหรือยับยั้งการก่อเหตุอาชญากรรมได้

ภาพที่ ๔ องค์ประกอบสามประการที่ทำให้เกิดเหตุอาชญากรรม
ที่มา: Cohen and Felson, ๑๙๗๙

Cohen and Felson (๑๙๗๙) อธิบายว่า องค์ประกอบทั้งสามอย่างนี้ เป็นองค์ประกอบที่เพียงพอต่อการป้องกันการเกิดขึ้นของอาชญากรรม และในทางทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกิจวัตรประจำวันในสังคมก็มีผลต่ออัตราการเกิดขึ้นของอาชญากรรมในแง่ของการบรรจบกันของสถานที่และเวลา ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงกิจวัตรประจำวันของผู้คนที่เปลี่ยนไป โอกาสที่จะตกเป็นเหยื่อหรือเป้าหมายของการก่อเหตุอาชญากรรมก็อาจเปลี่ยนไปเช่นกัน เมื่อเวลาผ่านไป ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก เพื่อให้สามารถระบุองค์ประกอบหรือเงื่อนไขที่สำคัญสำหรับเหตุการณ์ทางอาชญากรรมและองค์ประกอบหรือเงื่อนไขที่อาจนำมาสู่การป้องกันการเกิดเหตุอาชญากรรมได้ การมีผู้ดูแลที่สามารถควบคุมผู้กระทำความผิดไม่ให้ไปก่อเหตุอาชญากรรมได้ (Felson, ๑๙๘๖) ยกตัวอย่างเช่น ผู้ปกครองที่ดูแลผู้เยาว์เจ้าหน้าที่คุมความประพฤติ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของโรงเรียนที่จับตาดูการรังแกภายในโรงเรียน เป็นต้น ผู้ดูแลเหล่านี้เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิด ในฐานะที่ต้องเฝ้าระวัง ปกป้อง หรือพิทักษ์จากการกระทำความผิด (Cohen & Felson, ๑๙๗๙) นอกจากนี้ เพื่อให้สามารถอธิบายขอบเขตทฤษฎีกิจวัตรประจำวันได้ดีมากขึ้น Eck (๒๐๐๓) ได้มีการเสนอสามเหลี่ยมอาชญากรรม ดังภาพที่ ๕ ต่อไปนี้

ภาพที่ ๕ สามเหลี่ยมอาชญากรรม
ที่มา: Eck, ๒๐๐๓

จากภาพสามเหลี่ยมอาชญากรรม แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการก่อเหตุอาชญากรรม ผู้กระทำความผิดที่มีแรงจูงใจและเป้าหมายที่เหมาะสมและต้องอยู่ในสถานที่เดียวกันและช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้น สามเหลี่ยมด้านนอก จะประกอบด้วย ผู้พิทักษ์ (Guardians) ผู้ควบคุม (Handlers) และผู้จัดการ (Managers) หากผู้พิทักษ์ ผู้ควบคุม และผู้จัดการไม่อยู่หรือไม่มีประสิทธิภาพมากพอ ก็จะเกิดเหตุการณ์อาชญากรรมขึ้น ในทางกลับกันการมีผู้พิทักษ์ ผู้ควบคุม และผู้จัดการ แม้เพียงคนเดียว ก็สามารถที่จะระงับหรือยับยั้งการเกิดเหตุอาชญากรรมได้

เช่นกัน (Tillyer & Eck, ๒๐๑๐) ต่อมา Felson (๑๙๙๕) ได้พัฒนาการอธิบายให้มีความละเอียดมากขึ้น โดยกล่าวว่า ผู้ที่มีแนวโน้มจะควบคุมอาชญากรรมได้สำเร็จมากที่สุดในฐานของผู้พิทักษ์ ผู้ควบคุมและผู้จัดการแตกต่างกันออกไปตามระดับความรับผิดชอบ ซึ่ง Felson ได้อธิบายระดับของความรับผิดชอบต่อออกมาเป็น ๔ ระดับ ได้แก่

- (๑) Personal เช่น ผู้ปกครอง คนในครอบครัว และเพื่อนฝูง เป็นต้น
- (๒) Assigned เช่น ลูกจ้างที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น
- (๓) Diffuse เช่น ลูกจ้างที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบทั่วไป เป็นต้น
- (๔) General เช่น คนแปลกหน้า พลเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ควบคุม (Controller) ที่มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผู้กระทำความผิดหรือเป้าหมาย หรือสถานที่ มีแนวโน้มที่จะควบคุมและป้องกันการเกิดอาชญากรรมได้สำเร็จ ซึ่งความรับผิดชอบในลักษณะนี้จะหายไปจากเพื่อส่วนตัวไปสู่เพื่อส่วนรวม เช่น เจ้าของร้านมีแนวโน้มควบคุมและป้องกันการขโมยของในร้านได้ดีกว่าเมื่อเทียบกับคนแปลกหน้าที่มาซื้อของที่ร้านไม่บ่อยนัก หรือผู้ที่อยู่อาศัยจะมีแนวโน้มป้องกันอาชญากรรมบนทางเท้าด้วยตนเองมากกว่าในตรอกเล็กๆที่ต้องใช้เดินทางไปกลับจากที่ทำงาน เป็นต้น

วิธีวิทยาในการศึกษาตามทฤษฎีกิจกรรมประจำวันนั้น จะต้องมีการพิจารณาถึงโอกาสในการก่อเหตุอาชญากรรมในหลายระดับ เช่น ลักษณะของพื้นที่ละแวกบ้านใกล้เคียง ลักษณะของบ้านที่มีแนวโน้มจะตกเป็นเหยื่อของการลักทรัพย์ เป็นต้น ผู้วิจัยจะต้องมีวิธีการวิจัยที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความแตกต่างเหล่านี้ ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

(๑) การใช้กิจกรรมประจำวันเพื่อประเมินแนวโน้มอาชญากรรม (Using Routine Activity to Predict Crime Trends) เป็นครั้งแรกที่มีการใช้ทฤษฎีกิจกรรมประจำวันทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงแนวโน้มการเกิดขึ้นอาชญากรรมในช่วงเวลาที่ผ่านไป Cohen and Felson (๑๙๗๙) ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมประจำวันในสังคม เพื่ออธิบายว่าทำไมอัตราการเกิดอาชญากรรมในชุมชนถึงมีการเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ อันเป็นการค้นหาปัจจัยที่มีต่อการเกิดเหตุอาชญากรรม เช่น ภาวะเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่ผู้คนต่างละทิ้งบ้านของตนเองและไม่มีการปกป้องที่เหมาะสม จึงตกเป็นเป้าหมายต่อผู้ก่ออาชญากรรมที่มีการกระทำความผิดจากแรงจูงใจ เป็นต้น เพื่อเป็นการทดสอบสมมติฐานนี้ Cohen และ Felson ได้พัฒนาอัตราส่วนกิจกรรมภายในครัวเรือน เพื่อเป็นการวัดว่าบ้านหลังที่ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่มีผู้ดูแล จากสถานการณ์ที่ผู้ดูแลจะต้องเดินทางห่างออกไปจากบ้านและครอบครัว จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จะเห็นว่าอัตราการเกิดอาชญากรรมเมื่อเวลาผ่านไปได้เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากไม่มีกิจกรรมภายในบ้านและผู้กระทำความผิดก็มีแรงจูงใจที่จะมาบรรจบกันผ่านเวลาและสถานที่ อันทำให้เกิดเหตุการณ์อาชญากรรมเกิดขึ้นเช่น การลักทรัพย์ การข่มขืนโดยใช้กำลัง และการฆาตกรรม เป็นต้น

(๒) การใช้กิจกรรมประจำวันเพื่อประเมินการกระจายตัวของอาชญากรรมผ่านพื้นที่ (Using Routine Activities to Predict the Distribution of Crime Across Space) ทฤษฎีกิจกรรมประจำวันยังถูกนำมาใช้ในการอธิบายการกระจายตัวของอาชญากรรมผ่านพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป จากงานวิจัยทั่วไปในการตรวจสอบข้อมูลอาชญากรรม ซึ่งวิธีการนี้จะเป็นการตรวจสอบว่าอัตราการเกิดอาชญากรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายในสถานที่เดียวกันเมื่อเวลา

ผ่านไป (เช่นจากข้อมูลภายในสหรัฐอเมริกาในแต่ละปี เป็นต้น) หรือการตรวจสอบอัตราการเกิดอาชญากรรมมีความแตกต่างกันอย่างไรในสถานที่ต่างกันในช่วงเวลาเดียวกัน (เช่น เมืองต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาภายในปีที่กำหนด เป็นต้น) ซึ่งจะมีการใช้ทฤษฎีกิจกรรมประจำวันเข้ามาเพื่อเป็นการพัฒนาสมมติฐานที่สามารถนำไปสู่การทดสอบว่า ทำไมพื้นที่บางพื้นที่จึงมีอาชญากรรมที่สูงกว่าพื้นที่อื่นๆ ในการทเช่นนี้ จะต้องมี การตรวจสอบกิจกรรมประจำวันของกลุ่มผู้อยู่อาศัยในสถานที่ที่มีอาชญากรรมในระดับสูงกว่ามีความแตกต่างกันจากกิจกรรมประจำวันของกลุ่มผู้อยู่อาศัยในสถานที่ที่มีอาชญากรรมในระดับต่ำกว่าหรือไม่

(ก) การใช้กิจกรรมประจำวันเพื่อประเมินคาดการณ์ความแตกต่างในการตกเป็นเหยื่อ (Using Routine Activities to Predict Differences in Victimization) ทฤษฎีกิจกรรมประจำวันยังมีการนำมาใช้เพื่อค้นหาความแตกต่างในการตกเป็นเหยื่อของแต่ละบุคคล แม้ว่า Cohen and Felson (๑๙๗๙) จะมีการใช้ทฤษฎีนี้ในการอธิบายแนวโน้มของอาชญากรรมไปแล้ว แต่กลไกการอธิบายปรากฏการณ์กลับถูกมองว่าอยู่ในระดับพื้นฐาน คือ การที่เหยื่ออาชญากรรมสามารถพบเจอกับผู้กระทำความผิดโดยไม่มีผู้ดูแลหรือผู้พิทักษ์คอยปกป้อง จากสิ่งนี้ทำให้เกิดการศึกษาเพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างความเข้าใจต่อความแตกต่างกันของเหยื่อที่จะเกิดโอกาสหรือความเสี่ยงในการก่ออาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปรียบเทียบกิจกรรมประจำวันของผู้ที่ไม่ได้ตกเป็นเหยื่อกับผู้ที่ตกเป็นเหยื่อในอาชญากรรม จากการสำรวจข้อมูลตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า กิจกรรมประจำวันของแต่ละบุคคลส่งผลต่อโอกาสในการตกเป็นเหยื่อในรูปแบบต่างๆ ของพวกเขาอย่างไรรวมไปถึงอาชญากรรมต่อทรัพย์สิน (Mustaine & Tewksbury, ๑๙๙๘), อาชญากรรมรุนแรง (Sampson, ๑๙๘๗) และการสะกดรอยตาม (Fisher, Cullen, & Turner, ๒๐๐๒)

(ข) การใช้กิจกรรมประจำวันและโอกาสหลายระดับ (Routine Activities and Multilevel Opportunity) เป็นการตรวจสอบสมมติฐานทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาคที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมประจำวันแบบแยกออกจากกัน กิจกรรมประจำวันระดับมหภาคนั้นจะเป็นการอธิบายอัตราการเกิดอาชญากรรมและกิจกรรมประจำวันส่วนบุคคล เพื่อนำมาอธิบายความเสี่ยงต่อโอกาสในการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม (Sampson & Wooldredge, ๑๙๘๗; Wilcox Rountree, Land, & Miethe, ๑๙๙๔) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กิจกรรมประจำวันภายในละแวกเพื่อนบ้านที่บุคคลมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยอาจนำมาสู่ความเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่อได้ เช่น การปลดล็อคประตูบ้านไว้ อาจทำให้เกิดความเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่อ หรือการใช้ชีวิตในละแวกบ้านที่การเปิดประตูบ้านทิ้งไว้ อาจนำมาสู่การตกเป็นเหยื่อ ซึ่งหากขโมยต้องการเข้ามาในบ้านก็สามารถทำได้ง่าย เป็นต้น เพื่อตอบคำถามของการศึกษา ผู้ศึกษาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาของพื้นที่ที่มีโอกาสในการก่ออาชญากรรม ตลอดจนกิจกรรมประจำวันและลักษณะอื่นๆ ของเหยื่อที่อาจทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อ ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว ผู้ศึกษาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเทคนิคการสร้างแบบจำลองหลายระดับที่ซับซ้อนเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อผลกระทบของปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยระดับพื้นที่ได้ในเวลาเดียวกันตลอดจนขอบเขตที่ลักษณะของพื้นที่ที่อาจมีผลต่อกิจกรรมประจำวัน และอาจนำมาสู่การตกเป็นเหยื่อในที่สุด

ในการศึกษาของ Reynolds, Henson and Fisher (๒๐๑๓) แสดงให้เห็นว่า แนวโน้มของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตที่กลายเป็นเป้าหมายที่น่าสนใจของอาชญากรนั้น ขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลที่ผู้ใช้นำมาเปิดเผย ตัวอย่างสำคัญที่ผลการศึกษานี้ได้แสดงไว้ มี ๙ ประเภท คือ

๑. การใช้ชื่อเต็ม (Full name)
๒. สถานะความสัมพันธ์ (Relationship status)
๓. รสนิยมทางเพศ (Sexual orientation)
๔. ID ในโปรแกรมสนทนา (Instant Messenger ID)
๕. ที่อยู่จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail address)
๖. ที่อยู่ออนไลน์ของบริการอื่นๆ ในสื่อสังคมออนไลน์
๗. สิ่งที่น่าสนใจหรือกิจกรรมที่ชื่นชอบ
๘. รูปภาพของตนเอง
๙. วิดีโอของตัวเอง

งานศึกษาของ Choi (๒๐๑๑) และ Holt & Bossler (๒๐๐๘) แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่สุดสำหรับอาชญากรรมไซเบอร์ คือ องค์ประกอบข้อที่ ๓ เพราะบุคคลที่มีแนวโน้มของการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมกลุ่มนี้มีมากที่สุด คือ ผู้ใช้งานอุปกรณ์ ที่มีมาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยข้อมูล หรือระบบของตัวเอง หรือมีเช่นนั้น ก็มีโปรแกรมรักษาความมั่นคงปลอดภัยที่ไม่ทันสมัย หรือไม่มีประสิทธิภาพ และอาจแตกต่างไปจากอาชญากรรมประเภทอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในโลกทางกายภาพ ที่การงดทำอะไรรวมเป็นกิจวัตร ไม่ใช่การปิดโอกาสของการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมไซเบอร์ ความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อจะสูงขึ้นสำหรับคนที่มีวิถีชีวิตออนไลน์ ที่ขาดความระมัดระวังไม่ว่าจะเป็นการสนทนาใกล้ชิด ความสนิทสนม การเปิดเผยรูปภาพส่วนตัว หรือข้อมูลส่วนบุคคลให้กับคนที่รู้จักกันในโลกออนไลน์ผ่านโปรแกรมสนทนา หรือสื่อสังคมออนไลน์ หรือการโพสต์ข้อมูลส่วนตัวเหล่านี้ลงในสื่อสาธารณะ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เพราะพฤติกรรมเหล่านี้สามารถสร้างแรงจูงใจในการกระทำผิดกับอาชญากรได้ นับแต่แรงจูงใจในการล่วงละเมิด (Online Harassment) ตลอดจนถึงการติดตามออนไลน์ (Cyberstalking)

สรุป ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน เป็นทฤษฎีการก่อเหตุอาชญากรรม ซึ่งมีความแตกต่างจากทฤษฎีอาชญาวิทยาอื่นๆ โดยพื้นฐาน ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันนี้ มุ่งเน้นไปที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระตุ้นให้ผู้กระทำความผิดมีการประพฤตินทางอาชญากรรมและทางอาญาเท่านั้น เช่น สภาพทางชีววิทยา สังคมวิทยา และเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ผู้กระทำความผิดก่อเหตุอาชญากรรม ในทางกลับกัน ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันก็มุ่งไปที่สาเหตุและปัจจัยต่างๆ ผ่านพื้นที่ของเวลาและสถานที่ เพื่อค้นหาโอกาสในการก่อเหตุอาชญากรรม แม้ว่าในทางอาชญาวิทยา ไม่ได้มีการอธิบายว่า อาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรในบางพื้นที่ ในบางช่วงเวลา และในบางเป้าหมายที่เป็นบุคคล ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันไม่ได้อธิบายว่า ทำไมบางคนถึงก่ออาชญากรรมและทำไมบางคนถึงไม่ทำ สิ่งสำคัญที่ต้องสังเกตต่อทฤษฎีกิจวัตรประจำวันก็คือ เป็นทฤษฎีที่สะท้อนให้เห็นอาชญากรรมสามารถเพิ่มหรือลดลงได้ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของโอกาสที่เกิดขึ้นตามองค์ประกอบและเงื่อนไขที่ต้องมาบรรจบกันในช่วงเวลาและสถานที่เดียวกัน ความคิดที่ว่าผู้กระทำความผิดเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์อาชญากรรมต่างก็มีความหมายทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ กล่าวคือ ประการแรก

การบ่งชี้ว่าทฤษฎีที่เน้นเฉพาะปัจจัยผู้กระทำความผิดนั้น ไม่เพียงพอที่จะอธิบายรูปแบบและแนวโน้มการก่ออาชญากรรมได้ เป็นเพียงแค่การอุปทานหรือคาดคะเนของผู้กระทำความผิดที่มีแรงจูงใจในการกระทำเท่านั้น และประการที่สอง การแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการป้องกันที่มีขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น ในขณะที่ทฤษฎีอาชญาวิทยาอื่นๆ ยังคงเสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบัน เช่น สถาบันทางสังคม สถาบันทางเศรษฐกิจ หรือสถาบันทางการเมือง เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่อาจจะนำมาสู่การกระตุ้นการก่อเหตุอาชญากรรม โดยทฤษฎีกิจกรรมประจำวันบ่งชี้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับการมีเป้าหมายที่เหมาะสม สถานที่ที่เหมาะสม และการดำรงอยู่ของผู้พิทักษ์ ผู้ควบคุม และผู้จัดการที่มีความสามารถ ก็สามารถที่จะลดการเกิดอาชญากรรมได้ทันที

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับเหยื่อวิทยา สำหรับการศึกษาเรื่องเหยื่อวิทยาเป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาปัจจัยเสี่ยงที่อาจนำมาสู่การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม การวิเคราะห์ความเสี่ยงดังกล่าวจะทำให้เกิดความเข้าใจว่า ทำไมอาชญากรรมจึงเกิดขึ้นและมีวิธีการใดบ้างที่จะยับยั้งและป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมขึ้น และสำหรับผู้ตกเป็นเหยื่อ การศึกษาเรื่องเหยื่อวิทยาจะเป็นการมุ่งเน้นไปที่เหยื่อความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ของเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำความผิด ผ่านการศึกษาของนักคิดอาชญาวิทยาในช่วงเริ่มต้นและผ่านการศึกษาทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม เพื่อเป็นการพิจารณาความเสี่ยงและโอกาสที่จะเกิดอาชญากรรมหรือการตกเป็นเป้าหมายการก่อเหตุอาชญากรรมในมุมมองที่ต่างกัน โดยที่บางทฤษฎีเน้นไปที่การค้นหาและทำความเข้าใจบทบาทของเหยื่อในการเกิดอาชญากรรม บางทฤษฎีก็เป็นการตรวจสอบการเกิดขึ้นของอาชญากรรมในสังคม ทั้งหมดนี้ก็เพื่อมุ่งไปสู่การศึกษาและเรียนรู้ว่าจะมีปัจจัยใดบ้างที่จะทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ลดโอกาสและความเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมมากขึ้น

ในการศึกษาคำนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีรูปแบบของวิถีชีวิต (Live Style Theory) และทฤษฎีกิจกรรมประจำวัน (Routine Activity Theory) รวมถึงองค์ประกอบสามประการที่ทำให้เกิดเหตุอาชญากรรม มาบูรณาการในการอธิบายถึงการตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงทางไซเบอร์ ทฤษฎีกิจกรรมประจำวัน (Routine Activity Theory) อธิบายถึงในทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม ตั้งแต่การดำเนินกิจกรรมที่เป็นปกติของเหยื่อโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อ่อนแอต่อการป้องกันการเกิดอาชญากรรม ทำให้อาชญากรรมมีแรงดึงดูดใจในการก่ออาชญากรรม ความอ่อนแอของเหยื่อผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ทำให้การป้องกันดูแลตนเองทำได้ยาก จึงต้องมีผู้พิทักษ์ โดยผู้พิทักษ์ต้องมีในระดับครอบครัว ในองค์กร และในสังคม แต่เมื่อผู้พิทักษ์อ่อนแอ หรือขาดแคลนผู้พิทักษ์ โอกาสในการเกิดอาชญากรรมจึงเกิดขึ้นได้ง่าย ในงานวิจัยนี้ผู้พิทักษ์แทนด้วยบุคคลในครอบครัว เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำหน้าที่สืบสวนสอบสวนจับกุม และรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อดำเนินคดี และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน โดยอาจกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุที่ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงทางไซเบอร์ อาจเกิดจากกิจกรรมประจำวันในการดำรงชีวิต เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอาชญากรรม โดยมีพฤติกรรมที่อาจขาดความสามารถในการดูแลทรัพย์สินเงินทอง เมื่อถูกหลอกลวงทางไซเบอร์แล้ว ทำให้เกิดความหลงเชื่อ และตกเป็นเหยื่อของอาชญากรหรือผู้หลอกลวง รวมทั้งผู้สูงอายุที่ตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงทางไซเบอร์ อาจเกิดจากความโลภ ความกลัว หรือความหลงรักจากการถูกหลอกลวง เนื่องจากผู้หลอกลวงที่

กระทำผิดเห็นว่าได้รับค่าตอบแทนจำนวนมากจากการที่กระทำผิด ซึ่งมีเป้าหมายที่เหยื่อซึ่งมีกิจกรรมประจำวันนี้อาจขาดการดูแลป้องกัน หรือปกป้องทรัพย์สินเงินทองที่เหมาะสม

๕.๓ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

๕.๓.๑ ความหมายของผู้สูงอายุ

คำที่ใช้เรียกบุคคลว่า ชราหรือสูงอายุนั้น โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้เรียกแทนบุคคลที่มีอายุมาก ผมหงอก หน้าตาเหี่ยวเฉา การเคลื่อนไหวเชื่องช้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๒: ๓๔๗) ให้ความหมายของคำว่าชราว่าแก่ด้วย อายุชารุดทรุดโทรมแต่คำนี้ไม่เป็นที่นิยมเพราะก่อให้เกิดความหดหู่ใจ และท้อแท้สิ้นหวัง ทั้งนี้จากผลการประชุมของคณะผู้อาวุโส โดย พล.ต.ต.หลวงอรรถสิทธิสุนทร เป็นประธานได้กำหนดคำให้เรียกว่า ผู้สูงอายุแทน ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ซึ่งคำนี้เป็นคำที่มีความหมายยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพกว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์มากกว่า

จากการประชุมวิชาการด้านผู้สูงอายุขององค์การสหประชาชาติในองค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ United Nation Conference on Aging ใช้คำว่า “Older Person” สำหรับเรียกผู้สูงอายุ และได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป โดยพิจารณาจากกระบวนการทางชีววิทยาที่เป็นช่วงสุดท้ายของวัฏจักรชีวิตของคนเรา โดยเฉพาะในระยะ ๑ ใน ๓ หรือ ๑ ใน ๔ ของช่วงอายุของคนเรา จะมีความสูญเสียทางจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมมากที่สุด (United Nation ,๑๙๙๕ : ๒-๓)

องค์การอนามัยโลก (The World Health Organization : WHO) ใช้คำว่า “elderly” สำหรับเรียกผู้สูงอายุ และได้รับความหมายว่า ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับความหมายขององค์การสหประชาชาติ และได้แบ่งช่วงของผู้สูงอายุออกเป็น ๓ ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงที่หนึ่ง เรียกว่า “The elderly” เป็นช่วงอายุระหว่าง ๖๐-๗๕ ปี ช่วงที่สอง เรียกว่า “The old” หมายถึงช่วงอายุระหว่าง ๗๖-๙๐ ปีและช่วงสุดท้าย เรียกว่า “The very old” หมายถึงช่วงอายุตั้งแต่ ๙๐ ปีขึ้นไป (Cavanaugh, ๑๙๙๗ อ้างถึงใน ธราธร ดวงแก้ว และหิรัญญา เดชอุดม: ๑๑)

Murry & Zentner. ๑๙๘๕. (อ้างถึงในธราธร ดวงแก้วและหิรัญญา เดชอุดม: ๑๑) อธิบายว่า ผู้สูงอายุหรือวัยสูงอายุ เป็นภาวะของการมีอายุสูงขึ้นหรือแก่มากขึ้น โดยพิจารณาตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป และถือว่าวัยนี้เป็นวัยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของวัยผู้ใหญ่ ซึ่งอาจจะมีอาการอ่อนแอของร่างกายและจิตใจ ตลอดจนการเจ็บป่วยหรือความพิการร่วมด้วย

เจมส์และเรนเนอร์ (อ้างถึงใน เพ็ญผกา กาญจนนภาส ๒๕๔๑:๑๑) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุ ว่า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาในสิ่งมีชีวิตและได้แบ่งระดับของความสูงอายุออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสูงอายุตามวัย (Chronological aging) หมายถึง การสูงอายุตามปีปฏิทินโดยนับจากปีที่เกิดเป็นต้นไป

๒. การสูงอายุตามสภาพร่างกาย (Biological aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและกระบวนการหน้าที่ที่ปรากฏขณะที่มีอายุเพิ่มขึ้น

๓. การสูงอายุตามสภาพจิตใจ (Psychological aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของการรับรู้ แนวความคิด ความจำ การเรียนรู้ เซวอนปัญญาและลักษณะที่ปรากฏในระยะต่างๆของแต่ละคนที่มีอายุเพิ่มขึ้น

๔. การสูงอายุตามสภาพสังคม (Sociological aging) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ สถานภาพของบุคคลในระบบสังคม เช่น ครอบครัว หน้าที่การงาน รวมถึงความสำคัญในฐานะผู้ที่มีประสบการณ์

ความสูงอายุ (Aging) หมายถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายในช่วงอายุของมนุษย์ และดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนสิ้นสุดอายุขัยของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ ประเทศไทยกำหนดให้บุคคลที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ถือเป็นผู้สูงอายุ และถือเป็นเกณฑ์ที่ใช้สำหรับในการปลดเกษียณอายุราชการด้วย ความสูงอายุเมื่อเกิดกับผู้ใดจะมีลักษณะดังนี้ (เสาวลักษณ์ แย้มตรี ชุมพล พลนรา และอานนท์ แย้มตรี, ๒๕๔๒: ๔)

๑. ผิวหนังเหี่ยวย่น ผมหงอก ฟันโยก ผู้หญิงหมดประจำเดือน และมีความเสื่อมโทรมปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

๒. มีความรู้สึกเรื้อรังแรงอ่อนลง เหนื่อยง่าย มองภาพไม่ชัด หูตึง รับรส กลืนน้อยลง ความจำเสื่อม เรียนรู้สิ่งใหม่ได้ช้า ขาดความคล่องแคล่ว การทำงานลดลง เจ็บป่วยง่าย

๓. ขาดความมั่นใจในตนเอง วิดกกังวลง่าย หงอยเหงา ใจน้อย บางครั้งซึมเศร้า แยกตัวหรือบางคนอาจพูดมาก เพ้อเจ้อ

สุรกุล เจนอบรม (๒๕๔๑: ๖-๗) ได้กำหนดการเป็นบุคคลสูงอายุไว้ว่าบุคคลผู้จะเข้าข่ายเป็นผู้สูงอายุ มีเกณฑ์ในการพิจารณาแตกต่างกันโดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) จากจำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริงตามปฏิทินโดยไม่นำเอาปัจจัยอื่นมารวมพิจารณาด้วย

๒. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย (Physiological Aging หรือ Biological Aging) กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้จะเพิ่มขึ้นตามอายุขัยในแต่ละปี

๓. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ (Psychological Aging) จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ สติปัญญา การรับรู้และเรียนรู้ที่ถดถอยลง

๔. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากบทบาททางสังคม (Sociological Aging) จากบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล ตลอดจนความรับผิดชอบในการทำงานลดลง

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (๒๕๔๔: ๑๐ - ๑๑) ได้เสนอข้อคิดเห็น ของ บาร์โร และสมิธ (Barrow and Smith) ว่า เป็นการยากที่จะกำหนดว่าผู้ใดชราภาพหรือสูงอายุ แต่สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ

๑. ประเพณีนิยม (Tradition) เป็นการกำหนดผู้สูงอายุ โดยยึดตามเกณฑ์อายุที่ออกจากงานเช่น ประเทศไทยกำหนดอายุวัยเกษียณอายุ เมื่ออายุครบ ๖๐ ปี แต่ประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดอายุ ๖๕ ปี เป็นต้น

๒. การปฏิบัติหน้าที่ทางร่างกาย (Body Functioning) เป็นการกำหนดโดยยึดตามเกณฑ์ทางสรีรวิทยาหรือทางกายภาพ บุคคลจะมีการเสื่อมสลายทางสรีรวิทยาที่แตกต่างกันในวัยสูงอายุอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย จะทำงานน้อยลงซึ่งแตกต่างกันในแต่ละบุคคล บางคนอายุ ๕๐ ปี ฟันอาจจะหลุดทั้งปากแต่บางคนอายุถึง ๘๐ ปี ฟันจึงจะเริ่มหลุด เป็นต้น

๓. การปฏิบัติหน้าที่ทางด้านจิตใจ (Mental Functioning) เป็นการกำหนดตามเกณฑ์ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ การจำ การเรียนรู้ และความเชื่อมทางด้านจิตใจ สิ่งที่พบมากที่สุดกับผู้สูงอายุคือ ความจำเริ่มเสื่อม ขาดแรงจูงใจซึ่งไม่ได้หมายความว่าบุคคลผู้สูงอายุทุกคนจะมีสภาพเช่นนี้

๔. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self - Concept) เป็นการกำหนดโดยยึดความคิดที่ผู้สูงอายุมองตนเอง เพราะโดยปกติผู้สูงอายุมักจะเกิดความคิดว่า “ตนเองแก่ อายุมากแล้ว” และส่งผลต่อบุคลิกภาพทางกาย ความรู้สึกทางด้านจิตใจ และการดำเนินชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามแนวความคิดที่ผู้สูงอายุนั้น ๆ ได้กำหนดขึ้น

๕. ความสามารถในการประกอบอาชีพ (Occupation) เป็นการกำหนดโดยยึดความสามารถในการประกอบอาชีพโดยใช้แนวความคิด จากการเสื่อมถอยของสภาพทางร่างกาย และจิตใจ คนทั่วไปจึงกำหนดว่าวัยสูงอายุเป็นวัยที่ต้องพักผ่อน หยุดการประกอบอาชีพ ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ จึงหมายถึงบุคคลที่มีวัยเกินกว่าวัยที่จะอยู่ในกำลังแรงงาน

๖. ความกดดันทางอารมณ์และความเจ็บป่วย (Coping with Stress and Illness) เป็นการกำหนดโดยยึดตามสภาพร่างกาย และจิตใจ ผู้สูงอายุจะเผชิญกับสภาพโรคร้ายไข้เจ็บอยู่เสมอ เพราะสภาพทางร่างกายและอวัยวะต่าง ๆ เริ่มเสื่อมลง นอกจากนี้ ยังอาจเผชิญกับปัญหาทางด้านสังคมอื่น ๆ ทำให้เกิดความกดดันทางอารมณ์เพิ่มขึ้นอีก ส่วนมากมักพบกับผู้มีอายุระหว่าง ๖๐ - ๖๕ ปีขึ้นไป

สรุปแล้วผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ที่มีการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย และจิตใจไปในทางที่เสื่อมลง มีบทบาททางสังคมและกิจกรรมทางอาชีพที่ลดลง

๕.๓.๒ การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านสรีระ ด้านจิตใจ และด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สามารถสรุป (โกศล วงศ์สวรรค์, สุธิลา ตูลยะเสถียร, และสถิต วงศ์สวรรค์, ๒๕๔๔; เพื่อนช่วยจำ, ๒๕๕๑; จินตนา สงค์ประเสริฐ, ๒๕๓๘) ได้ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ที่เกิดขึ้นในระบบหน้าที่ของร่างกาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะและระบบต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ มีดังนี้

๑) ระบบผิวหนัง ผิวหนังบางลง เซลล์ผิวหนังมีจำนวนน้อยลง เซลล์ที่เหลืออยู่เจริญช้าลง ทำให้การหายใจของแผลช้าลง การทำงานของตัวรับการกระตุ้นที่ผิวหนังและการไหลเวียนโลหิตส่วน

ปลายลดลง จึงทำให้เกิดแผลและอุบัติเหตุที่ผิวหนังได้ง่าย ผิวหนังขาดการตั้งตัว ไขมันใต้ผิวหนังลดลง ที่บริเวณใบหน้าและหลังมือ แต่เพิ่มขึ้นบริเวณหน้าท้องและต้นขา รวมทั้งการกดทับเส้นเลือดฝอยใต้ผิวหนังจะหนา การซึมผ่านของออกซิเจน อาหารเข้าสู่เซลล์เนื้อเยื่อต่ำ ความแข็งแรงของผิวหนังลดลง ผมและขนมีจำนวนน้อยลงเมลา닌ซึ่งผลิตจากเซลล์สร้างสีของผมลดลง ทำให้ผมและขนทั่วไปสีจางลงกลายเป็นสีเทาหรือสีเทา เส้นผมร่วงและแห้งง่าย เนื่องจากการไหลเวียนโลหิตบริเวณศีรษะลดลง (Squire)

๒) ระบบกล้ามเนื้อและกระดูก จำนวนและขนาดเส้นใยของกล้ามเนื้อลดลง มีเนื้อเยื่อเกี่ยวพันเข้ามาแทนที่มากขึ้น มีผลทำให้ความแข็งแรงและความว่องไวในการเคลื่อนที่ของร่างกายลดลง ประสิทธิภาพการทำงานของเอนไซม์ในกล้ามเนื้อลดลง เซลล์กระดูกลดลง แคลเซียมสลายออกจากกระดูกมากขึ้นและไปเกาะบริเวณกระดูกอ่อน เช่น ชายโครง ทำให้การเคลื่อนไหวของทรงอกลดลง ทำให้กระดูกผู้สูงอายุเปราะและหักง่าย แม้ว่าจะไม่ได้รับอุบัติเหตุ ความยาวของกระดูกสันหลังลดลงและค้อมมากขึ้น เพราะฮอร์โมนกระดูกบางลง ทำให้เกิดหลังค่อมและเอียงมากขึ้น ความสูงลดลง ๒ นิ้วจากอายุ ๒๐-๓๐ ปี (๑.๒ เซนติเมตร ทุก ๒๐ ปี) ความยาวของกระดูกยาวคงที่ แต่ภายในจะกลวงมากขึ้น การทรงตัวไม่ดี ไม่กระฉับกระเฉง ความสามารถในการดูแลตนเองและการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันจึงลดลง กระดูกอ่อนบริเวณข้อต่อต่าง ๆ เสื่อมมากขึ้นตามอายุ น้ำไขข้อลดลง เป็นสาเหตุทำให้กระดูกเคลื่อนที่มาสัมผัสกัน เกิดข้ออักเสบและติดเชื้อง่าย

๓) ระบบหัวใจและหลอดเลือด ในกล้ามเนื้อหัวใจฝ่อลีบ มีเนื้อเยื่อพังผืดไขมัน และสารไลโปฟูสซิน มาสะสมภายในเซลล์มากขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ลิ้นหัวใจแข็งและหนาขึ้น มีแคลเซียมมาเกาะมากขึ้น ทำให้การปิดเปิดของลิ้นหัวใจไม่ดี เกิดภาวะลิ้นหัวใจรั่วและตีบได้ ผนังหลอดเลือดหนาและมีความยืดหยุ่นน้อยลงเพราะมีเส้นใยคอลลาเจนมากขึ้น เกิดภาวะหลอดเลือดแดงแข็งตัว ความแรงของชีพจรลดลง กล้ามเนื้อหัวใจทำงานเพิ่มขึ้น และต้องการออกซิเจนเพิ่มขึ้น

๔) ระบบทางเดินหายใจ หลอดลมและหลอดลมมีขนาดใหญ่ขึ้น ความยืดหยุ่นของเนื้อเยื่อปอดลดลงเพราะมีเส้นใยอีลาสตินลดลง ความแข็งแรงและการหดตัวของกล้ามเนื้อที่ช่วยในการหายใจเข้าออกลดลง เนื้อหุ้มปอดแห้งทึบ ทำให้ปอดขยายและหดตัวได้น้อยลง การระบายอากาศหายใจลดลง ถุงลมมีจำนวนลดลง ถุงลมที่เหลือจะมีขนาดใหญ่ขึ้น ผนังถุงลมแตกง่าย เกิดโรคถุงลมโป่งพองง่าย หลอดลมแข็งขาดความยืดหยุ่น ทำให้หายใจหอบเหนื่อยได้ง่าย

๕) ระบบทางเดินอาหาร การผลิตเอนไซม์ และลดลง ๑ ใน ๓ ทำให้การย่อยแบ่งและน้ำตาลในปากลดลง ความรู้สึกหิวอาหารน้อยลงเนื่องจากการเคลื่อนไหวของกระเพาะอาหารลดลง การผลิตน้ำย่อย กรดเกลือและเอนไซม์ต่าง ๆ ในกระเพาะอาหารลดลง การดูดซึมแคลเซียมและธาตุเหล็ก วิตามินบี ๒ ลดลง ผู้สูงอายุเกิดโรคกระดูกผุและโลหิตจางได้ง่าย การเคลื่อนไหวของลำไส้เล็กและลำไส้ใหญ่ลดลง ประกอบกับการหดตัวของกล้ามเนื้อหน้าท้องลดลง และผู้สูงอายุชอบรับประทานอาหารอ่อน ย่อยง่ายที่ไม่มีกาก จึงเป็นเหตุให้เกิดภาวะท้องผูก ทำให้เบื่อบริเวณท้องอืดง่าย ตับมีความสามารถในการทำลายพิษลดลง จึงเกิดพิษของยาได้ง่ายในผู้สูงอายุ ปริมาณน้ำดีลดลง รวมทั้งมีความหนืดเพิ่มขึ้นตามอายุ มีผลทำให้เกิดนิ่วในถุงน้ำดีได้ง่าย ตับอ่อนทำหน้าที่เสื่อมลง ผลิตอินซูลินได้น้อย และ ที่ผลิตมานั้น มีประสิทธิภาพในการนำน้ำตาลเข้าสู่เนื้อเยื่อต่ำ ทำให้น้ำตาลที่เหลือถูกสะสม

เป็นไขมันส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจะคงอยู่ในกระแสเลือด และมีบางส่วนเท่านั้นที่ถูกขับออก ผู้สูงอายุจึงเป็นเบาหวานอย่างอ่อนได้ หรือมีแนวโน้มที่จะเป็นเบาหวานได้ง่ายกว่าวัยหนุ่ม – สาว

๖) ระบบทางเดินปัสสาวะ อัตราการกรองของไตลดลง ทำให้การดูดกลับของสารต่าง ๆ น้อยลง ทำให้ปัสสาวะเจือจางมากขึ้น ความถ่วงจำเพาะของปัสสาวะลดลงทำให้การถ่ายปัสสาวะไม่ดี กล้ามเนื้อกระเพาะปัสสาวะอ่อนกำลังลง จึงมีปัสสาวะตกค้างอยู่มากมายหลังถ่ายปัสสาวะแต่ละครั้งมีผลทำให้ผู้สูงอายุปัสสาวะบ่อย นอกจากนี้ผู้สูงอายุชายมีต่อมลูกหมากโต ทำให้ปัสสาวะได้ลำบาก ผู้หญิงกลั้นปัสสาวะไม่อยู่ เพราะกล้ามเนื้ออุ้งเชิงกรานหย่อน โดยเฉพาะในหญิงที่คลอดบุตรมาแล้วหลายคน

๗) ระบบสืบพันธุ์ ผู้สูงอายุชายลูกอัณฑะเหี่ยวเล็กลงและผลิตเชื้ออสุจิได้น้อยลง ขนาดและรูปร่างของเชื้ออสุจิเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการผสมกับไข่น้อยลง ความหนืดของน้ำเชื้อลดลง ไขมันบริเวณใต้ผิวหนังและขนลดลง ผู้สูงอายุหญิงรังไข่จะฝ่อเล็ก มดลูกมีขนาดเล็กลง เยื่อบุภายในมดลูกบางลง มีเนื้อพังผืดมากขึ้น ปากมดลูกเหี่ยวและมีขนาดเล็กลง รอยย่นและความยืดหยุ่นทางช่องคลอดเล็กน้อย ทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บในระหว่างร่วมเพศและความรู้สึกทางเพศลดลง ช่องคลอดสีขาวยืด เพราะมีเลือดมาเลี้ยงน้อยลง ภายในช่องคลอดมีความเป็นด่างมากขึ้น ทำให้เกิดการอักเสบและติดเชื้อได้ง่าย

๘) ระบบต่อมไร้ท่อ น้ำหนักของต่อมใต้สมองลดลง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ มีเนื้อเยื่อเกี่ยวพันเข้ามาแทนที่มากขึ้น การไหลเวียนเลือดที่ต่อมใต้สมองลดลง การผลิตฮอร์โมนรังไข่เพิ่มขึ้นในผู้หญิง แต่คงที่และเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ ในผู้ชาย ส่วนการผลิตฮอร์โมนอื่นอาจคงที่หรือลดลง

๙) ระบบประสาทและประสาทสัมผัส ประสิทธิภาพการทำงานทางสมองและประสาทอัตโนมัติลดลง ความเร็วในการส่งสัญญาณประสาทลดลง ทำให้ความไวและความรู้สึกตอบสนองต่อบุญกิริยาต่าง ๆ ลดลง การเคลื่อนไหวและความคิด เชื่องช้า บางครั้งอวัยวะที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทำงานได้ไม่สัมพันธ์กัน อาจทำให้เกิดอันตรายและอุบัติเหตุได้ง่าย ความจำเสื่อม โดยเฉพาะความจำเรื่องราวใหม่ แต่สามารถจำเรื่องราวเก่า ๆ ในอดีตได้ดี โดยความจำเสื่อมจะเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยในช่วงอายุ ๖๐-๗๐ ปีและค่อย ๆ เพิ่มขึ้นตามอายุ การเรียนรู้และความจำ ผู้สูงอายุจะมีปัญหาเกี่ยวกับความจำ เมื่ออายุ ๗๐ ปีขึ้นไป โดยความจำประกอบด้วยความจำในอดีต (Remote memory) คือความจำเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา ความจำในเรื่องปัจจุบัน (Recent Memory) เป็นความจำในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เรื่องราว ประสบการณ์ หรือข้อมูลที่ได้รับในรอบ ๒๔ ชั่วโมง ความจำเฉพาะหน้า (Immediate Memory) เป็นการจดจำเรื่องที่เกิดขึ้นในทันที ช่วงระยะเวลาอันสั้น (ตัวเลข ๕ - ๗ หลัก) ความสามารถในการเรียนรู้เรื่องใหม่ ๆ ลดลงต้องอาศัยเวลานานในการเรียนรู้ สามารถทำงานที่มีประสบการณ์มาแล้วได้ดี ความกระตือรือร้นลดลง แบบแผนการนอนเปลี่ยนแปลง เวลานอนน้อยลง เวลาตื่นมากขึ้น รุ่มาตาเล็กลง ปฏิกริยาตอบสนองทางม่านตาต่อแสงลดลง ทำให้การปรับตัวสำหรับการมองเห็นในสถานที่ต่าง ๆ ไม่ดี ความไวในการมองตามภาพลดลง ความสามารถในการเทียบสีลดลง ทำให้แยกสีที่คล้ายกันได้ยากขึ้น การผลิตน้ำตาลดลง ทำให้ตาแห้งและเกิดการระคายเคืองต่อเยื่อตาได้ง่าย การได้ยินลดลง มีอาการหูตึงมากขึ้น ระดับเสียงสูงจะสูญเสียการได้ยินมากกว่าระดับเสียงต่ำ จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุเป็นคนแยกตัว ช่างสงสัยและวาดระแวงในสิ่งต่าง ๆ การรับกลิ่นไม่ดี เพราะมีการเสื่อมของเยื่อบุโพรงจมูกและกระเปาะรับกลิ่นในสมอง ทำให้ผู้สูงอายุไม่

สามารถรับกลิ่นที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ เช่น กลิ่นก๊าซรั่ว กลิ่นไฟไหม้ การรับรสของกลิ่นเสียไป เนื่องจากต่อมรับรสมีจำนวนลดลง โดยเฉพาะต่อมรับรสหวาน จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุรับประทานอาหารรสจัดมากขึ้น หรือรับประทานอาหารไม่อร่อย เกิดภาวะเบื่ออาหาร การรับความรู้สึกสัมผัสต่อสิ่งต่าง ๆ ลดลง การรับความรู้สึกเจ็บปวด ทั้งภายในและภายนอกร่างกายลดลง ทำให้ผู้สูงอายุเกิดอันตรายได้ง่ายโดยไม่มีการเตือน

เมื่อสภาพร่างกายเสื่อมโทรมลง ทำให้ผู้สูงอายุที่แข็งแรงมาตลอดมีโอกาสเป็นโรคต่าง ๆ ได้มากขึ้นกว่าผู้ที่มีอายุน้อย เช่น โรคปอดบวม ปอดอักเสบ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด ความผิดปกติของหลอดเลือดในสมอง โรคกระดูกพรุน เป็นต้น นอกจากนี้ เนื่องจากความเสื่อมของการมองเห็น การได้ยิน และการเคลื่อนไหวที่ไม่สัมพันธ์กัน ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย และอุบัติเหตุเพียงเล็กน้อยก็อาจไปทำให้เกิดอันตรายแก่กระดูก หลอดเลือด หรือเส้นประสาททำให้เกิดความพิการติดตามมาอีกด้วย ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยมักจะมีหลายโรค (Multiple Pathology and Diseases) และมีการแสดงของโรคที่แตกต่างจากที่พบในผู้ป่วยวัยผู้ใหญ่ทั่วไป เช่น เป็นปอดบวม แต่อาการและอาการแสดงของปอดไม่ชัดเจน กลับมีอาการซึม สับสน (สุทธิชัย จิตพันธ์กุล, ๒๕๓๕) เมื่อมีหลายโรคก็มักจะได้ยาพร้อม ๆ กันหลายชนิด ทำให้ร่างกายได้รับผลจากฤทธิ์ข้างเคียงของยาต่าง ๆ เข้าไปอีกนอกจากนั้นเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วย หรือกระดูก กล้ามเนื้อได้รับอันตราย ก็จะฟื้นตัวและหายช้าเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและอารมณ์ มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและสังคม การแสดงพฤติกรรมที่แสดงออกของสภาพอารมณ์และจิตใจของผู้สูงอายุนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์และลักษณะพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิตและบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล โดยทั่วไปแล้วสภาพความเสื่อมทางอารมณ์และจิตใจ มักจะเกิดควบคู่กันกับการเปลี่ยนแปลงหรือความเสื่อมทางด้านร่างกายประกอบกับการต้องสูญเสียบทบาท ตำแหน่งหรือหน้าที่ทางสังคม เช่น การเกษียณอายุหรือการเคยเป็นผู้เป็นที่พึ่งของลูกหลาน ก็ต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นผู้พึ่งพาลูกหลานแทน การต้องสูญเสียสิ่งที่รักหรือบุคคลอันเป็นที่รัก รวมถึงการขาดการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว หรือทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง จึงทำให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ (เดิมศักดิ์ คทวนิช, ๒๕๕๐) ประกอบกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ได้แก่ ความจำ ความรู้ ปัญญา การเรียนรู้ บุคลิกภาพ และความเจ็บเหงาเดียวดาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ความจำ ความจำเสื่อมถอยลงเป็นปรากฏการณ์เบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่วัยสูงอายุ ความจำต่อสิ่งใหม่ ๆ มีน้อย กระบวนการจำมีเพียงระยะสั้น มักลืมเหตุการณ์ปัจจุบันหรือเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ง่าย แต่พบว่าจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดี การมีชีวิตอยู่กับอดีตและความหลังเป็นสิ่งปกติวิสัยในผู้สูงอายุ

เขาวนปัญญา ความรวดเร็วของการใช้ความคิดลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ความแม่นยำยังคงมีเท่า ๆ กับคนหนุ่มสาว ถ้าให้เวลามากขึ้นผู้สูงอายุสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นหรือใช้วิจรรณญาณได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องอาศัยความสุ่ม จากประสบการณ์และความรู้อันได้รับการสะสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ส่วนความสามารถในการคำนวณวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ อาจลดลง แต่ความรู้สึกทั่วไปและที่เกี่ยวกับภาษา ยังคงมีอยู่กระทั่งในบั้นปลายของชีวิต

การเรียนรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความทรงจำ ซึ่งมักจะลดน้อยลงในวัยชรา การรับรู้และการเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ในบริบทของชีวิตที่มีความซับซ้อนจะเรียนรู้ได้ยาก เช่น เทคโนโลยีใหม่ๆทางด้านสารสนเทศ และการขาดแรงจูงใจจะมีผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ในระยะนี้

บุคลิกภาพ ลักษณะและรูปแบบที่เป็นมาแต่ดั้งเดิมของคุณลักษณะทางบุคลิกภาพจะยังคงไว้แต่ลักษณะเด่นเฉพาะและจะแสดงออกมาในวัยสูงอายุตามอิทธิพลหรือข้อจำกัดทางกายและจิตใจ

ภาวะเหงา เป็นภาวะที่แสดงถึงการขาดการสนองตอบโต้ทางอารมณ์ จากการศึกษาพบว่า ในวัยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ ๔๒ เป็นหม้าย ฉะนั้นวัยนี้จะต้องพบกับการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ในช่วงชีวิต คือการสูญเสียคู่สมรส ซึ่งจะสร้างความกระเทือนใจได้สูงมาก การอยู่อย่างโดดเดี่ยวขาดคู่คิด จะทำให้จิตใจหดหู่ รวมทั้งเพื่อนฝูงในวัยเดียวกันก็ได้ล้มหายตายจากไปบ้างแล้ว ที่เหลืออยู่ก็อาจจะขาดการติดต่อเนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวยในการเดินทาง จึงต้องอยู่อย่างเหงาหงอยก่อให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ในชีวิต มีอารมณ์ฉุนเฉียว โกรธง่าย สิ้นหวังและอาจเป็นสาเหตุทำให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกายยิ่งอ่อนล้าลงได้อีก

ความรู้สึกไม่มั่นใจ ขาดเสถียรภาพทางจิตใจ (Insecure) ภาวะไม่มีเสถียรภาพทางจิตใจ เกิดจากการที่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านเศรษฐกิจ ด้านความคุ้มครอง ให้ปลอดภัย ทำให้ผู้สูงอายุหงุดหงิดง่าย โมโหง่าย สะเทือนใจง่าย ด้วยเรื่องเล็กน้อยๆ ทำให้กลายเป็นคนหมุมหมิม ใจน้อย ฉุนเฉียว โกรธง่าย และขุ่นวายในกิจการของผู้อื่น เป็นสาเหตุนำไปสู่การขัดแย้งกับลูกหลานหรือผู้ดูแลได้

ความรู้สึกกลัวตาย ความกลัวตายทำให้ผู้สูงอายุกังวลกับความเจ็บป่วยเล็กน้อย ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้น จึงมักจะต้องพบแพทย์บ่อย ๆ เพราะความกลัวตายนี้ทำให้ผู้สูงอายุหาโรคภัยไข้เจ็บใส่ตนเอง จนบางครั้งลูกหลานอาจขุ่นเคืองและรำคาญได้

ความรู้สึกหมดหวัง สิ้นหวัง (Helplessness and Hopelessness) เนื่องจากความเสื่อมของสมรรถภาพ ทางด้านร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุอาจมีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นประโยชน์ให้แก่ลูกหลาน ให้แก่สังคม อาจกระทำตนให้เป็นประโยชน์ แต่ถูกจำกัดด้วยความเสื่อมถอยทางร่างกาย และจิตใจที่ผู้สูงอายุไม่อาจจะยับยั้งได้ ความรู้สึกหมดหวัง ทำให้เกิด ความรู้สึกโกรธตนเอง อาจกลายเป็นภาวะเศร้าได้ในที่สุด

ผู้สูงอายุที่ปรับตัวไม่ได้ อาจเกิดปัญหาทางจิตตามมา ซึ่งปัญหาทางจิตในผู้สูงอายุที่พบได้บ่อยคือ ซึมเศร้า ซึ่งอาการซึมเศร้านี้ อาจเกิดเนื่องจากภาวะทางจิตโดยตรง หรืออาจเกิดเนื่องจากการมีพยาธิสภาพที่สมอง หรือเซลล์สมองเสื่อมร่วมด้วยก็ได้ นอกจากภาวะซึมเศร้าแล้ว โรคอารมณ์แปรปรวนชนิดคลั่ง (Mania และ Bipolar Disorder) ก็พบได้ แต่มักจะมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากผลข้างเคียงของยาบางชนิด หรือเป็นผู้ที่ปัญหาทางด้านอารมณ์มาก่อน แล้วนอกจากนี้การที่ประสาทการรับรู้ของผู้สูงอายุเสื่อม ประกอบกับความไม่สมดุลทางอารมณ์ก็ทำให้เกิดโรคจิตหวาดระแวงได้

โดยสรุปแล้วการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจของผู้สูงอายุ มีผลเกี่ยวเนื่องจากความเสื่อมทางกาย ความสามารถในการปรับตัวปรับใจต่อการเปลี่ยนแปลงและการสูญเสียหรือเหตุการณ์ร้าย ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ตลอดจนภาวะทางเศรษฐกิจ ครอบครัว และสิ่งแวดล้อม

๓. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม สังคมของมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเหล่านี้เป็นความต้องการทางสังคม ในผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุต้องการ การยอมรับจากสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่ม ในครอบครัวและในสังคม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเกิดขึ้น ความสามารถในการทำกิจกรรมซ้าลง เนื่องจากความเสื่อมของร่างกายจึงทำให้ผู้สูงอายุถูกจำกัดหรือลดความสำคัญทางสังคม โดยสังคมของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเหลือแค่เพียงครอบครัวและเพื่อนร่วมงานที่มีความสนใจและค่านิยมคล้าย ๆ กัน เท่านั้น พฤติกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ จะเน้นความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ได้แก่ คู่ครอง บุตร-หลาน ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทในครอบครัว จากเป็นผู้นำ หรือหัวหน้าครอบครัว ก็เปลี่ยนมาเป็นที่ปรึกษาของบุตรหลานแทน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่มีผลต่อผู้สูงอายุ ดังนี้

๑) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและความผูกพันภายในครอบครัว สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมยุคอุตสาหกรรม เกิดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มผู้ใช้แรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง ทั้งผู้สูงอายุไว้ที่บ้าน ผู้สูงอายุที่เคยใช้ชีวิตที่อบอุ่นในอดีตกับลูกหลาน ต้องประสบกับปัญหาในการปรับตัว ให้กับสังคมสมัยใหม่ มีการใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังมากขึ้น ก่อให้เกิดความวิตกกังวล หดหู่ น้อยใจ ว่าเหวและปัญหาสุขภาพจิตตามมา

๒) การสูญเสียบุคคลที่มีความหมายต่อตนเอง วัยผู้สูงอายุ เป็นวัยที่ได้รับการกระทบกระเทือนใจอยู่เสมอ จากการสูญเสียบุคคลใกล้ชิด เช่น คู่ชีวิต ญาติสนิท เพื่อนสนิท ซึ่งการสูญเสียคู่ชีวิตนับเป็นการสูญเสียที่กระทบต่อความรู้สึกของผู้สูงอายุมากที่สุด (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ ศักดิ์, ๒๕๔๓)

๓) การปลดเกษียณหรือออกจากงาน การปลดเกษียณหรือออกจากงาน ถือเป็นภาวะวิกฤตของชีวิต โดยเฉพาะในผู้สูงอายุที่เคยรับราชการหรือมีบทบาททางสังคม ทั้งนี้เพราะเกษียณอายุทำให้ผู้สูงอายุถูกแยกออกจากงาน เพื่อนร่วมงาน บทบาทและหน้าที่ในสังคมลดลง ตลอดจนจนเป็นการลดบทบาทการเป็นผู้นำ ผู้หาเลี้ยงครอบครัว ผู้สูงอายุจึงรู้สึกด้อยค่าในตนเอง มีการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมน้อยลง ขาดการพบปะติดต่อกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น และแยกตัวออกจากสังคม

๔) การเปลี่ยนแปลงทางขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้สภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในสังคมไทย เปลี่ยนไปในลักษณะคล้ายกับสังคมตะวันตกมากยิ่งขึ้น เป็นสาเหตุทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับบุตรหลาน มีความขัดแย้งกันระหว่างค่านิยมและพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในวัยหนุ่มสาวในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุมีการยึดมั่นขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม

จะเห็นได้ว่าเมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและอารมณ์ รวมทั้งด้านสังคมด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุต้องดูแลและรักษาในสุขภาพกาย สุขภาพจิต

๕.๓.๓ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ประชากรวัยหนุ่มสาวมีสัดส่วนน้อยลง ทั้งที่ยังมีหน้าที่การงานอื่นที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้ผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ปัญหาทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวนอกจากกระทบต่อผู้สูงอายุโดยตรงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อถึงชุมชนและสังคม ในภาพรวมที่ต้องให้การดูแลและให้สวัสดิการผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เช่น การรักษาพยาบาล การให้สวัสดิการต่างๆอีกมากมาย ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญระดับชาติ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (๒๕๒๔: ๕) ได้เน้นถึงความต้องการของผู้สูงอายุโดยยึดแนวคิดของ คลาร์ค (Clark) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการในสิ่งต่อไปนี้

๑. ต้องการให้ตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๒. ต้องการมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ชุมชน
๓. ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
๔. ต้องการเข้าร่วมสนุกกับเพื่อนตามปกติ
๕. ต้องการการยอมรับนับถือ
๖. ต้องการแสดงออกในผลสำเร็จของตน

ศรีทัษิม รัตนโกศล (๒๕๒๗: ๔) แบ่งความต้องการของผู้สูงอายุออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ความต้องการการสนับสนุนจากครอบครัว ผู้สูงอายุที่ถูกปล่อยให้อยู่โดดเดี่ยวจะขาดความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจรวมทั้งเศรษฐกิจ จึงต้องหันไปพึ่งการช่วยเหลือจากบุคคลหรือองค์กรสังคมสงเคราะห์ภายนอกครอบครัว ผู้สูงอายุจึงมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวของตนเองควบคู่ไปกับการช่วยเหลือจากภายนอกครอบครัว เช่น กลุ่มอาสาสมัครทั้งองค์การภาครัฐและองค์การภาคเอกชน

๒. ความต้องการด้านการประกันรายได้ โดยเฉพาะการประกันสังคมประเภทประกันสุขภาพ เมื่อเข้าสู่วัยชราและเลิกประกอบอาชีพแล้ว จะได้รับบำนาญชราภาพเพื่อช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมั่นคงปลอดภัยตามควรแก่อัตภาพในบั้นปลายชีวิต ไม่เป็นภาระแก่บุตรหลานและสังคม

๓. ความต้องการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางประเภทในสังคม สังคมจึงควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม ในการปรับปรุงชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น ให้มีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ในการพัฒนาตนเอง ในการปรับตัวให้ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในการปรับปรุงวัฒนธรรมและในการรักษาสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจให้แข็งแรงอยู่เสมอ

๔. ความต้องการที่ลดการพึ่งพาตนเองให้น้อยลง หากครอบครัวและสังคมส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวและสังคมแล้วจะเป็นการช่วยผู้สูงอายุให้รู้จักพึ่งพาตนเอง ไม่เป็นภาระแก่สังคมในบั้นปลายชีวิต

๕. ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ ได้แก่

๕.๑ ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว กลุ่มสังคม

๕.๒ ความต้องการการยอมรับและเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัว และสังคม

๕.๓ ความต้องการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มของชุมชน และของสังคม

๕.๔ ความต้องการมีสัมพันธ์อันดีกับบุคคลภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมสามารถปรับตัวให้เข้ากับบุตรหลานในครอบครัวและสังคมได้

๕.๕ ความต้องการมีโอกาสทำในสิ่งที่ตนปรารถนา

๖. ความต้องการทางกายและจิตใจ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่สุดในชีวิต มนุษย์ ความต้องการทางด้านร่างกาย ได้แก่ ปัจจัย ๔ ความต้องการทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความมั่นคงปลอดภัยโดยเฉพาะความต้องการด้านที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย คลายจากความวิตกกังวลและความหวาดกลัว ความต้องการได้รับการยอมรับนับถือ ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมและครอบครัว ความต้องการโอกาสก้าวหน้า โดยเฉพาะในเรื่องของความสำเร็จของการทำงานในบั้นปลายชีวิต

๗. ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ต้องการได้รับการช่วยเหลือ ด้านการเงินจากบุตรหลานเพื่อสะสมไว้ใช้จ่ายในภาวะที่ตนเองเจ็บป่วย ต้องการให้รัฐช่วยจัดหาอาชีพ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ทั้งนี้ เพื่อตนเองจะได้มีบทบาททางเศรษฐกิจ ช่วยให้ตนพ้นจากภาวะบีบคั้นของเศรษฐกิจในสถานการณ์ปัจจุบัน

จากแนวความคิดสรุปได้ว่า ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ความต้องการของผู้สูงอายุก็จะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้สำหรับการปรับตัวของผู้สูงอายุนั้นจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่าย เพื่อจะเป็นการลดปัญหาและสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุม

๕.๓.๔ ปัญหาผู้สูงอายุถูกหลอกลวงทางสื่อสารสนเทศ

ปัจจุบันประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มประชากรผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว โดยในปีพ.ศ. ๒๕๖๐ มีผู้สูงอายุประมาณ ๑๑.๓ ล้านคน หรือคิดเป็น ๑๖.๗ % ของประชากรไทย ซึ่งคาดว่าประเทศไทยจะก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ เป็นปีที่ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนมากกว่าประชากรวัยเด็ก

จากตัวเลขสถิติเปิดเผยออกมาว่าผู้สูงอายุจะถูกหลอกลวงด้วยการหลอกลวงให้เสียทรัพย์สินส่วนใหญ่มักเกิดจากบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่ไว้ใจใกล้ชิด ทั้งการทำธุรกรรมทางการเงิน การลงนามสัญญากู้ยืมเงิน และการหลอกลวงซื้อสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานราคาสูงกว่าท้องตลาด หรือสินค้าที่มีการอวดอ้างสรรพคุณ

จากข้อมูลการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปีพ.ศ. ๒๕๖๐ พบว่ามีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๔.๒ ที่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตหรือโซเชียลมีเดีย ผู้สูงอายุไทยในอนาคตจึงต้องรู้เท่าทันและสามารถใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดียผ่านช่องทางต่างๆ ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารโปรแกรมการดูแลสุขภาพต่างๆ ตลอดจนการทำธุรกรรมทางการเงิน โฉนดลอกจากการเผยแพร่ข่าวสารปลอมนำไปสู่การละเมิดสิทธิ การฉ้อโกงทรัพย์สิน ผู้สูงอายุหันมาเล่นอินเทอร์เน็ตมากขึ้น เป็นคนกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากโซเชียลมีเดียเหมือนกัน อย่างการถูกหลอกลวงข้อมูล เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ส่งผลให้เกิดการส่งต่อเรื่องราวที่ได้มาแบบผิดๆ ไปยังบุคคลอื่นๆต่อไป

เหยื่ออาวุโสในโลกโซเชียลมีเดีย ผู้สูงอายุถูกหลอกลวงให้ซื้อสินค้าในโลกออนไลน์จากการที่อยู่บ้านเพียงลำพังนั้น ซึ่งอาจเกิดจากการกดสั่งซื้อโดยไม่ได้อ่านรายละเอียด ทั้งนี้ลูกหลานต้องให้

ความรู้กับผู้สูงวัยว่าการใช้แอปพลิเคชันต่างๆ เล่นอย่างไร เช่น แอปพลิเคชันไลน์ Facebook แอปพลิเคชันยอดฮิตของคนสูงวัย ผู้สูงวัยต้องเรียนรู้เท่าทันไม่รับเพื่อนแปลกหน้า และต้องอธิบายให้ทราบว่ายากในโลกออนไลน์มีอย่างไรบ้าง ทั้งการถูกหลอกหลวงให้โอนเงินโดยการปลอมชื่อเพื่อนในกลุ่มไลน์ การถูกหลอกซื้อสินค้าไม่มีคุณภาพ การหลอกขอข้อมูลส่วนบุคคล ในส่วนกรณีของผู้สูงอายุเล่น Facebook จนกระทั่งตกเป็นเหยื่อลงเล่นแชร์ที่ผิดกฎหมาย รวมถึงกรณีอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ (กัณฑ์พิชญ์ ใจบุญ และพรเทพ เฮง, ๒๕๖๑)

การเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวบนโลกออนไลน์เกินจำเป็น

บัญชี Social บนโลกออนไลน์ เช่น Facebook Twitter Line Instagram ฯลฯ คือสิ่งที่เรียกว่าเป็นตัวตน Digital ของเรา เพราะโปรไฟล์บน Social media ต่างๆ จำเป็นต้องใช้ข้อมูลส่วนตัวเพื่อใช้ระบุตัวตนของผู้ใช้งาน อาจดูเหมือนเป็นข้อมูลทั่วไปจนทำให้ผู้ใช้งานไม่ได้ใส่ใจมากนักเกี่ยวกับด้านความปลอดภัย แต่นี่คือข้อมูลที่แฮกเกอร์ต้องการหากผู้ใช้งานละเลยอาจทำให้เกิดช่องโหว่จนนำไปสู่การโจรกรรมข้อมูลได้ง่าย

จากสถิติภัยคุกคามในประเทศจากThaicertพบว่าตั้งแต่ต้นปี ๒๕๖๓ ที่ผ่านมามาจนถึงสิ้นเดือนมิถุนายน มีภัยคุกคามที่เกิดขึ้นกว่า ๑,๔๐๐ ครั้ง และมีแนวโน้มจะสูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อแฮกเกอร์ขโมยข้อมูลประจำตัว Digital ไปแล้ว มีโอกาสที่แฮกเกอร์จะนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้หาประโยชน์ทางด้านอื่นอีก เช่น นำไปก่อภัยไซเบอร์ที่เรียกว่า Social Engineer หรือเอาไปทำ Phishing เป็นต้น ซึ่งหากข้อมูลถูกขโมยไปแล้วกว่าจะแก้ไขได้คงต้องใช้เวลา นาน และความเสียหายอาจเป็นจำนวนที่มากจนคิดไม่ถึง

ตัวอย่างการขโมยข้อมูลตัวตนดิจิทัล

๑. การโดนขโมย Online Account

ไม่ว่าจะเป็น Social Network Account ต่างๆ หรือ Online Shopping Account เมื่อแฮกเกอร์สามารถเข้าถึง Account ของเราได้แล้ว ไม่ว่าจะความผิดพลาดจากตัวเราเอง (ใช้ Password ง่ายไปหรือใช้ซ้ำกับเว็บอื่น) หรือว่าผิดพลาดจากผู้ให้บริการถ้าระบบไม่รัดกุมเพียงพอ (โดน Hacker โจมตีที่ระบบ) ข้อมูลทั้งหมดของเราจะหลุดออกไปทันทีที่เรียกว่าขโมยความเป็นตัวตนไปได้เลย กรณีนี้สร้างความเสียหายอย่างรุนแรง เพราะ Hacker สามารถนำเอาไปทำอะไรก็ได้ และยังสามารถนำไปสร้างความเสียหายอื่นๆ ได้อีก

๒. นำเอาข้อมูลของเด็กไปใช้

การนำข้อมูลของเด็กโพสต์ขึ้นโซเชียลนั้นนอกจากจะกระทบกับสิทธิความเป็นส่วนตัวของเด็ก ข้อมูลที่พ่อแม่หรือผู้ปกครอง นำไปเผยแพร่ในโซเชียลมีเดีย อาจถูกนำเอาข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ในทางที่ผิดได้เช่นเดียวกัน แฮกเกอร์สามารถนำไปสร้างโปรไฟล์ออนไลน์หรืออาจนำไปทำสิ่งที่เลวร้ายบนโลกออนไลน์ก็ได้เช่นกัน

๓. การขโมยเลขบัตรประชาชน

เลขบัตรประชาชนอาจดูเป็นข้อมูลที่ดูทั่วไป แต่จริงๆ แล้วในหลายๆ ครั้งถูกนำเป็นข้อมูลเพื่อใช้ยืนยันตัวตนควบคู่กับวันเดือนปีเกิด เช่น หลายครั้งที่มิจฉาชีพนำรูปบัตรประชาชนลงโพสต์ลง Social Media แบบสาธารณะนั้นอาจทำให้ผู้ไม่หวังดีก็สามารถนำข้อมูลไปยืนยันตัวตนแทนเราได้

๔. การปลอมแปลงบัญชีของเหยื่อ

ที่พบบ่อยที่สุดคือการโจรกรรมข้อมูลส่วนตัวจากโปรไฟล์ดิจิทัลต่างๆของเหยื่อ คือ การสร้างบัญชีใหม่โดยใช้ข้อมูลที่ขโมยมา เพื่อนำไปหลอกลวงผู้อื่นด้วยวิธีที่หลากหลายหรือนำไปเปิดบัญชีธนาคาร เป็นต้น

ผลกระทบจากการถูกโจรกรรมข้อมูลส่วนตัวนอกจากจะทำให้เกิดความสูญเสียด้านทรัพย์สินแล้วยังทำให้เสียสุขภาพจิต เช่น ความวิตกกังวล ความเครียด ฯลฯ เพราะข้อมูลDigitalของเราคือสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวเองยิ่งเปิดเผยมากเท่าไรยิ่งไม่ปลอดภัยมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งอาจทำให้ถูกคุกคามความเป็นส่วนตัวจากคนแปลกหน้า โฆษณาออนไลน์ต่างๆที่ไม่เหมาะสม หรือแอสแกเกอร์ด้วยนั่นเอง ดังนั้นหากเราทำตาม ๗ ข้อที่กล่าวไว้ข้างต้น จะช่วยลดความเสี่ยงที่จะเกิดความเสียหาย ที่สำคัญจะสามารถรับมือการถูกโจมตีภัยคุกคามทางไซเบอร์ได้เกือบทุกรูปแบบ (CYFence, ๗ วิธีเพิ่มความปลอดภัยตัวตนออนไลน์ ไม่ให้หลุดเป็นสาธารณะ [ออนไลน์], ๒๕๖๓, แหล่งที่มา: <https://www.cyfence.com/article/๗-way-to-secure-your-online-identity/>, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๔)

ภัยการถูกแฮกข้อมูล Social Media เพื่อใช้หลอกลวงคนรู้จัก ภัยคุกคามทางไซเบอร์หรือCyber Threatคือการโจมตีโดยใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือหลัก เพื่อต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากเหยื่อ เช่น โจมตีผู้ใช้งานหรือระบบเครือข่าย เพื่อไม่ให้Userเข้าใช้งานได้อีกหรือต้องการผลประโยชน์จากข้อมูลส่วนตัวเหยื่อที่แฮกได้ ซึ่งโดยหลักๆแล้วเหล่าอาชญากรหรือแอสแกเกอร์ มักจะมีศิลปะในการสื่อสารเพื่อให้เหยื่อคล้อยตามเพื่อหลอกขโมยข้อมูลมาได้อย่างง่ายดาย หรือเรียกวิธีการนี้ว่า Social Engineering หนึ่งในภัยคุกคามทางไซเบอร์ที่พบบ่อยโดยเฉพาะในประเทศไทย เช่น ส่งข้อความยืมเงินผ่าน Facebook การส่งอีเมล Phishing หลอกล่อให้เหยื่อคลิกลิงก์ปลอมหรือ SMS แจ้งว่าเป็นผู้โชคดีได้รับรางวัลต่างๆ เป็นต้น

Social Engineering หรือแปลเป็นไทยว่า “วิศวกรรมสังคม” เป็นศิลปะในการหลอกลวงล่อหลอกผู้อื่น ใช้หลักการพื้นฐานทางจิตวิทยาให้เหยื่อเปิดเผยข้อมูล เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ตามที่แอสแกเกอร์ต้องการโดยอาศัยจุดอ่อน ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความไม่รู้ ความประมาท ซึ่งการโจมตีนี้จะได้ผลดีมากเมื่อเทียบกับการโจมตีทางไซเบอร์ลักษณะอื่นๆโดยเฉพาะกับคนที่ไม่มีความรู้ทางด้านไอทีหรือความปลอดภัยทางไซเบอร์ วิธีการสื่อสารมักจะมีรูปแบบดังนี้

- การสร้างสถานการณ์ให้มีความเร่งด่วน เช่น ใกล้จะหมดเวลาแล้ว ให้เหยื่อควรรีบตัดสินใจก่อนโปรโมชันจะหมดลง
- ปลอมแปลงตัวเองเป็นผู้ที่มีความสำคัญกับองค์กรหรือบุคคลสำคัญ เช่น CEO หรือเจ้าของบริษัท
- พูดถึงเหตุการณ์ต่างๆเพื่อความสมจริงหรือนำสถานการณ์ฉุกเฉิน ณ เวลานั้นมาใช้ในการอ้างอิง เช่น การขอรับบริจาคเงินน้ำท่วม หรือจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด ๑๙
- ซ่อนหรืออำพราง URL Domain หรือ Address อันตรายให้เหมือน URL ของจริง
- เสนอผลตอบแทนหรือโปรโมชันเพื่อสร้างแรงจูงใจ
- ในบางครั้งใช้วิธีการแฮกAccountของผู้ใกล้ชิดเหยื่อแล้วติดต่อเหยื่อผ่าน Social Network เพื่อขอยืมเงิน

กลยุทธ์ของการทำ Social Engineering หรือการทำ Phishing ซึ่งจุดประสงค์หลักๆ คือ การหลอก โดยทำการหลอกล่อผู้ใช้งาน ให้กรอกข้อมูลต่างๆ ที่สำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องทำผ่านอีเมล หรือลิงก์ URL เช่นในช่วงที่มีการระบาดของโรค COVID - ๑๙ ได้มีการสร้างเว็บไซต์ปลอม www.เราไม่ทิ้งกัน.com โดยเป็นการสร้างโดเมนปลอมหรือคล้ายกันขึ้นมาหลายสิบโดเมน หากผู้ใช้งานไม่ตรวจสอบ URL หรือชื่อโดเมนอย่างละเอียด และเข้าไปกรอกข้อมูลส่วนตัว เช่น เลขที่บัตรประชาชน ชื่อ - นามสกุล เบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลส่วนบุคคลที่มีความสำคัญสำหรับการยืนยันตัวตนเพื่อทำธุรกรรมต่างๆ ทั้งของทางภาครัฐ ธนาคาร หรือบริษัททางการเงินด้านอื่นๆ เมื่อแฮกเกอร์ได้ข้อมูลเหยื่อไปแล้ว ก็สามารถสวมรอยเป็นเหยื่อเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในทางมิชอบทำให้เกิดความเสียหายถึงขั้นที่เหยื่อจนหมดตัวก็ได้

ช่องทางในการโจมตีของ Social Engineering แฮกเกอร์จะใช้การโจมตีดังกล่าวผ่านทางโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook หรือ E-mail ลักษณะจะเป็นข้อความที่มีลิงก์ปลอม เนื้อหาเชิญชวนให้เหยื่อคลิกเข้าไป แล้วจะให้ใส่ข้อมูลส่วนตัวก่อน ถึงจะเปิดดูข้อมูลอื่นได้หรือการหลอกหลวงทางโทรศัพท์ เช่น การโทรมาแจ้งผ่านโทรศัพท์มือถือหรือโทรศัพท์บ้าน ระบุว่ามาจากบริษัทขนส่งพัสดุ บริษัทที่ให้บริการทางการเงินและธนาคาร หรือบริษัทที่ให้บริการอินเทอร์เน็ต เพื่อถามข้อมูลส่วนตัว ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่งสำหรับการให้ข้อมูลส่วนตัว รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัว ยิ่งไปกว่านั้นการคลิกลิงก์จากข้อความแปลกๆ ในโซเชียลมีเดียก็มีความเสี่ยงเช่นกัน เพราะข้อมูลส่วนตัวของเราเป็นขุมทรัพย์มหาศาลที่แฮกเกอร์ต้องการ (Thaiware, Phishing คืออะไร? การหลอกหลวงออนไลน์ทั้ง ๘ รูปแบบ [ออนไลน์], ๒๕๖๓, แหล่งที่มา: <https://tips.thaiware.com/๑๔๒๙.html>, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔)

- Cyberbullying การด่าทอ คุกคาม ว่าร้ายผ่านโลกออนไลน์ Cyberbullying คือ อะไร? แตกต่างจากการ Bully ทั่วไปอย่างไร? Cyberbullying เป็นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการคุกคามหรือกลั่นแกล้งผู้อื่น โดยอาจใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม หรืออาจส่งข้อความทางโทรศัพท์ อีเมล บล็อก รวมทั้งเว็บไซต์แบ่งปันรูปภาพหรือวิดีโอต่างๆ ซึ่งการกระทำนี้มักจะเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมบนโลกดิจิทัลที่ไม่มีผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองอยู่ด้วย โดยผู้กระทำอาจรู้จักกับเหยื่อหรือเป็นคนแปลกหน้าก็ได้ แม้ว่าการกลั่นแกล้งกันบนโลกออนไลน์และการรังแกแบบเผชิญหน้าหรือ Bully จะสร้างความเจ็บปวดให้แก่เหยื่อเหมือนกัน แต่การรังแกทั้ง ๒ รูปแบบก็แตกต่างกันตรงที่การกลั่นแกล้งแบบเผชิญหน้าอาจมีการข่มขู่ทำร้ายร่างกายร่วมด้วย ในขณะที่ Cyberbullying เป็นการใช้อาวุธคือเครื่องมือคุกคามเหยื่อบนโลกออนไลน์ ซึ่งสามารถแพร่กระจายสารต่างๆ ไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง รวมทั้งอาจมีบุคคลอื่นอีกมากมายที่อาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ด้วย

- Hybrid Scams / Romance Scam การหลอกหลวงเป็นผู้อื่น บุคคลมีชื่อเสียง สานสัมพันธ์เพื่อหวังเงิน Romance Scam คืออะไร รู้จักไว้ก่อนตกเป็นเหยื่อ Romance Scam คือ การหลอกให้หลงรัก หลอกให้เชื่อว่ารัก หลอกให้เชื่อใจ ให้ความหวังว่าจะแต่งงาน ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันตลอดไป และใช้ความรักความเชื่อใจหรือความหวังของเหยื่อเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยหลอกให้โอนเงินหรือทรัพย์สินอื่นๆ ไปให้ หลอกให้กระทำผิดบางอย่าง เช่น ขนส่งยาเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมายปลอมแปลงเอกสาร เมื่อเหยื่อเริ่มรู้ตัว คนร้ายก็จะหนีหาย ทิ้งให้เหยื่อเสียทั้งเงินและเสียทั้งใจ คนร้าย

ที่เข้ามาหลอกลวงเหยื่อนั้น มักจะใช้รูปภาพของบุคคลอื่นที่ดูดี หล่อ สวย น่าเชื่อถือ มักใช้ภาพที่มีการแต่งกายดูดี ภูมิฐาน หรือภาพคนในเครื่องแบบ เช่น ทหาร แพทย์ นักธุรกิจ วิศวกร มีสถานะในโลกออนไลน์เป็นคนโสด หรืออาจเคยแต่งงานมาแล้วแต่ภรรยาเสียชีวิตหรือหย่าร้างกับภรรยาแล้ว คนร้ายอาจจะแอบอ้างเป็นบุคคลในรูป ใช้ข้อมูลของบุคคลจริงในรูป หรืออาจจะสร้างตัวตนใหม่ โดยใช้รูปคนอื่นแต่งเรื่องราวให้ดูน่าเชื่อถือ เพื่อให้เหยื่อเชื่อใจจากภาพลักษณ์ที่เห็น คนร้ายจะแฝงตัวอยู่ในสังคมออนไลน์ทั่วไป ในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันหาคู่ต่างๆและอาจติดต่อพูดคุยกับเหยื่อได้ทุกช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นทางอีเมล เฟซบุ๊ก ไลน์ เมสเซนเจอร์ ฯลฯ

เหยื่อของ Romance Scam

คนที่อาจตกเป็นเหยื่อของ Romance Scam มักเป็นคนที่มีความโสด หย่าร้าง เป็นหม้ายเนื่องจากเป็นกลุ่มที่น่าจะเหงา และต้องการหาเพื่อนใจ อาจเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ลำพัง มีเวลาว่าง ขาดการดูแลใกล้ชิดจากบุตรหลาน อาจเป็นสาวใหญ่ที่แสวงหารักแท้ หรืออาจจะเป็นใครก็ได้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อได้ง่ายคือคนที่ไม่ระแวงระวังตนเอง มองโลกในแง่ดีเกินไป เชื่อคนง่าย และเปิดโอกาสให้คนที่ไม่รู้จักเข้ามาพูดคุยสร้างสัมพันธ์ได้ง่าย มีพฤติกรรมเสี่ยงอย่างอื่นด้วย เช่น ใสข้อมูล ประวัติส่วนตัว ภาพถ่ายของตนเอง อัปเดตเรื่องราวในชีวิตประจำวันต่างๆไว้บนเฟซบุ๊ก หรือในเว็บไซต์หาคู่ต่างๆโดยมักตั้ง status ที่เป็นสาธารณะในสื่อสังคมออนไลน์ เมื่อคนร้ายเลือกเหยื่อได้แล้ว ก็จะเข้ามาพูดคุย ตีสนิท โดยการเล่าเรื่องราวที่แต่งขึ้นของตนเอง เช่น เป็นข้าราชการเกษียณ นักธุรกิจ หรือมหาเศรษฐี โสดหรือสมรสแล้วแต่สามีหรือภรรยาเสียชีวิต คนร้ายจะหลอกลวงข้อมูลส่วนตัว เช่น อายุ อาชีพ เพื่อประหม่นและสังเกตจุดอ่อนของเหยื่อ ทำให้เชื่อ ทำให้รัก เพื่อให้การหลอกลวงนั้นเป็นผล

รูปแบบการหลอกลวง Romance Scam

๑. หวานล่อมด้วยคำพูดทำให้หลงรัก เช่น ถูกชะตาเมื่อแรกเห็นภาพในโปรไฟล์ เป็นบุพเพสันนิวาสรู้สึกว่ามีวาสนาต่อกัน ยิ่งพูดคุยยิ่งรู้จักก็ยิ่งรัก กำลังมองหารักแท้หรือเพื่อนใจที่จะมาลงหลักปักฐานใช้ชีวิตร่วมกันในบั้นปลาย จะหอบเงินเกษียณหรือจากการทำธุรกิจมาทั้งชีวิตแล้วเดินทางมาหา มาแต่งงานด้วย แต่ยั้งติดขัดที่ขั้นตอนการเดินทาง การโอนถ่ายทรัพย์สินสมบัติ ฯลฯ โดยเฉพาะคนร้ายที่เป็นชาวต่างชาติ ซึ่งยังออกนอกประเทศไม่ได้ด้วยเงื่อนไขบางประการ ต้องให้เหยื่อโอนเงินไปช่วย ไม่ว่าจะเงินค่าประกัน เงินค่าดำเนินการบางอย่างค่าตัวเครื่องบิน ค่าธรรมเนียม และอื่นๆอีกมากมาย เหยื่อหลงเชื่อเพราะรักหรือต้องการทรัพย์สินจากเรื่องหลอกลวงที่คนร้ายสร้างขึ้น

๒. หลอกว่าเป็นนักธุรกิจหรือมหาเศรษฐีที่จะมาลงทุนในประเทศไทย ต้องการหาคนมาร่วมลงทุนด้วย หลอกให้เหยื่อโอนเงินไปช่วยหมุนในธุรกิจก่อน เหยื่อหลงเชื่อเพราะคนร้ายหลอกว่าจะได้เงินก้อนใหญ่ผลตอบแทนสูงหลายสิบล้านเท่า หากรีบลงทุนเสียแต่ตอนนี้

๓. หลอกว่าส่งสิ่งของมีราคาสูงมากมาให้แต่ของติดอยู่ที่ด่านตรวจ จึงขอให้เหยื่อช่วยโอนเงินไปจ่ายก่อนเพื่อจะได้นำของออกมาให้เหยื่อได้ เหยื่อหลงเชื่อเพราะหวังสิ่งของราคาสูงนั้น

๔. หลอกว่ามีพ่อแม่พี่น้องหรือแม่แต่ตัวเองกำลังป่วย ขอให้เหยื่อส่งเงินไปช่วยรักษา เมื่อหายแล้วจะได้เดินทางมาหา หลอกว่ากำลังเดือดร้อนต้องใช้เงินจำนวนมาก เช่น ชำระหนี้ หรือไถ่ถอนที่ดินหรือบ้าน เหยื่อหลงเชื่อเพราะรัก สงสาร และหวังที่จะได้ใช้ชีวิตร่วมกันจึงยอมช่วยเหลือทุกรูปแบบมาพร้อมคำสัญญาว่าจะคืนเงินให้ตามจำนวนหรือมากกว่าหลายเท่า รวมทั้งสัญญาว่าจะแต่งงานมีอนาคตร่วมกัน เมื่อเหยื่อเริ่มรู้ตัวหรือสงสัยว่าอาจจะถูกหลอก หรือเหยื่อหมดตัวแล้ว

คนร้ายจะหนี ไม่ติดต่อกับเหยื่อ และไม่ให้เหยื่อติดต่อกับได้ โดยปิดทั้งบัญชีออนไลน์ต่างๆซึ่งก็สร้างขึ้นมาก่อน เพื่อวัตถุประสงค์นี้อยู่แล้วคนร้ายมักใช้ประวัติและรูปภาพปลอม ทำให้ติดตามตัวได้ยาก หรือถ้าติดต่อก็อาจเป็นคนที่ถูกนำรูปภาพมาใช้ไม่ใช่คนร้ายตัวจริง (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, ๒๕๖๒)

๕.๓.๕ พระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี

พ.ศ.๒๕๖๖

พระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี พ.ศ. ๒๕๖๖(พระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี, ๒๕๖๖) มีผลบังคับใช้๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เหตุผลและความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพบุคคลตามพระราชกำหนดนี้ เพื่อคุ้มครองประชาชนผู้สุจริตซึ่งถูกหลอกลวงจนสูญเสียไปซึ่งทรัพย์สินเงินทอง โดยผ่านโทรศัพท์หรือวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ ผู้หลอกลวงได้ออนทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำ ความผิดดังกล่าวผ่านบัญชีเงินฝาก บัตรอิเล็กทรอนิกส์ หรือบัญชีเงินอิเล็กทรอนิกส์ของบุคคลอื่นต่อไปเป็นทอดๆ อย่างรวดเร็ว เพื่อปกปิดหรืออำพรางการทำความผิด

สรุปสาระสำคัญของพระราชกำหนดฯ ฉบับนี้

มาตรา ๔ เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับการทำความผิดอาชญากรรมเทคโนโลยี สถาบันการเงิน ผู้ให้บริการ เครือข่ายโทรศัพท์อินเทอร์เน็ต และผู้ให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถเปิดเผยแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันได้ สะดวกรวดเร็ว ผ่านระบบหรือกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ เช่น ตำรวจ สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการจัดการอาชญากรรมทางเทคโนโลยีได้ทันเวลา โดยที่ผ่านมาก่อนพระราชกำหนดฉบับนี้ประกาศใช้ ธนาคารไม่มีอำนาจในการเปิดเผยแลกเปลี่ยนข้อมูลของประชาชน ทำให้ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาให้ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในพระราชกำหนดนี้ จะช่วยสร้างระบบให้หน่วยงานต่างๆ ทำงานร่วมกันได้อย่างสะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๕ เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยเกี่ยวกับการทำความผิด ตำรวจ กรมสอบสวนคดีพิเศษและสำนักงานป้องกันการปราบปรามและฟอกเงินหรือ ปปง. สามารถขอรับข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากผู้ให้บริการโทรศัพท์อินเทอร์เน็ตได้สะดวกรวดเร็วขึ้น ช่วยแก้ปัญหาเดิมที่ติดขัดกฎระเบียบต่างๆ ทำให้เจ้าหน้าที่แก้ปัญหาให้ประชาชนได้ไม่ทันท่วงที ในพระราชกำหนดนี้ จะช่วยลดขั้นตอนและระยะเวลาในการขอข้อมูลที่รวดเร็วขึ้น

มาตรา ๖ หากมีเหตุอันควรสงสัยว่า บัญชีใดเกี่ยวข้องกับการทำความผิด ธนาคารเจ้าของบัญชีสามารถที่จะระงับการทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับบัญชีดังกล่าวได้ทันที (ระงับไว้ได้ไม่เกิน๗ วัน) และสามารถแจ้งต่อให้ธนาคารอื่นระงับธุรกรรมที่เกี่ยวข้องได้ด้วย นอกจากนี้หากตำรวจ หรือปปง. เป็นผู้พบเหตุ ก็สามารถแจ้งธนาคารให้ระงับการทำธุรกรรมได้ทันทีเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ หากพ้น๗ วันแล้ว ไม่มีหลักฐานเอาผิดได้ให้ธนาคารยกเลิกการระงับการทำธุรกรรมดังกล่าว โดยที่ผ่านมาธนาคาร ตำรวจ และ ปปง. จะสามารถระงับบัญชีได้ก็ต่อเมื่อมีผู้เสียหายเข้าแจ้งความดำเนินคดีและมีขั้นตอนต่างๆ หลายขั้นตอนที่ต้องใช้ระยะเวลานาน ทำให้ไม่สามารถระงับบัญชีต้องสงสัยได้ทันท่วงที

พร้อมทั้งการทำงานเชิงรุกเพื่อตรวจจับ และระงับบัญชีต้องสงสัยได้ก่อนเกิดเหตุ ซึ่งเป็นการตัดช่องทางกระทำความผิดของอาชญากรได้เป็นอย่างดี

มาตรา ๗ หากประชาชนซึ่งเป็นผู้เสียหายเป็นผู้แจ้งว่าบัญชีธนาคารใดที่อาจเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิด ธนาคารเจ้าของบัญชีสามารถระงับบัญชีนั้นได้ทันที (ระงับไว้ได้ไม่เกิน ๗ วัน) และธนาคารสามารถแจ้งข้อมูลต่อให้ธนาคารอื่นทราบเพื่อระงับบัญชีอื่นที่เกี่ยวข้องต่อไป โดย ประชาชนผู้เสียหายต้องไปแจ้งความภายใน ๗๒ ชั่วโมง เพื่อเป็นหลักฐาน และพนักงานสอบสวน จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับบัญชีดังกล่าวภายใน ๗ วัน หากไม่มีคำสั่งให้ระงับการทำธุรกรรมไว้ต่อไปให้ ธนาคารก็จะยกเลิกการระงับการทำธุรกรรมของบัญชีนั้น โดยการแจ้งระงับบัญชีต้องสงสัยแบบเดิมมี ขั้นตอนหลายขั้นตอนมาก กระบวนการต้องรอให้ประชาชนเข้าแจ้งความร้องทุกข์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และมีคำสั่งจากเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ระงับบัญชีหรือการทำธุรกรรมนั้นเสียก่อน ธนาคารจึงจะระงับ บัญชีต้องสงสัยนั้นได้ กระบวนการแบบเดิมที่มีหลายขั้นตอนทำให้ธนาคารไม่สามารถระงับบัญชีต้อง สงสัยได้ทันท่วงที

มาตรา ๘ ผู้เสียหายสามารถแจ้งธนาคารทางโทรศัพท์หรือทางอิเล็กทรอนิกส์ก็ได้ (ไม่ต้อง ทำหนังสือเป็นทางการหรือกรอกแบบฟอร์ม) นอกจากนี้การแจ้งความเกี่ยวกับอาชญากรรมทาง เทคโนโลยีสามารถแจ้งที่กองบัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยีหรือสถานี ตำรวจไซเบอร์ได้ทั่วประเทศ

มาตรา ๙ มีการเพิ่มโทษบัญชีม้า หรือซิมโทรศัพท์ม้าให้ได้รับโทษที่รุนแรงขึ้น การเปิด หรือยอมให้ผู้อื่นใช้บัญชีเงินฝากหรือหมายเลขโทรศัพท์ของตนเอง (เพื่อใช้กระทำความผิด) มีโทษ จำคุก ๓ ปี หรือปรับไม่เกิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ส่งผลทำให้ประชาชนจำนวนมากรีบไปแจ้งธนาคารเพื่อ ปิดบัญชีที่รับจ้างเปิด (บัญชีม้า) ก่อนที่พระราชกำหนดนี้จะเริ่มมีผลบังคับใช้

มาตรา ๑๐ และ ๑๑ มีการเพิ่มโทษผู้ที่เป็นธุระจัดหาหรือโฆษณาเพื่อให้มีการซื้อ ขาย เช่า ยืม บัญชีเงินฝาก หมายเลขโทรศัพท์ที่ใช้ในการกระทำความผิด มีโทษจำคุก ๒-๕ ปี หรือปรับ ๒๐๐,๐๐๐-๕๐๐,๐๐๐ บาท

จากสาระสำคัญของพระราชกำหนดมาตรการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทาง เทคโนโลยี พ.ศ.๒๕๖๖ นี้ ผู้เสียหายสามารถแจ้งระงับธุรกรรมของบัญชีต้องสงสัยได้ชั่วคราว ก่อนที่ จะไปดำเนินการแจ้งความกับตำรวจ ซึ่งจะทำให้การระงับรายการธุรกรรมธนาคารทำได้รวดเร็วขึ้น จากเดิมที่ผู้เสียหายจะต้องไปแจ้งความก่อน และเมื่อแจ้งระงับธุรกรรมของบัญชีต้องสงสัย ก็จะทำให้ผู้ หลอกหลวงนั้นไม่สามารถทำธุรกรรมออนไลน์ได้จากบัญชีนั้นอีก ซึ่งจะทำให้บัญชีม้าต่างๆ ค่อยๆ เหลือ น้อยลงและหมดไปได้และการเพิ่มโทษบัญชีม้า ก็จะทำให้บัญชีม้ารายใหม่ค่อยๆ หมดไปเช่นกัน

๕.๔ หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีเมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโส มนสิการอยู่ในระดับที่เหนือศรัทธาเพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ ส่วนในระบอบ การศึกษาอบรมโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ที่ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญา ที่บริสุทธิ์เป็น

อิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย หรือการรู้จักคิดพิจารณาตามภาวะและเหตุผล) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิการรคแก่ภิกษุ ฉันทนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิการรค”^๑

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

คำว่า โยนิโสมนสิการมีความหมายว่า การทำในใจโดยแยบคาย คิดถูกวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์ สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นเหตุอุปาทานของตนเอง เข้าจับหรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงและแก้ปัญหาได้ ข้อนี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล และอาจเรียกตามองค์ธรรมที่ใช้งานว่า วิธีการแห่งปัญญาโยนิโสมนสิการ จึงเป็นแกนกลาง หรือส่วนที่ขาดไม่ได้ของการศึกษา การศึกษาจะสำเร็จผลแท้จริง การค้นพบต่างๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญๆ และการตรัสรู้ธรรมก็สำเร็จได้ด้วยโยนิโสมนสิการ เพราะฉะนั้น หัวใจที่จะทำให้การศึกษาสำเร็จคือโยนิโสมนสิการ^๒

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอื่นๆ ได้ให้ความหมายไว้ในเอกสารทางวิชาการ ดังนี้

๑. คิดเป็น คิดเป็นระบบ คิดเป็นเรื่องเป็นราว เป็น Systematic Thought ความคิดที่เป็นระบบหรือว่า thoughtful พวกที่คิดเป็นระบบ คิดเป็น เข้าใจในความคิด มีวิธีคิด เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้สอนกับในโรงเรียน คือ วิธีคิดว่าเรื่องนี้ควรจะคิดอย่างไร แล้วมันก็จะได้ผลออกมาดีมาก ถ้ามีวิธีคิดหรือคิดเป็น ^๓

๒. การทำไว้ในใจโดยแยบคายการพิจารณาโดยแยบคาย นั่นคือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณา ไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าว (ปรโตโฆสะ) อีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ทำให้มีเหตุผลไม่ม่งาย^๔

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖/๓๗.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวาย, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑-๙๒

^๓ วศิน อินทสระ, โยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐

^๔ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๓.

๓. การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิด พิจารณาสืบถึงต้นเค้าสวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออก พิจารณาเหตุด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งปัจจัยและเป็นฝ่ายปัญญา ธรรมข้ออื่น ที่ได้รับยกย่องคล้ายโยนิโสมนสิการในบางแง่ ได้แก่ อปฺปมาทะ (ความไม่ประมาท), วิริยารัมภะ (การปรารถนาความเพียร), สันตฺตฺฐี- (ความสันโดษ), สัมปชฺฌญะ (ความรู้ตัวสำนึกตระหนักด้วยปัญญา), กุสลธัมมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม), สีสสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล), ฉันทสัมปทา (ความพร้อมแห่งฉันทะ), อตฺตสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตน คือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว) , ทิฏฺฐีสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ) และอปฺปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งอปฺปมาทธรรม)^๕

โยนิโสมนสิการมีคำอธิบาย โดยวิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยก ๔ ประการ ได้แก่

๑. อุบายมนสิการ หมายถึง^๖ คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึงคิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

๒. ปถมนสิการ หมายถึง^๗ คิดเป็น หรือ คิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยววนเวียนติดพันเรื่องนี้ ที่นี้ เดี่ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้น ที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้

๓. กรณมนสิการ หมายถึง คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

๔. อุปาทกมนสิการ หมายถึง^๘คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธ การพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการไว้เป็นอย่างยิ่ง โดยกล่าวว่า เป็นองค์หลักสำคัญของการศึกษาที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นให้ได้ เพราะโยนิโสมนสิการเป็นสิ่งที่แกนของหลักการสำคัญของการศึกษา เช่น แรงจูงใจที่ถูกต้องในทางการศึกษาก็ต้อง

^๕ ปรีชา นันทาภิวัดน์, พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^๖ ที.อ.ม. (ไทย) ๑/๒/๑๓๔, ๕๕๖

^๗ ที.อ.ม. (ไทย) ๒/๒/๓๑๘.

^๘ ที.อ.ม. (ไทย) ๒/๒/๓๔๒.

อาศัยโยนิโสมนสิการ จิตสำนึกในการศึกษาที่ทำให้คนรู้จักรับรู้ที่เกิดขึ้นได้เพราะมีโยนิโสมนสิการ ตลอดจนการดึงเอาศักยภาพของตนออกมาฝึกฝนพัฒนาได้ก็เพราะมีโยนิโสมนสิการ^๔

ในทัศนะของพระธรรมปิฎก อธิบายได้ว่า วิธีโยนิโสมนสิการพอประมวลเป็นแบบใหญ่ได้ ๑๐ วิธีดังต่อไปนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีนี้เป็นวิธีคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นแบบพื้นฐาน โดยพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา แนวปฏิบัติของวิธีนี้มีอยู่ ๒ แนว คือ

๑) คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ โดยถือหลักว่า สิ่งทั้งหลายย่อมต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงเกิดขึ้นพร้อมกัน เช่น “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ”

๒) คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น อุปาทานมีเพราะอะไรเป็นปัจจัยฯ เมื่อคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า อุปาทานมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย ตัณหาเพราะอะไรเป็นปัจจัย เมื่อคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงรู้ด้วยปัญญาว่า ตัณหาเพราะเวทนาเป็นปัจจัย

๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและรู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เป็นวิภาษวิธี หรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์เป็นการคิดพิจารณาที่แยก แยะ โดยถือเอานามรูปเป็นหลัก คือไม่มองสัตว์บุคคลตามสมมุติบัญญัติ ว่าเป็นเขาเป็นเรา เป็นนายเป็นนายนี้ แต่มองตามสภาวะแยกออกไปว่าเป็นนามธรรมและรูปธรรม กำหนดส่วนประกอบทั้งหลายที่รวมกันอยู่แต่ละอย่างว่า อย่างนั้นเป็นรูป อย่างนี้เป็นนาม เมื่อแยกแยะออกไปแล้วก็มีแต่นามกับรูป หรือนามธรรมกับรูปธรรม ในเวลาที่พบเห็นสัตว์ และสิ่งต่างๆ ก็จะมองว่าเป็นเพียงกองแห่งนามธรรมและรูปธรรมเป็นกระแสความคิดที่คอยช่วย ต้านทานไม่ให้หลงไหลติดยึดสมมุติบัญญัติมากเกินไป ให้มองเห็นเป็นเพียงสภาวะว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์เป็นคน พระธรรมปิฎกยกตัวอย่าง

การใช้ความคิดแนวนั้น ดังต่อไปนี้ “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ช่องว่างอาศัยเครื่องไม้ เถารัด ดิน ฉาบ และหล้ามุงล้อมเข้าล้อมถึงความนับว่าเรือนฉันใด ช่องว่างอาศัยกระดูก เอ็น เนื้อ และหนัง แวดล้อมแล้วล้อมถึงความนับว่ารูปฉันนั้น ...เวทนา....สัญญาสังขาร...วิญญาณ...การคุมเข้าการ ประชุมกัน การประมวลเข้าด้วยกันแห่งอุปทานชั้น ๕ เหล่านี้ เป็นอย่างนี้”

๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ หรือวิธีคิดแบบรับรู้เท่าทันธรรมดา หมายถึงการรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย เช่น มีการเกิด เปลี่ยนแปลงและดับสลายไปในที่สุด เป็นต้น เป็นการรู้เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลายที่เป็นธรรมชาติย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยและ ขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นเดียวกัน วิธีคิดแบบนี้แบ่งได้เป็น ๒ ขั้นตอน คือ

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาการศึกษา-เครื่องมือที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๙๐.

๑) ขั้นที่หนึ่งคือรู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าที่ต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นที่ทำแห่งปัญญา เช่นเมื่อประสบสถานการณ์ที่ไม่ปรารถนาขึ้น ตั้งขึ้น สำนึกในเวลานั้นว่าเราจะมองตามความเป็นจริง ไม่มองด้วยตามความอยากของเราที่อยากให้เป็นหรือไม่ให้เป็น รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัยของมันเปลื้องตัวอิสระได้ไม่เอาตัวไปให้ถูกกดถูกบีบ

๒) ขั้นที่สอง คือ การคิดแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นที่ทำแห่งปัญญา คือรู้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็ยอมเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเราต้องการให้มันเป็นอย่างนั้น ก็ต้องทำให้เหตุปัจจัยให้ได้เป็นอย่างนั้น มันก็ต้องเป็นอย่างนั้น แล้วก็รู้และแก้ไขกันที่เหตุปัจจัยนั้น ไม่ใช่แก้ด้วยความอยากเมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ก็ดำรงตนอยู่เป็นอิสระ อยู่อย่างอิสระ ทำการให้ดีที่สุดพร้อมทั้งไม่มีความทุกข์คือ เมื่อรู้และเข้าใจเหตุปัจจัยแล้วก็จัดการที่ด้วยเหตุปัจจัยนั้น

๔. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือ คิดแบบแก้ปัญหาเป็นวิธีคิดที่สามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด มีวิธีคิด ๒ วิธี คือ

๑) วิธีคิดตามเหตุผล เป็นการสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่เหตุนั้น ตามปกติจะจัดเป็น ๒ คู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ไม่ต้องการสมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหาเป็นจุดที่ต้องการแก้ไข

คู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหาเป็นจุดหมายที่ต้องการจะเข้าถึงมรรคเป็นเหตุเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องการกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

๒) วิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง เป็นการคิดอย่างตรงไปตรงมา นำเอาสิ่งหรือเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องมาใช้ในการแก้ปัญหา ไม่นำสิ่งหรือเรื่องที่ใช้ปฏิบัติไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกล่าวโดยสรุปหลักการหรือสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจก็คือการเริ่มต้นจากปัญหา หรือความทุกข์ที่ประสบ โดยกำหนดและทำความเข้าใจว่าปัญหาคือความทุกข์นั้นให้ชัดเจนแล้วสืบค้น หาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกันกำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไรจะเป็นไปได้หรือไม่และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ นั้น ในการคิดตามวิธีนี้ จะต้องตระหนักถึงกิจหรือหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่ออริยสัจแต่ละข้ออย่างถูก ต้องด้วย

๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ) กับอรรถ (ความมุ่งหมาย) คำว่าหลักการในที่นี้หมายถึง หลักความจริง หลักความดีงาม หลักการปฏิบัติ หรือหลักที่จะนำไปใช้ปฏิบัติรวมทั้งหลักคำสอนที่จะให้ประพฤติปฏิบัติและการ ทำการได้ถูกต้อง ส่วนความมุ่งหมายก็หมายถึงจุดหมายหรือประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่พึงประสงค์ ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องหลักการและความมุ่งหมายจะนำไปสู่การ

ปฏิบัติที่ถูก ต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้องนี้สำคัญมาก อาจกล่าวได้ว่า เป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นๆ จะสำเร็จผล บรรลุจุดมุ่งหมายได้หรือไม่

๖. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบนี้เป็นการคิดที่ใช้หลักว่าจะต้องพิจารณาปัญหาให้ครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านดี (อัสสาหะ) ด้านเสีย (อทินนวะ) ต่อจากนั้นจึงหาทางออก (นิสสรหะ) หรือทางแก้ปัญหากการคิดแบบนี้มีลักษณะที่พึงยำ ๒ ประการ คือ

๑) การที่จะใช้ชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดีและด้านเสียหรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ ไม่ใช่มองเพียงด้านหนึ่งด้านใดด้านเดียว

๒) เมื่อจะแก้ปัญหาลงมือปฏิบัติจะต้องมองเห็นจุดหมายหรือทางออก นอกเหนือจากการที่รู้คุณและโทษของสิ่งนั้นๆ การคิดหาทางออกด้วยวิธีการดังกล่าวต้องพิจารณาไปพร้อมๆ กับการพิจารณาผลดีผลเสียจะทำให้หาทางออกได้ดีที่สุดและปฏิบัติได้ถูกต้องที่สุด

๗. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบนี้ใช้กันมากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวข้อง กับการบริโภคใช้สอย ปัจจัย ๔ คำว่าคุณค่าแท้หมายถึงประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนอง ความต้องการของ ชีวิตโดยตรงหรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดำรงอยู่ด้วยดี ของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนและของผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคาจะเรียกว่าคุณค่าที่สนอง ปัญญาก็ได้ เช่น คุณค่าของอาหารอยู่ที่ประโยชน์ของมันสำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิต อยู่ได้ มีสุขภาพดี เป็นอยู่อย่างผาสุก มีกำลังเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญกิจหน้าที่ เป็นต้น ส่วนคุณค่าเทียมนั้นหมายถึง ประโยชน์ในแง่การปรนเปรอ การเสพเสวยเวทนา อาศัยตัณหาเป็นเครื่องวัดคุณค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าตอบสนองตัณหากี้ได้ เช่น อาหารที่มีคุณค่าที่ความเอร็ดอร่อย เสริมความสนุกสนานเป็นเครื่องแสดงฐานะความหรูหรา เป็นต้น วิธีคิดแบบคุณค่าแท้นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้ว ยังเกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของกุศลธรรม เช่น ความมีสติ เป็นต้น ต่างจากคุณค่าเทียมที่พอกเสริมด้วยตัณหา ซึ่งไม่มีใครเกื้อกูลแก่ชีวิต ทำให้กุศลธรรม เช่น ความโลภ ความมัวเมา ความริษยา มานะทิฐิ เจริญขึ้นอย่างไม่มีขอบเขต

๘. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์เป็นการขัดเกลาและบรรเทาปัญหา พระธรรมปิฎกอธิบายว่าในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกัน คนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกฝนอบรม และประสบการณ์ที่ได้สะสมมา นอกจากนี้แม้แต่บุคคลเดียวกันมองของอย่างเดียวกันหรือมีประสบ-การณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดแตกต่างออกไปครั้งละอย่างได้คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรมหรือโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลในที่นี้ จึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ใน ขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิมพร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดี งามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกัน ในกรณีที่มีความคิดอกุศลเกิด ขึ้นแล้ว พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างในวิ ตักกสัณฐานสูตรว่า พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิดอกุศลไว้เป็น ๕ ขั้นคือ

๑) คตินึกใส่ใจเรื่องอื่นที่ตึงามเป็นกุศล เช่น นึกถึงเรื่องที่ทำให้เกิดเมตตา แทนเรื่องที่ทำให้เกิดโทสะ เป็นต้น ถ้ายังไม่หาย

๒) พึงพิจารณาโทษของความคิดที่เป็นอกุศลเหล่านั้นว่า ไม่ดีไม่งาม ก่อผลร้ายนำความทุกข์อย่างไรมาให้ ถ้ายังไม่หาย

๓) พึงใช้วิธีต่อไปคือ ไม่คิดถึง ไม่ใส่ใจในความชั่วร้ายที่เป็นอกุศลนั้นเลยถ้ายังไม่หาย

๔) พึงพิจารณาสังขารสัจฐานของความคิดเหล่านั้น ว่าความคิดนั้นเป็นอย่างไร เกิดจากเหตุปัจจัยอะไร ถ้ายังไม่หาย

๕) พึงขบพันเอาลิ้นคุนเพดาน อธิษฐานจิตคือตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว ข่มใจระงับความคิดนั้นเสีย

๙. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน วิธีคิดแบบนี้บางที่เรียกว่า วิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรม เป็นอารมณ์ และมีข้อที่ต้องทำความเข้าใจเป็นพิเศษคือ การที่มีผู้เข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของการเป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ ความคิดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหมายถึง การคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา การคิดแบบนี้ถือว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องที่ล่วงไปแล้ว หรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า ก็จัดเข้าไปเป็นการปัจจุบันทั้งสิ้น ความคิดถึงอดีตและอนาคตตามแนวทางของปัญญาที่เป็นเรื่องของกิจในปัจจุบันจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ ช่วยให้การปฏิบัติในปัจจุบันถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น และสนับสนุนให้มีการตระเตรียมวางแผนล่วงหน้า นับว่าเป็นวิธีคิดที่มีประโยชน์มาก

๑๐. วิธีคิดแบบวิภังชวาท มาจากวิภังชวาทวิภังชแปลว่าแยกแยะ จำแนกหรือแจกแจง ไกล่เคียงคำที่ใช้ในปัจจุบันว่าวิเคราะห์วาท แปลว่า การกล่าว การพูด การแสดงคำสอน วิภังชวาทจึงแปลว่า การพูด จำแนก พูดแยกแยะหรือแสดงคำสอนแบบวิเคราะห์ ลักษณะสำคัญของการคิดและการพูดแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้านครบทุกแง่ทุกด้าน วิธีคิดแบบนี้สามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่างๆ ได้ ดังนี้

๑) จำแนกด้วยความจริง แบ่งซอยออกเป็น ๒ อย่าง คือจำแนกตามแง่ด้านต่างๆ ตามที่เป็นจริงของสิ่งนั้นๆ โดยมองทีละด้านอย่างหนึ่ง และจำแนกโดยมองหรือแสดงความจริงของสิ่งนั้นๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้านอีกอย่างหนึ่ง

๒) จำแนกส่วนประกอบ คือวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้นๆ เพื่อให้รู้เท่าทันภาวะของสิ่งนั้นๆ เป็นการคิดในแง่เดียวกันกับการคิดวิธีที่สอง (วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ) ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

๓) จำแนกโดยลำดับขณะ คือแยกแยะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ซอยออกไปเป็นแต่ละขณะๆ ให้มองเห็นตัวเหตุปัจจัยที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น เมื่อโจรขึ้นบ้านและฆ่าคนตายเพราะความโลภ คำพูดนี้ใช้ได้เพียงเป็นสำนวนพูดให้เข้าใจกันง่าย แต่เมื่อวิเคราะห์ทางด้านกระบวนการธรรมที่เป็นไปภายในจิตอย่างแท้จริง จะพบว่าความโลภเป็นเหตุของการฆ่าไม่ได้ โทสะต่างหากที่เป็นเหตุของการฆ่า เป็นต้น

๔) จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือสืบสาวว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจะเกิดขึ้นหรือดับลงก็ด้วยเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดที่ตรงกับวิธีที่ ๑ ที่กล่าวแล้วข้างต้น ความคิดแบบจำแนกโดยสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยช่วยให้มองเห็นความจริงนั้น และตามแนวคิดนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรมอย่างที่เราเรียกว่าเป็นกลาง คือไม่กล่าวว่า สิ่งนี้มี หรือสิ่งนี้ไม่มี แต่ทรงกล่าวว่าเพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้ไม่มี เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีการแสดงความจริงอย่างนั้นนอกจากจะเรียกว่าอหิปัจจยตาหรือ ปฏิจจสมุปบาทแล้ว ยังเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมนธรรมเทศนา หรือเรียกสั้นๆ ว่าวิธีคิดแบบมัชฌิมนธรรม

๕) จำแนกโดยเงื่อนไข คือมองความจริงโดยพิจารณาเงื่อนไขประกอบด้วย เช่น ถ้ามีผู้กล่าวว่า บุคคลนี้ควรคบหรือไม่ หรือถิ่นสถานนี้ควรเกี่ยวข้องกับหรือไม่ ถ้าพระภิกษุเป็นผู้ตอบว่า ถ้าคบแล้วหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับแล้วอกุศลธรรมเจริญ อกุศลธรรมเสื่อมก็ไม่ควรคบ ไม่ควรเกี่ยวข้อง แต่ถ้าอกุศลเสื่อม อกุศลธรรมเจริญจึงควรคบควรเกี่ยวข้อง ถ้าถามในแง่การศึกษาว่า ควรปล่อยให้เด็กพบเห็นสิ่งต่างๆ ในสังคมอย่างอิสระเสรีหรือไม่ ถ้าจะตอบก็ต้องวินิจฉัยโดยพิจารณาเงื่อนไขต่างๆ เช่น เด็กมีความพร้อมหรือไม่ ประสบการณ์เดิมเป็นอย่างไร เด็กรู้จักใช้โยนิโสมนสิการโดยปกติหรือไม่ มีบุคคลหรืออุปกรณ์คอยช่วยเหลือหรือไม่ สิ่งหรือเรื่องที่ได้พบเห็นในประสบการณ์นั้น มีผลกระทบรุนแรงเพียงใด ดังนี้ เป็นต้น

๖) จำแนกโดยวิภาษวาท คือใช้วิภาษวาทในรูปการตอบปัญหาในบรรดาวิธีตอบปัญหา ๔ วิธี ซึ่งมีชื่อเฉพาะ คือ

- (๑) เอกังสพพยากรณ์ การตอบแง่เดียว
- (๒) วิภังชพยากรณ์ การแยกแยะตอบ
- (๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ การตอบโดยย้อนถาม
- (๔) รูปนยะ การยั้งหรือหยุด พับปัญหาเสีย ไม่ตอบ

วิธีตอบ ๔ วิธีนี้แบ่งตามลักษณะของปัญหา หมายความว่าปัญหาแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังตัวอย่างต่อไปนี้ :

(๑) เอกังสพพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบเด็ดขาด เช่น ถามว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ได้แก่ จักขุใช้ไหม? ฟังตอบได้ทีเดียวแน่นอนลงไปว่า ใช่

(๒) วิภังชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรแยกแยะหรือจำแนกตอบเช่น ถามว่า สิ่งที่ได้มาไม่เที่ยงได้แก่จักขุใช้ไหม? ฟังแยกแยะตอบว่าไม่เฉพาะแต่จักขุเท่านั้นแม้โสตะ ฆานะ เป็นต้น ก็ไม่เที่ยง

(๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถามเช่น จักขุฉันใดโสตะก็ฉันนั้น โสตะฉันใดจักขุก็ฉันนั้น ใช่ไหม? ฟังย้อนถามว่า มุ่งความหมายในแง่ใด ถ้าถามโดยหมายถึงแง่ใช้ดูหรือเห็นก็ไม่ใช่ แต่ถ้ามุ่งความหมายในแง่ที่ว่าไม่เที่ยง ก็ใช่

(๔) รูปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยั้งหรือพับเสียไม่ควรตอบ เช่น ถามว่า ชีวะกับสรีระคือสิ่งเดียวกันใช่ไหม? ฟังยั้งเสีย ไม่ต้องตอบ

พระธรรมปิฎก กล่าวสรุปว่า วิธีคิดที่เป็นแบบโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ วิธีนี้ มีขั้นตอนการทำงานที่แบ่งออกได้เป็นสองช่วง คือช่วงรับรู้อารมณ์ หรือประสบการณ์จากภายนอกและช่วงคิดค้น

พิจารณาอารมณ์หรือเรื่องราวที่เก็บเข้ามาภายในแล้ว วิธีคิดทั้ง ๑๐ วิธีนี้ ต่างก็อาศัยกันและกัน รับกัน และสัมพันธ์กัน ดังนั้นวิธีการศึกษา เจริญสถานการณ์และแก้ปัญหาชีวิตจึงต้องบูรณาการความคิด เหล่านี้ รู้จักเลือกรูปแบบวิธีคิดมาผสมกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติอย่างถูกต้องตรงกับความจริงในทางสายกลาง

อนึ่งเมื่อพูดเชิงวิชาการในแง่การทำหน้าที่ พระธรรมปิฎกสรรพยาวิโยนิโสมนสิการทั้งหมดสามารถสรุปได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑. โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะเน้นที่การขจัด อวิชชา เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่าง ทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรก ให้ผลไม่จำกัด กาล หรือเด็ดขาด นำไปสู่ โลกุตระสัมมาทิฐิ

๒. โยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลุกเร้ากุศลธรรม เน้นที่การสกัดหรือข่ม ตัณหา เป็นฝ่ายสมถะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมาดกดขี่หรือบังฝ่าย ชั่วไว้ ให้ผลขึ้นแก่การชั่วคราวหรือเป็นเครื่องเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและ สร้างนิสัยที่นำไปสู่ โลกียสัมมาทิฐิ^{๑๐}

ลักษณะทั่วไปของโยนิโสมนสิการมี ๔ ประการ คือวิธีคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการทั้งหมดมีลักษณะทั่วไป ๔ ประการได้แก่ ๑) คิดให้เห็นทะลุตลอดลงไปถึงต้นตอรากเหง้า ๒) คิดมีขั้นตอนเป็นลำดับ ๓) คิดถูกวิธี และ ๔) คิดให้เกิดผล^{๑๑}

โยนิโสมนสิการมีความสำคัญที่เป็นปัจจัยการเกิดขึ้นของความคิดเห็นถูกต้อง คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาหรือคิดเป็น ซึ่งทำให้มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยและรู้เข้าใจสถานการณ์นั้นตามความเป็นจริง ตลอดจนรู้จักปรับจิตใจ วางใจอย่างถูกต้องและได้ผลดีจากประสบการณ์ทุกอย่าง ก่อให้เกิด ปัญญาซึ่งเพริศพรณ แดนศิลป์ ๑๓๘ อธิบายปัญหาว่าเป็นสภาวะของจิตใจที่มีคุณภาพ ทำการ ดำรงชีวิตมีคุณค่า ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องพอดี มีความเข้าใจชีวิตและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ ล้วนอยู่ในความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ทำให้บุคคลสามารถจัดการตนเองได้อย่างสมดุล

๕.๕ บริบทพื้นที่วิจัย

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดลำพูน จังหวัดลำพูน

ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๑๑ (สายเอเชีย) เป็นระยะทาง ๖๘๙ กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดิน สายพหลโยธิน เป็นระยะทาง ๗๒๔ กิโลเมตร และตามทางรถไฟ ๗๒๙ กิโลเมตร ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๘ องศา เหนือ และเส้นแวงที่ ๙๙ องศาตะวันออก พื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเนินเขา และภูเขา

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๑.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑

สลับซับซ้อนต่อเนื่องกัน ไปทางทิศตะวันออก อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตก เป็นแนว
ลงมาทางทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัด ตาก แล้วเลาะลำน้ำแม่ปิง ขึ้นไปทางทิศเหนือจนจดเขต จังหวัด
เชียงใหม่ ทางด้านทิศตะวันตกคือ เทือกเขา ดอยช้าง ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของจังหวัดลำพูน มีความสูง
ประมาณ ๑,๔๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล รองลงมาคือ ดอยสบเทิม อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาผี
ปันน้ำตะวันตกในเขตอำเภอทุ่งหัวช้าง ความสูงประมาณ ๑,๔๓๐ เมตรจากระดับน้ำทะเลเป็นพื้นที่ ที่มี
ศักยภาพในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือตอนบน และอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง
หรือพื้นที่ที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ ตอนบน อยู่ห่างจาก
จังหวัดเชียงใหม่เพียง ๒๒ ก.ม.

ขนาด จังหวัดลำพูน

เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๔,๕๐๕.๘๘๒ ตร.กม.
หรือประมาณ ๒,๘๑๕,๖๗๕ ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๔.๘๕ ของพื้นที่ ภาคเหนือตอนบน บริเวณที่กว้าง
ที่สุด ประมาณ ๔๓ กม. และยาวจากเหนือจดใต้ ๑๓๖ กม.

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อ.สารภี อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ.เถิน จ.ลำปาง และ อ.สามเงา จ.ตาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.ห้างฉัตร อ.สบปราบ อ.เสริมงาม จ.ลำปาง

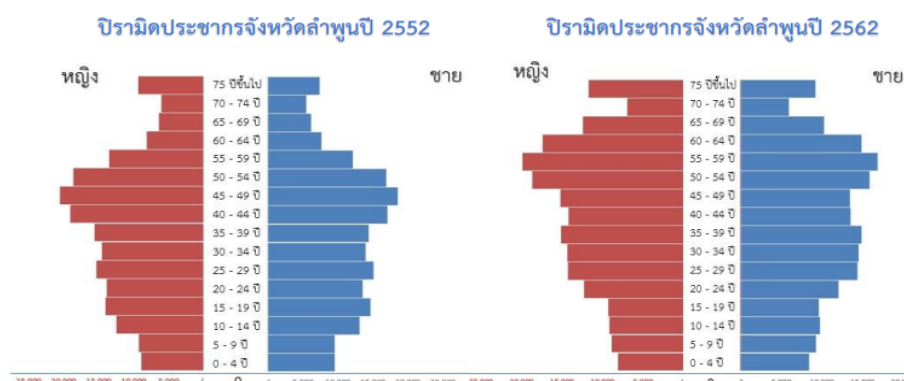
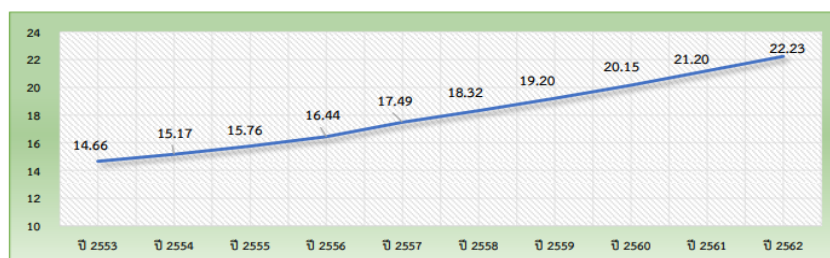
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ.ฮอด อ.จอมทอง อ.หางดง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่

ประชากร ประชากรของจังหวัดลำพูน

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๐๕,๙๕๕ คน เพศชาย ๑๙๕,๙๐๘ คน
เพศหญิง ๒๑๐,๐๔๗ คน แยกตามลักษณะสถานะของบุคคล - ผู้ที่มีสัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ใน
ทะเบียนบ้าน จำนวน ๔๐๐,๕๑๐ คน เพศชาย ๑๙๓,๐๔๔ คน เพศหญิง ๒๐๗,๔๖๖ คน - ผู้ที่ไม่ได้
สัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน จำนวน ๑,๗๐๘ คน เพศชาย ๙๑๔ คน เพศหญิง ๗๙๔ คน
- ผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านกลาง (รายการบุคคลที่ไม่อาจมีชื่อในทะเบียนบ้าน) จำนวน ๓,๖๖๙ คน
เพศชาย ๑,๖๔๘ คน เพศหญิง ๑,๖๒๑ คน - ผู้ที่อยู่ระหว่างการย้าย (ผู้ที่ย้ายออกแต่ยังไม่ได้ย้ายเข้า)
จำนวน ๔๖๘ คน เพศชาย ๓๐๒ คน เพศหญิง ๑๖๖ คน มีชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง อาศัยอยู่ในพื้นที่
อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอเถิน อำเภอแม่ทา และ อำเภอ ทุ่งหัวช้าง รวม ๑๖ ตำบล ๖๑ หมู่บ้าน

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลประชากร ชาย - หญิง จังหวัดลำพูน แยกรายอำเภอ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

อำเภอ	จำนวนประชากร			จำนวนบ้าน
	ชาย	หญิง	รวม	
เมือง	68,963	77,644	146,607	74,527
แม่ทา	19,151	19,861	39,012	16,502
บ้านโฮ้ง	19,350	20,656	40,006	15,739
ดง	35,089	34,856	69,945	24,532
ทุ่งหัวช้าง	10,124	10,058	20,182	7,427
ป่าซาง	26,339	28,694	55,033	23,769
บ้านธิ	8,533	9,233	17,766	7,433
เวียงหนองล่อง	8,359	9,045	17,404	7,429
รวม	195,908	210,047	405,955	177,358

แผนภูมิที่ 6 พีรามิดประชากรจังหวัดลำพูน ปี พ.ศ. 2552 และ ปี พ.ศ. 2562**แผนภูมิที่ 7** แสดงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2553 - 2562

จากสถานการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าจังหวัดลำพูน มีแนวโน้มของประชากรวัยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องวางแผนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมแก่คนหนุ่มสาว ให้เป็น คนสูงวัยที่มีคุณภาพ (Active Aging) และเตรียมระบบบริการสุขภาพเพื่อรองรับปัญหาโรคเรื้อรัง และโรคที่ เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น โรคซึมเศร้า โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน หัวใจ

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ภาวะการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน จังหวัดลำพูนมีโรงงานอุตสาหกรรมกระจายอยู่ทุกพื้นที่ของแต่ละอำเภอ แต่ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูนมากที่สุด รองลงมา คืออำเภอป่าซาง และอำเภอแม่ทา โดยทั้ง ๓ อำเภอมีอาณาเขตติดต่อกัน มีปัจจัยด้านวัตถุดิบในด้านการผลิต ด้านแรงงาน ด้าน คมนาคมขนส่ง ที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุน ซึ่งการลงทุนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรม ที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบและ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นโดยเฉพาะวัตถุดิบทางด้านการเกษตร

อาชีพที่สำคัญของจังหวัด

การประกอบกิจการเกษตร มีการทำนาข้าวและทำสวนลำไย ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด นอกจากนี้ยังมีอาชีพปลูกจิ้งในโรงงานอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน การปกครองจังหวัดลำพูน แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาค ออกเป็น ๘ อำเภอ ๕๑ ตำบล ๕๗๗ หมู่บ้าน ๑๗ ชุมชนและมีการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมี องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมืองลำพูน ๑ แห่ง เทศบาลตำบล ๔๐ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๑๗ แห่ง^{๑๒}

สถานการณ์ผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน

รายงานสถานการณ์ทางสังคมจังหวัดลำพูน ประจำปี ๒๕๖๕ สถานการณ์ผู้สูงอายุ ประชากรสูงอายุที่อยู่ในพื้นที่มีจำนวนทั้งหมด จำนวน ๑๐๐,๘๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๓ ของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งถือว่าจังหวัดลำพูนเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว เป็นผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพ จำนวน ๙๖,๔๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๕.๖๘ ของผู้สูงอายุทั้งหมด ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุที่บริจาคเบี้ยยังชีพ จำนวน ๑ คน เป็นผู้สูงอายุที่ยังไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ จำนวน ๔,๓๕๓ คน จำแนกตาม ADL เป็นผู้สูงอายุติดเตียง จำนวน ๕๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕๒ ติดบ้าน จำนวน ๑,๙๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๙๖ และติดสังคม จำนวน ๙๘,๓๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๕๒

ด้านสถานการณ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุที่อาจประสบปัญหาทางสังคม ทั้งหมด ๑,๖๗๖ คน เป็นผู้สูงอายุที่มีที่อยู่อาศัยไม่เหมาะสม จำนวน ๖๔๒ คน ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ผู้ป่วยเรื้อรังติดเตียง จำนวน ๕๑๙ คน ผู้สูงอายุที่รับภาระดูแลบุคคลใน

^{๑๒}สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน, ประวัติและข้อมูลจังหวัดลำพูน ,แหล่งข้อมูล, (ออนไลน์),สืบค้นจาก,https://lamphunhealth.moph.go.th/web_ssj/webmanager/uploads/2020-10-202562.pdf

ครอบครัว เช่น คนพิการ ผู้ป่วยเรื้อรัง และบุตรหลาน จำนวน ๕๐๙ คน และผู้สูงอายุที่ถูกกระทำ ความรุนแรงทางร่างกายหรือจิตใจ จำนวน ๖ คน ตามลำดับ สถานการณ์^{๑๓}

๔.๕

๓.๕ กลุ่มผู้สูงอายุ (ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป)

ตาราง แสดงสถานการณ์ผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๖๔

(หน่วย:คน)

จังหวัด	จำนวน ผู้สูงอายุ	(๑) ผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพ	(๒) ผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพ	(๓) ผู้สูงอายุ ดัดเตียง (จำแนกตาม ADL)	(๔) ผู้สูงอายุที่มีอยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสม	(๕) ผู้สูงอายุที่ถูกกระทำ ความรุนแรงทางร่างกายหรือจิตใจ	(๖) ผู้สูงอายุที่รับการดูแลบุคคลในครอบครัว เช่น คนพิการ ผู้ป่วยเรื้อรัง บุตรหลาน และจิตเวช
ลำพูน	๑๐๐,๘๐๘	๙๖,๔๕๕	๔,๓๕๓	๕๑๙	๖๔๒	๖	๕๐๙

หมายเหตุ ที่มาของข้อมูล (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๔)

๑) ผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยยังชีพ จากสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

๒) ผู้สูงอายุช่วยเหลือที่ถูกกระทำรุนแรง จากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

๓) ข้อมูลอื่น ๆ มาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ถือเป็นปัญหาของผู้สูงอายุที่นับว่าจะมีการใช้ช่องทางการหลอกลวงผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น โดยผู้มีจิตอาสิจึงจะใช้กลวิธีที่แยบผลและมีการหน่วยงานของรัฐมาแอบอ้างและเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงผู้คน ดังนั้นผู้วิจัยจะได้ศึกษา แนวคิด การถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุโดย ใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิ ซึ่งถือเป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

พระมหาหนูพัฒน์ กองบาง ศึกษาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในพระสูตรต้นตปฎก พบว่า วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีวิธีคิดแบ่งออกเป็น ๑๐ ชนิด ทั้งหมดมีลักษณะคิดที่ละเอียดรอบครอบ ไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง ครอบคลุมวิธีหลากหลายทั้งวิธีคิดผู้ยตตะวันตกและตะวันออก วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ได้โดยเฉพาะมีความจำเป็นต่อการบรรลุนิพพานในฐานะที่เป็นเบื้องต้น หรืออุปภาคของการศึกษา นอกจากนี้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการยังมีความจำเป็นต่อผู้

^{๑๓} สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำพูน, รายงานสถานการณ์สังคมจังหวัดลำพูน , แหล่งข้อมูล, (ออนไลน์),สืบค้นจาก, แหล่งข้อมูล, (ออนไลน์), สืบค้นจาก, https://www.m-society.go.th/ewtadmin/ewt/mso_web/download/article/article_20220920160932.pdf

ปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นๆ เช่น ทำให้เกิดปัญญาตามหลักของมหาสติปัญญา ๔ แม้ในการดำรงชีวิตของคนทั่วไป วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมีอุปการะมากสำหรับผู้นำไปปฏิบัติสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ต่างๆ ได้ เพราะวิธีนี้สกัดกั้นปัญหาซึ่งเป็นอกุศลไม่ให้เกิดขึ้นนั่นเอง โดยลักษณะโครงสร้างของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้ ประกอบด้วย หลักเหตุผล เป็นการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบและกันกรอง วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงมีความสอดคล้องกับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ฐานะที่เป็นวิธีคิดเพื่อแสวงหาความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติแล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาสร้างความสุขแก่มนุษย์ ซึ่งวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเน้นที่ความสุขด้านจิตใจ หรือความสุขที่หลุดพ้นจากกิเลสหรือความสุขทั้งปวง^{๑๔}

วัลนิกา ฉลากบาง ได้ทำวิจัย เรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร” มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างและศึกษาผลของการใช้แบบฝึกเพื่อพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนครและศึกษาว่านักศึกษากลุ่มใดที่ได้รับผลดีมากที่สุดจากการทำแบบฝึกกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ที่มีรูปแบบการคิดและมีกัลยาณมิตรต่างกันโดยสุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ ๔๘ คนรวม ๙๖ ผลงานวิจัยพบว่า ๑. ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มรูปแบบการคิดระดับการมีกัลยาณมิตรและครั้งของการวัดที่มีต่อความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญา ดังนั้นจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่ากลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างและมีกัลยาณมิตรมากมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาทั้งระยะหลังการทำแบบฝึกและหลังสิ้นสุดการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้างและมีกัลยาณมิตรน้อย ๒. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังการทำแบบฝึกและหลังสิ้นสุดการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบเดียวกันแต่มีพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลังการทำแบบฝึกและหลังสิ้นสุดการทดลองไม่แตกต่างกับกลุ่มควบคุมดังกล่าว ๓. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการหลังการทำแบบฝึกสูงกว่ากลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง ๔. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้างมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลังการทำแบบฝึกสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่มีรูปแบบการคิดแบบเดียวกัน ๕. กลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบเป็นอิสระจากสิ่งรอบข้างมีพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาหลังการทำแบบฝึกไม่แตกต่างกับกลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง ๖. เมื่อพิจารณาที่รูปแบบการคิดนักศึกษาที่ได้รับผลดีจากการทดลองเพื่อ

^{๑๔} พระมหาหนูพัฒน์ กองบาง, “การศึกษาวิเคราะห์วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในพระสูตรต้นตปิฎก” วิทยานิพนธ์ปริญญา สาขาวิชาพุทธศาสนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

พัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาคือนักศึกษาในกลุ่มทดลองที่มีรูปแบบการคิดแบบขึ้นกับสิ่งรอบข้าง ๗. การมีกัลยาณมิตรต่างกันไม่ได้ทำให้กลุ่มที่ต่างกันมีความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและพฤติกรรมการบริโภคด้วยปัญญาในระยะต่างๆของการวัดแตกต่างกัน^{๑๕}

ไฟโรจน์ จำนงค์ผล ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนโดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ของนักเรียนประถมศึกษา ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนโดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ของนักเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่ามีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ๒ ด้าน คือการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ และมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน คือคุณภาพผู้เรียน ๒. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ประกอบด้วย ๑) หลักการ (๑) การจัดการเรียนการสอนโดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) เป็นการจัดการสอนที่ใช้สื่อรายการโทรทัศน์เป็นสื่อเสริมในการเรียนการสอน (๒) ภาครัฐ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องสามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน การสอนจะทำให้เด็กมีคุณภาพ (๒) วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ได้มีแนวทางการจัดการเรียนการสอน โดยนำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมตามหลักสูตรจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (๒) เพื่อเป็นแนวทางให้ภาครัฐ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ไปใช้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ๓) กระบวนการบริหารคือ การจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านคุณภาพผู้เรียนและ ๔) การประเมินผล

^{๑๕} วลัยกา ฉลากบาง, “การพัฒนาความสามารถในการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการและการบริโภคด้วยปัญญาของนักศึกษาสถาบันราชภัฏสกลนคร”, ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์ภูมิบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ

๓. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษากาถาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการบริหาร และการประเมินผล พบว่า มีความเหมาะสมและ มีความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้การจัดการเรียนการสอน โดยสรุปองค์ความรู้การวิจัย คือ YLLA – DLTV Model^{๑๖}

พระอธิการนิรันดร กนต์สีโล (ขอนแก่นกลาง) ได้ทำการศึกษา แนวทางการใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อลดปัญหาการเสพยาเสพติดเทคโนโลยีในสังคมไทยหลักโยนิโสมนสิการ พบว่า หลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ ได้มากมาย พร้อมทั้งจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ทุกเวลา พึงใช้แทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันเริ่มตั้งแต่ “การวางใจ วางท่าที การตั้งแนวความคิดหรือ ทางเดิน กระแสความคิด การคิด การพิจารณา” โดยอาศัยหลักธรรมที่ท่านได้ประมวลเป็นหลักธรรม ตามหลักพุทธ ๑๐ ประการได้แก่ ๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ๒) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหา ๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ ๔) วิธีคิดแบบอริยสัจ ๕) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ๖) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก ๗) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม ๘) วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม ๙) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน ๑๐) วิธีคิดแบบวิภาษวาท จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อลดปัญหาการเสพยาเสพติดเทคโนโลยีในสังคมไทย ทำให้ได้พุทธวิธีการรู้เท่าทันการเสพยาเสพติดที่เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับสังคม โดยเสพวิธีคิด ๔ แบบ ส่งผลดีต่อการรู้เท่าทันของสังคม เป็นวิธีคิดที่ช่วยหาเหตุและเชื่อมโยงไปหาผล ทำให้สังคมเข้าใจสาเหตุ ของปัญหาการเสพยาเสพติด เช่น ปัญหาครอบครัว เพราะสังคมเห็นว่า ผู้ปกครองไม่สนใจดูและ ไม่ทำตัวเป็นแบบอย่างอยากมีโลกส่วนตัว หรือการเสพยาเสพติดโดยขาดสติหรือเพเลิดเพลินในการเสพเกินไปจนควบคุมตนเองไม่ได้วิธีคิดแบบคุณ โทษ ทางออก เป็นวิธีคิดที่ค้นหาความจริงของสื่ออย่างรอบด้านทั้งด้านดี ไม่ดี และวิธีแก้ไข ได้แก่ ๑) เห็นคุณค่าการเสพสื่ออย่างสร้างสรรค์ เช่น การเสพสื่อเป็นประตูสู่แหล่งเรียนรู้ และส่งเสริมประสบการณ์ที่ดีงาม ๒) เห็นภัยจากการเสพสื่อที่มีผลต่อการไม่รู้เท่าทันสื่อ เช่น การเสพคำพูดหยาบคายเสมอ ดุคลิปลามก อนาจาร ติดตามดูสิ่งทุจริต เป็นต้น ๓) ค้นหาวิธีเสพสื่ออย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น ฝึกควบคุมตนเอง แบ่งเวลาให้เป็นและพัฒนาตนเอง^{๑๗}

พระสุเมธ เอี่ยมบวร ได้ทำการศึกษา เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างการ

^{๑๖} **ไพโรจน์ จำนงค์ผล**, “รูปแบบการจัดการเรียนการสอนทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา โดยการศึกษากาถาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV)” ดุษฎีนิพนธ์ปริญญา สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษา, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ๒๕๖๔).

^{๑๗} **พระอธิการนิรันดร กนต์สีโล (ขอนแก่นกลาง)**, “แนวทางการใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อลดปัญหาการเสพยาเสพติดเทคโนโลยีในสังคมไทยหลักโยนิโสมนสิการ” วิทยานิพนธ์ปริญญา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา , (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ๒๕๖๔).

รู้เท่าทันดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๒) เพื่อทดลองใช้และประเมินผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ ๑ ได้แก่ ครูหรือบุคลากร จำนวน ๒๙๖ คน ผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๕๖ คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๕๖ คน ซึ่งใช้เทคนิคการสุ่มแบบแบ่งชั้นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ ๒ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จังหวัดจันทบุรีประจำปีการศึกษา ๒๕๖๕ จำนวน ๓๐ คน โดยการเลือกแบบเจาะจงจากโรงเรียนที่ได้จากการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ๑) แบบสอบถามความต้องการ ๒) หลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ ๓) แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจด้านการรู้เท่าทันดิจิทัล และ ๔) แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ๑) ความถี่ ๒) ร้อยละ ๓) ค่าเฉลี่ย ๔) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ ๕) การทดสอบที ผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๐ - ๑.๐๐ และ ๒) นักเรียนมีคะแนนแบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจด้านการรู้เท่าทันดิจิทัลหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก^{๑๘}

ดวงทิพย์ เจริญรุทซ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการใช้และการยอมรับนวัตกรรมสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา สูงสุดในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท และมีอาชีพปัจจุบัน คือ ข้าราชการ/พนักงานรัฐ/ข้าราชการบำนาญ มากที่สุด จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐ ข้อมูลทั่วไป ด้านพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พบว่ากลุ่มตัวอย่างนิยมใช้สื่อสังคม ออนไลน์ประเภท Facebook มากที่สุด จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุใน กรุงเทพมหานคร พบว่า โปรแกรมสื่อออนไลน์ที่กลุ่มตัวอย่างใช้มากที่สุด คือ เฟสบุ๊ก (Facebook) จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร พบว่า ประโยชน์ด้านสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้ อย่างสะดวก ประหยัด เงินและเวลาอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยที่ ๔.๑๖ มีระดับการยอมรับนวัตกรรมสื่อ สังคมออนไลน์ด้านทัศนคติที่มีต่อการใช้งานจริงมากที่สุด ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓.๘๖ การทดสอบสมมติฐานพบว่า ๑) ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ด้านเพศ ระดับการศึกษา สูงสุด รายได้/เดือน และอาชีพปัจจุบัน มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกันมีเพียงลักษณะประชากรด้านสถานภาพเท่านั้นที่ไม่แตกต่างกัน ๒) ลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ด้านระดับการศึกษาสูงสุด รายได้/เดือน และอาชีพปัจจุบัน มีการยอมรับนวัตกรรมสื่อสังคมออนไลน์

^{๑๘} พระสมุทร เอี่ยมบวร “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔” วิทยานิพนธ์ปริญญา สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (มหาวิทยาลัยราชภัฏราโพพรรณ: ๒๕๖๖).

แตกต่างกันมีเพียงด้านเพศและสถานภาพเท่านั้นที่ไม่แตกต่างกันและ ๓) พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครและการยอมรับนวัตกรรมสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์กัน^{๑๙}

จากศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว พบว่า ยังไม่มีการศึกษาการนำลักษณะเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการไปอธิบายเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการถูกหลอกหลวงผ่านสื่อออนไลน์ในพื้นที่จังหวัดลำพูน ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้แนวคิดจากงานวิจัยเหล่านี้ นำมาเป็นกรอบแนวคิด เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในงานวิจัยต่อไป

^{๑๙} ดวงทิพย์ เจริญรุกษ์, “พฤติกรรมการใช้และการยอมรับนวัตกรรมสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร” บทความวิจัย, วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ 24 ฉบับที่ 2, (พฤษภาคม - สิงหาคม 2563), หน้า 229-237 .

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อศึกษากระบวนการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน และ ๓) เพื่อสร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูนด้วยโยนิโสมนสิการโดยครอบคลุมตามแนวพุทธ โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่วิจัย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบ การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีขั้นตอนการวิจัย โดยมีขั้นตอนการวิจัย

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารการ อบรม ในประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาการถูกล่อลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัด ลำพูน และหลักธรรมที่เกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ ได้แก่ ๑.วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ คิดแบบมี เหตุผล ๒.วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ การคิดจำแนกแยกแยะองค์รวมของสิ่งต่างๆ ออกเป็น องค์ย่อย ๓.วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ คิดแบบรอบด้าน แยกแยะ มองสิ่งต่างๆ ในหลายๆ มุมมองอย่าง ละเอียดรอบคอบ

๒) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนดังนี้

๑) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้บริหารในท้องถิ่น กลุ่มผู้นำการปกครอง กลุ่มนักวิชาการด้านพัฒนาสังคม นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่ม ประธานผู้สูงอายุ จำนวน ๑๕ คน เพื่อนำข้อมูลวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา ศักยภาพการดูแลผู้ป่วยติดเตียง

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารในท้องถิ่น กลุ่มนักวิชาการด้านพัฒนาสังคม นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มประชาชนผู้สูงอายุ จำนวน ๖ คน เพื่อเพื่อนำข้อมูลวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการดูแลผู้ป่วยติดเตียง

๓) สรุป และนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้

๔) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่วิจัย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่การวิจัยใน คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัย ๓ ตำบล ตำบลในเมือง ตำบลเวียงยองและตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว อยู่ในเขตอำเภอเมืองลำพูน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถือว่าค่อนข้างมีฐานะ ใช้สมาร์โฟนในการติดต่อสื่อสาร และมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อออนไลน์ได้เป็นอย่างดี สื่อออนไลน์ได้แก่ เฟสบุ๊ค ไลน์ และมีความสามารถทำธุรกรรมผ่านช่องทางออนไลน์ในการซื้อสินค้า และนอกจากนั้น พื้นที่ดังกล่าว มีกลุ่มผู้สูงอายุส่วนหนึ่งได้ถูกหลอกลวงผ่านสื่อออนไลน์มีข่าวผ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและข่าวท้องถิ่นได้นำเสนอช่วงต้นปีที่ผ่านมา

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยพุทธนวัตกรรมการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม จำนวน ๑๕ คน ได้แก่

(๑) กลุ่มผู้บริหารในท้องถิ่น	จำนวน ๓ คน
(๒) กลุ่มผู้นำการปกครอง	จำนวน ๓ คน
(๓) กลุ่มนักวิชาการด้านพัฒนาสังคม	จำนวน ๓ คน
(๔) กลุ่มประชาชนผู้สูงอายุ	จำนวน ๓ คน
(๕) กลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	จำนวน ๓ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้รูปแบบการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) และ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จึงได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัย มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑) สํารวจหนังสือ รวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารการอบรม ว่าการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน ด้วยโยนิโสมนสิการ

๒) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล

๓) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๖) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑) การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดลำพูน โดยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารประกอบการอบรมในพื้นที่จังหวัดลำพูนและพื้นที่ใกล้เคียง

๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน โดยใช้คำถามจากแบบสัมภาษณ์ที่สร้างตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบตามแนวความคิดของตนอย่างมีอิสระ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินขั้นตอนการสัมภาษณ์ ดังนี้

๒.๑) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ก่อนลงสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ที่จะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะเตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องมือในการบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒.๒) ขั้นการสัมภาษณ์ ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียง

๒.๓) จัดสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในประเด็นเกี่ยวกับการป้องกันการถูกหลอกลวงทางสื่อออนไลน์ และด้านพระพุทธศาสนา เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ครบถ้วน และชัดเจน นำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อไป

๒.๔) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และจัดสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อนำไปสรุปเป็นองค์ความรู้ต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่มย่อย การจดบันทึก โดยการเสนอข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ด้วยการตีความ การแปลความ และการจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์แล้ววิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิธี (Descriptive Ananlysis) ตามหลักการของอุปนัยวิธี (Inductive Method) โดยยึดวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นแนววิเคราะห์เพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิจัยโดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

- ๑) จัดหมวดหมู่ข้อมูลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้มาทั้งหมด
- ๒) แยกแยะข้อมูลในด้านต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์อย่างเป็นระบบ
- ๓) เปรียบเทียบข้อมูล ลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน
- ๔) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ตามหลักอุปนัยวิธีโดยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาศักยภาพของครอบครัวผู้ดูแลผู้ป่วยติดเตียงตามแนวพุทธในจังหวัดลำพูนต่อไป
- ๕) สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผล